

*Muistikuvia vuodelta 1939**Vuosi 1932*

Vuonna 1932 olin pellolla, kun eräs mies toi pyörällä käskyn lähteä Somerolle. Siellä miehet järjestettiin riviin. Toinen puoli jäi Somerolle ja toinen puoli lähti Forssaan, jonne minäkin jouduin. Forssassa kerrottiin, että Mäntsälässä on tapahtumassa jotakin. Meille jaettiin pieni määrä patruunoita, mutta lupaa ampumiseen emme saaneet. Yöt olimme Kerholassa ja päivät lymyilimme Forssaan johtavien teiden metsiköissä. Oleskeluamme kesti noin viikon verran, siihen asti kunnes presidentti Svinhufvud antoi käskyn palata takaisin kotiaskareihin.

Vuosi 1939

Kesällä 1939 olin kertausharjoituksissa Niinisalossa. Kokoonpano oli siellä sama kuin syksyllä talvisodassa. Olin pikakivääriampujana, johon olin saanut koulutuksenkin jo Lappeenrannassa. Ryhmänjohtajan haavoituttua jouduin hänen tilalleen. Minulla oli tuuria, sillä säilyin vammoitta tämän sodan loppuun asti.

Vuosi 1941

Kesällä 1941 tuli taas lähtö. Reissusta tuli tällä kertaa pitkä. Taival oli Korpiselältä aina Syvärille saakka. Olin jääkärijoukkueessa ja kuljimme koko ajan kärjessä. Matka loppui Jänisjärvelle: sain silloin 18 sirua vartalooni. Minut kuljetettiin tajuttomana Kontiolahteen, jossa haavat sidottiin. Sieltä minut siirrettiin Vaasan sotasairaalaan. Haavat parantuivat nopeasti ja jo syksyllä olin mukana ”poppoossa”. Olin komppanian ryhmänjohtajana, asealiupseerina ja panssarijoukkuudenjohtajana sodan loppuun. Meitä oli neljä veljestä mukana sodassa. Yksi veljistäni kaatui 5.3.1942.

Vuosi 1944

Sodan loputtua, ennen kotiinpääsyä, luovutin komppanian aseet ja hevoset Lempäälässä. Tappiot olivat kuitenkin raskaat, sillä esimerkiksi vain yksi hevonen, joka oli lähetetty alkusotaan, palasi. Kun olin luovuttanut tavarat pois, sanoi luutnantti Saari minulle: ”Nyt Länkä saa lähteä!” Tämä pikakuva napattiin koulun käytävällä siellä Lempäälässä — ja sitten juoksin kiiruusti junaan ja kotiin!

Armas Länkä, Häntälä Lempäälässä 1944.

Vuosi -39 alkoi tavanomaiseen tapaan jatkuen normaalisti aina toukokuulle saakka. Sitten alkoi tapahtumien ketju kotikylässäni Pyhäjärven Noitermaassa. Silloin saapivat ensimmäiset maanpuolustusväen vapaaehtoiset 200 linnoitusmiestä ja 20 lottaa Peräpohjolasta ja Kainuun seuduilta Noitermaahan. Heidät majoitettiin Valistustalolle, kansakoululle ja muutama miin yksityiskoteihin. Kansakoulun pihalla höyräsi kenttäreitti lottien huolehtiessa muonituksesta yhdessä kyläosastomme lottien kanssa. Linnoitusmiehet viipyivät 2-6 viikkoa kukin oman aikataulunsa mukaisesti ja toisia tuli aina tilalle ympäri Suomen. Ensitöikseen he alkoivat kaivaa tankkiestettä Kiimajärven-Pyhäjärven kannakselle, kylän pohjoispuolelle ja eteläpuolelle Kiimajärven ja Sakkolan suuruisuon välille. Pyhäjärvellä ei ollut kallioita, jotenka esteessä tarvittavat suuret kivilohkareet piti louhia ja tuoda kuorma-autoilla Käkisalmen seudulta. Työ oli raskasta, mutta ei siinä hutiloitu. Siitä on todisteena se, että tuo linja on vieläkin siellä paikallaan pystyssä. Vaikka venäläiset ovat purkaneet rakennuksia, siirtäneet hautakivet omiin tarkoituksiinsa ja hajottaneet kiviaidat, he ovat kai katsoneet liian suuritöiseksi käydä kiskomaan kiviä linjasta pois. Sodissa ei kyllä linja joutunut koetukseen. Talvisodassa venäläiset eivät tällä kohdin päässeet ylittämään Suvantoa, josta on matkaa eteläiselle esteelle 4-5 kilometriä. Jatkosodassa taas heille tuli kova kiire peräntyessään linjojen välistä rajalle päin. Linnoitustyöt saatiin päätökseen syyskuun lopulla -39. Elettiin myös olympialaisten odotuksessa; kesällä 1940 kisojen aikaan tulisi varmaan turisteja myös Karjalaan. Niinpä ehostettiin kyläkuva, rakennuksia korjattiin ja maalattiin, istutuksia pihoihin ja puutarhoihin tehtiin.

Toukokuulle päästessä syystöistä maanviljelijöillä oli vielä sokeri-juurikkaan nosto edessä. Olimme kotopellolla toistapäivää tässä työssä, kun aamupäivällä tuli viesti vanhimmalle veljelle: ”Kahden tunnin sisällä sk-talolle Kakkolinnaan täysissä suojeluskunnan varusteissa.” Parin tunnin kuluttua toiselle veljelle tuli sama viesti. Iltapäivällä vielä annettiin kolmannelle is-poikiin kuuluvalla määräys mennä Valistustalolle omaan kylään. Jäimme kolmisin naapurin Tyynen ja Esterin kanssa, jotka olivat listimässä apuna. He sanoivat lähtevänsä kotiinsa - ties vaikka syttyisi sota. Jäin yksin listimään ja iltahämärässä peittelemään juurikkakasoja. Saatiinhan sitä apuväkeä kun ensi hässäkkä ja hämminki oli ohi; kaikkia työikäisiä ei ollut kutsuttu vielä kertausharjoituksiin.

Juurikkaat saatiin toimitettua Antrean raakasokeritehtaalle. Naatit laitettiin kuoppaan AIV-rehuksi. Kun kahden vuoden kuluttua -41 takaisin palatessa kuoppa avattiin, todettiin rehu aivan hyvälaatuiseksi. Se olikin suureksi avuksi, sillä sota oli kesällä vyörynyt seudun yli ja venäläiset perääntyessään polttaneet keskikylän, joten rehuvarastot olivat olemattomat. Loka-marraskuun vaihteessa -39 alkoi YH. Talot täyttyivät sotilaista, meillekin kotiini 30 miestä. Päivisin sotilaat olivat harjoituksissaan, mutta iltaisin ei tahtonut saada jalan sijaa, naapuritaloista kun tuli poikia uutisten kuunteluun. Olo tuntui sentään turvalliselta ja kun he sitten vähän ennen sodan alkua siirtyivät lähemmäs rajaa, valtasi sodanpelko taas mielen.

Heräsimme 30. päivänä marraskuuta tavalliseen tapaan. Ihmettelimme, miksi kaakkoinen taivas loimusi punaisena. Siellä venäläiset polttivat Metsäpirtissä taloja. Veljeni is-pojista oli tuona päivänä vapaalla ja lähti hakemaan hevosella Sakkolan puolelta turvepehkuja tehtaalta. Kun hän palasi kotiin, selitti innoissaan: ”Nyt se sota on tainnut alkaa. Kun ajelin metsätiellä, kaksi lentokonetta lenteli aivan puitten latvain tasolla ja koneitten siivissä oli punaiset tähdet. Koneista ammuttiin konekivääreillä, mutta ajoin metsään ja tarkastelin puitten runkoja. Kuulat olivat kovia.” Mekin äitini kanssa kiinnitimme huomiomme koneisiin: ensiksikin moottorien kovaan ääneen, sitten siihen kun ne lensivät niin alhaalla ja yhtäkkiä toinen kone aivan kuin olisi pudonnut suoraan

Sakkolan Suursuo – Kiimajärvi välistä tankkiestelinjaa. Kuva v:ltä 1992. Eeva Virkki.

alas. Tuo kone syöksyi Sakkolan asemalla seisovan sotilaita kuljettavan junan ylle. Silloin eräs vaunun rapuilla seissyt sotilas ampui koneen ohjaajan, ja kone putosi aseman läheisyyteen. Tämä oli ensimmäinen ensimmäisenä sotapäivänä pudotettu venäläiskone.

Toisena päivänä joulukuuta lauantai-illan sauna oli kylpykunnossa, kun tuli taas viestin tuoja: "Vanhukset ja lapset Noitermaan asemalle kahden tunnin sisällä, matkatavaraa sen verran minkä jaksaa kahdessa kädessä kantaa." Saunaan meno jäi sillä kertaa. Äitini rupesi pakkaamaan suurta matkalaukkuja, mutta eihän siihen mahtunut paljoa muuta kuin pikkuveljen vaatteita. Itselleen hän puki useamman vaatekerran ylle, ja sitten matkaan asemalle. Toinen käsi tarvittiin pikkuveljen hoivaamiseen. Pimeät kylmät härkävaunut täyttyivät lähtijöistä; joissakin vaunuissa saattoi olla kamina ja laverit seinustoilla. Pimeällä ratapihalla oli tungosta, lasten itkua, vanhusten ja sairaitten valitusta. Näin alkoi evakkomatka.

4. päivänä joulukuuta tuli karjan evakuointi — ja minun vuoroni lähteä. Lunta oli jo maassa ja pakkasta, kun ajoimme naapurin tyttöjen kanssa lehmä 15 km:n päähän autioon kylään odottelemaan rautatiekuljettusta. Noitermaan asemalta ei junaan nousu enää onnistunut. Muutaman päivän kuluttua jatkoimme matkaa ja Myllypellon asemalla ilta-pimeällä karja lastattiin avotavara-vaunuihin. Alkoi matkanteko 20 asteen pakkasessa. Seuraavana päivänä junan pysähtyessä jossakin asemalla lähdimme etsimään pitkistä vaunuriveistä lehmiamme lypsäksellemme. Mutta se oli mahdotto-muus: lehmät kun olivat kuin silakat suolassa vierivieressä, eihän sinne väliin sopinut ja kaiken lisäksi juna

lähti liikkeelle huristaen monta aseman väliä eteenpäin. Keski-Suomeen päästyämme ruvettiin karjavaunuja jättämään aina muutama asemille, näin aina Alavudelle saakka, joka oli sijoituskuntamme. Pohjanmaan emännät valittivat karjalaisten "itikoota" huonoiksi lypsettäviksi. Eipä ihme.

Minä pääsin Alavudella eräälle koululle pyhäjärveläisvanhuksia hoitamaan. Äidin ja pikkuveljen olin-paikasta sain tiedon joulunaikaan ja pääsin tervehtimään heitä. Isäkin oli päässyt tehtävistään Karjalasta heidän luokseen.

Oli jouluku, Jeesuksen syntymän - rauhan ja hyvätahdon - suuri juhla, mutta rakkaassa isänmaassamme raivosi armoston sota.

Rintamilta tulleet kenttäpostikortit kertoivat kaikkien neljän veljeni olevan elossa ja varjeltuneen pahim-malta. Tämä tieto oli suuri joululahja silloin.

Vuosi 1939 päättyi ja vaihtui sotai-sena seuraavaan vuoteen 1940.

Kotini sijaitsi Uudellakirkolla. Matkaa Suomenlahden rannalle oli linnuntietä 9 km, Terijoelle 20 km.

Oli marraskuun 30. päivä 1939. Aamu valkeni harmaana, oli pientä pakkasta. Klo 6:n jälkeen veljeni tuli Mustamäen asemalta, jonne hän oli hevosella käynyt viemässä äidin ja isän. He lähtivät aamujunalla asioille Viipuriin. Yhtäkkiä kuului ovelta naapurin emännän hätääntynyt ääni: "Tulkaa katsomaan, mitä tuo on!" Kiirehdimme ulos ja katsoimme rajalle päin. Korkealta mäeltämme näkyi, kuinka taivaanranta punoitti, rajakylät paloivat. Kolme lentokonetta lensi matalalla ylitsemme kohti Viipuria, jonne äiti ja isä ehtivät juuri parahiksi ensimmäiseen pommitukseen. Takaisin ei rautateitse ollut mahdollisuutta tulla, sillä kaikki junat tulivat rajalta pois päin. Onneksi vanhempamme tapasivat Viipurissa kylämme taksin. Hänen kanssaan he pääsivät kotiin järjestelemään lähtöämme. Meitä oli siellä lapsia kaikenkokoisia. Isommat olivat kiirehtineet Sk-kyläkeskuksiin saamaan toimintaohjeita. Päivä meni lähtöä järjestellessä ja jonkinlaisen hämmennyksen vallassa.

Ilta hämärtyi. Puoliyö lähestyi. Istuimme talomme keittiössä takit päällä kuin toisistamme turvaa hakien. Talo alkoi viiletä, mutta kukaan ei ymmärtänyt lisätä puita keskuslämmityspannuun. Keitto jäähtyi hellalle. Väsytti mutta ei voinut käydä kotiin nukkumaan. Pian epävarmuus loppui. Ovelle ilmestyi sotilas ja sanoi, että sota oli syttynyt. Kaikkien oli heti lähdettävä. Kahdella hevosella lähdimme. Kaikki kymmenkunta lehmää oli jätettävä navettaan, laitoimme vain heiniä eteen. Isä selsoi hetken kotiovelle avain kädessä, sitten hän laitto avaimen oveen, toisten tulla. Niin lähdimme pimeään yöhön. Evakkomatka oli alkanut.

Kaksi vuotta oli kulunut. Oli syyskuun 9. päivä 1941. Uusikirkko oli

Vuosi 1918

Olin noin 9-vuotias pojanvesseli, kun kansalaissota eli punakapina alkoi. Olin kuullut sodan kauhuista aikaisemminkin, kun miehet kertoivat niistä iltaisin. Leikin naapurin poikien kanssa pihan lähistöllä kulkevalla polulla, kun kuulin yhtäkkiä kiivasta pyssynpauketta. Taisin silloin tehdä juoksussa sen polun ennätyksen, kun pauke ja oksien ritinä antoivat vauhtia takamuksiini. Juuri tämä kivinen ja juurinen polku oli aivan ampumasuunnassa. Pihalle tullessani näin, miten isä oli juuri saapumassa kotiin ja laitto parhailleen aidan porttia kiinni. Isä oli tulossa Kuusjoenperältä ja hän oli ottanut matkallaan isomman Häntälän kylästä hevoskyytiinsä. Kylässä oli jo siihen aikaan puhelimia, joten he olivat kuulleet vaarasta ja päässeet lähtemään ajoissa. Useat kyläläiset olivatkin jo ehtineet laittaa ovet kiinni ja jättää kotinsa. Isopappani, Niku Kämi, oli kuitenkin jäänyt taloonsa, näyttänyt "uuninraakkua" ja tokaissut: "Jos siten sattuu, niin saat tältä!"

Punaiset näkivät, kuinka tarkkailemaan jääneet miehet juoksivat peltojen poikki Murrenotkoihin. Siitä syntyi juuri se pauke, joka vauhditti minunkin juoksuani siellä kotipolulla. Niitä ampujia oli ollut ainakin neljä tai viisi ja kaikki tyhjensivät kivää-rinsä. Onneksi he olivat kuitenkin sen verran kaukana, ettei kehenkään osunut. Enoni, Nikanderin Kalle

muisteli myöhemmin, miten hän oli hypännyt elämänsä pisimmän hypyn joen yli, kun ei ollut aikaa hakea joen kapeinta kohtaa.

Väkeä alkoi saapua meille pitkin i-ltaa. Läheskään kaikkia en edes tuntenut. Naiset olivat sisällä tuvassa ja miehet täyttivät vanhan saunan ja liiterin. Kukaan ei nukkunut sinä yönä kovinkaan hyvin, sillä pelko ei antanut unelle sijaa. Osa miehistä oli jäänyt kuuntelemaan kallioille tilannetta. He hälyttivätkin sinä yönä pari kertaa ihmiset ulos, kun olivat kuulleet kauempaa pauketta.

Aamulla isä lähti veljensä kanssa tarkkailemaan kylää. He kiipesivät Veräjänmäen puuhun ja huomasivat, että kylässä oli täysin rauhallista. Näin he uskalsivat hakea Kaunelan hevoset laitumelta. Kun miehet saapuivat hevosten kanssa, he lähettivät minut hakemaan postia saadaksesen jotakin tietoa. Niin lähdin Mä-kisen kauppaan, jossa posti sijaitsi. Posti oli kuitenkin kiinni. Sieltä lähdettyäni näin tiellä kiväärimiehen, joka tivasi minulta matka-aikeitani. Ensin ajattelin lähteä juoksemaan pois, mutta jäin kuitenkin hetkeksi seisomaan siihen. Pyssymies tiuskahteli kiivaasti ja löi kiväärinperällä maahan. En ymmärtänyt pelätä. Katselin vain sitä pitkää piikkiä sen pyssyn päässä ihmeissäni. Kun sitten yritin lähteä jatkamaan matkaani, niin ei se käynytkaan päin-sä, vaan jouduin selvittämään mo-

neen kertaan tiesinkö jotakin. Mies ei löytänyt minusta punaista eikä valkoista merkkiä ja lopulta pääsin jatkamaan matkani. Juoksin kotiin. Kun kerroin kotona tapahtuneesta, alkoi samaan aikaan Kiikalan suunnasta kuulua yhtäjaksoista pauketta. Pian tiedettiin, että Lautelan tiellä viuhui kuularuisku. Häntälän kylä siis ylitettiin. Seuraukset olivat pahoja, sillä molemmin puolin tapettiin.

Vuosi 1930

Maaliskuussa 1930 lähdin suorittamaan asepalvelusta Hämeen ratsu-rykmenttiin Lappeenrantaan. Kun palvelusaikaa oli enää jäljellä 10 yötä, oli Helsingin yläpuolella nähty venäläinen lentokone. Tuli hälytys. Aseet puhdistettiin ja lippaat täytettiin kovilla patruunoilla. Kaikki oli varusteita myöten lähtökunnossa. Kaikki jännittivät valtavasti ensimmäistä rajalle lähtöä. Marssijärjestyksessä kaksi eskadroonaa kulki joukon edellä. Viisitoista kuukautta myöhemmin, vuonna 1931, kun saavuimme ratsastamasta, oli saapunut sähkösanoma. Siinä kerrottiin, että vapautuva ikäluokka sai luvan lähteä siviiliin.

Sota-ajan muistoja

Viimevuotisen Someron Joulun ottivat lukijat suopeasti vastaan: lehden koko painos ostettiin loppuun. Poikkeuksellisen runsas menekki aiheutui varmaan siitä, että lehteen sisältyi omana osastonaan 31 kirjoitusta sota-ajan muistoista. Ne olivat kertyneet kirjoituskilpailusta, jonka Someron Sotaveteraanit ja Somero-Seura yhteistyönä järjestivät. Sotaveteraanit ovat toivoneet, että tätä yhteistyötä kotiseutuyhdistyksen kanssa jatkettaisiin sota-ajan perinteen keräämiseksi ja tallentamiseksi. Myös Somero-Seurassa ja So-

meron Joulun toimituksessa keruuta on pidetty tärkeänä, koska muistajien joukko nopeasti supistuu. Tällä kertaa muistot ovat kertyneet ilman kilpailua. Kaikki meille saapuneet 25 kirjoitusta julkaistaan tässä lehdessä. Naisia oli kahdeksan 22:stä kirjoittajasta. Voitto Ollonqvist on nauhoittanut muutamien veteraanien tarinaa. Tähän lehteen ehdittiin saada näyte vain yhden haastattelun litteroinnista. Kiitämme jälleen sotaveteraanien sihteerä Helga Sipilää, joka on innostanut veteraaneja kirjoituspuuhiin ja

kerännyt kirjoitukset. Kiitämme Somero-lehteä, joka on luovuttanut palstoja meidän yllytysjutuillamme. Ennen kaikkea kiitämme kirjoittajia heidän arvokkaasta osuudestaan Someron Joulun sisällykseen. Heidän muistonsa puolustavat rauhaa sodan mielettömyyden vaihtoehtona. Muistelijalle lähetetään palkkiona Someron Joulu ja vähän rahaa. Samalla palautetaan valokuvat.

Someron Joulun toimitus

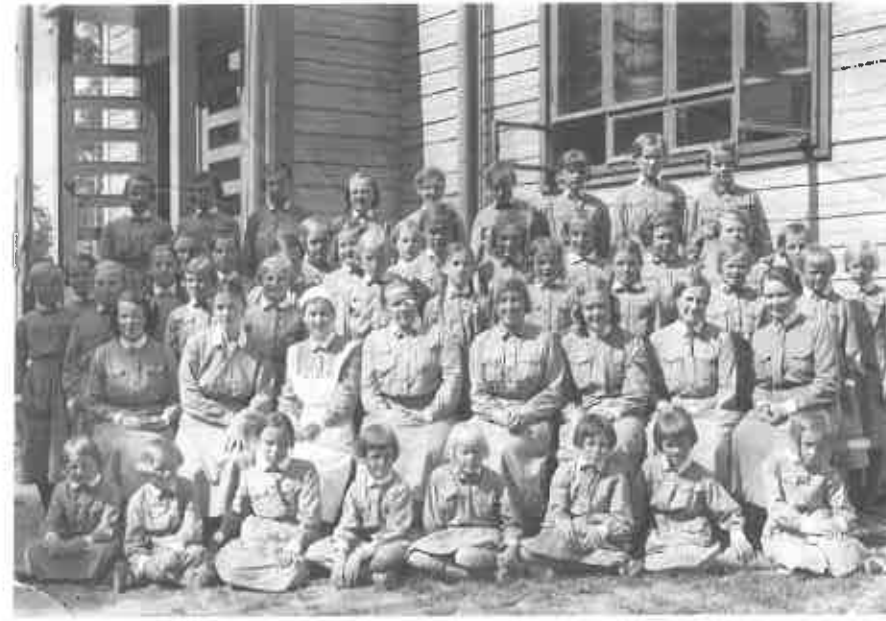
Seurakuntakeskus 6.12.95. Sota-ajan muistoja kirj. kilpailun palkinnon saajat. Valok. O. Virtanen.

Edessä vas. Marketta Vainio, Eeva Virkki, Selma Luvijoki, Helga Laakso, Helga Sipilä, Onni Iivonen, Hilikka Rantio, Armas Ojala, Kauko Pihkanen. Takana vas. Osmo Lyly, Kauko Jooseppi Virkki, Paavo Mattila, Niilo Tainio, Eino Tamminen, Unto Laakso, Lauri Talikka, Kalevi Sahlström, Eino Joro, Väinö Rantio, Vilho Ahola, Erkki Aalto, Kauko Ojanen ja Antti Välttilä. Kuvasta puuttuu Ensio Männistö.

TAIMI VANHANEN

Minun sotaretkeni v. 1939-1944

Isoja ja pikkulottia leirillä Uudenkirkon s.k. harjoituksissa v. 1937, kirjoittaja takarivissä 3. oikealta.

vapautunut vihollisista ja meitä lähetettiin kymmenkunta lottaa ensimmäisten joukossa sinne erilaisiin huoltotöihin.

Ensimmäinen kosketus kotikylään oli hiukan hämmäntävä. Kuorma-auto jätti minut sinne lähistölle mäen alle, josta yksin kävelin ylös kylään. Katsoessani kauemmas pellolle näin siellä suuren joukon tummia miehiä. Joukon keskellä oli iso pata, he keittivät siinä jotain, ehkä perunoi- ta. Savu nousi ylös. He olivat sota- vankeja. Kai siellä vartijoitakin jos- sain oli, en vain huomannut. Pysäh- dyin hetkeksi. Olin tottunut venä- läisiä pelkäämään, mutta mitään ei tapahtunut ja niin kävelin eteenpäin. Kylässämme oli säilynyt paljon ta- loja, molemmat kotitalomme olivat tallella. En kuitenkaan päässyt vielä kotiin asumaan, vaan majoi- tuimme kaikki lotat samaan taloon, josta käsin suoritimme tehtäviäm- me. Siivosimme taloja, kaivoimme perunaa, siellä puitiin myös viljaa. Ruokapula oli silloin melkoinen. Kai- ki yritettiin saada talven alta säilöön. Löydettiinpä jostain vanhat jauh- inkivetkin, joilla jauhettiin erään talon vintillä jyvistä jauhoja. Elämä oli

puutteellista, mutta kaikki oli kuiten- kin ihanaa. Olimme jälleen kotona Karjalassa!

Päätyöni koko asemasodan ajan oli kuitenkin ilmavalvonta. Kotikylän näkötorni oli säilynyt ehjänä ja siel- lä suoritimme valvontatehtävääm- me. Yksin siellä oltiin yövuorossa- kin. Näin jälkepäin kun lukee kir- joista, kuinka paljon desantteja Kan- naksella silloin vilisi, niin on ihmeel- listä, ettei siellä ymmärtänyt edes pelätä. Olihan siellä tornissa sellai- nen vanha kiväärin torrakkokin. Ehkä sillä olisi voinut motasta päähän, jos joku olisi torniin pyrkinyt.

Aika meni kuitenkin suhteellisen rau- hallisesti, kunnes tuli kesä -44 ja 9. päivä kesäkuuta. Silloin Kannas sa- nanmukaisesti räjähti. Tuli nopea lähtö. Hoidin vielä kotimme keitti- össä olevaa puhelinkeskusta. Kyläs- tä olivat jo kaikki asukkaat lähte- neet. Suljin keskuksen ja menin hakemaan ohjeita lähellä olevan viestipoppoon majapaikasta. He pakkasivat kovalla kiireellä ja sanoi- vat minulle, että jos haluat vielä käydä kotona, niin mene nopeasti. Odotamme kyytiä minä hetkenä ta- hansa. Kävelin takaisin kotiin. On

kummallista, kuinka synkäksi kesäi- nenkin maisema voi muuttua, kun sota on lähellä. Olo oli ahdistava. Ky- lämme näytti uhkaavan mustalta. Mitäpä siinä ymmärsi mukaan ottaa, kun jalkaisin lähti. Reppu selkään vain ja niin jäi koti taas kerran. Siel- lä viestin majapaikassa odotimme kyytiä koko yön. Tykistö ampuu louskutti ylitsemme. Aamuhämä- rissä pääsimme lähtemään. Lottia koottiin Perkjärvelle ympäri Kannas- ta. Siellä koin kovimmat pommituk- set sodan aikana. Eräs lotta jäi mie- leeni. Hän oli ollut Kanneljärvellä puhelinkeskuksessa viestittämässä, kun venäläiset katsoivat ikkunasta. Lotat pääsivät takatietä karkuun, mutta hän oli vielä melkein shokis- sa ja vietiin hoitoon. Seuraavaksi tu- limme Lappeenrantaan, jossa pää- simme erääseen taloon vähäksi ai- kaa siistiytymään ja lepäämään. Sen jälkeen meille jaettiin erilaisia teh- täviä. Kaikki tuntui jo silloin aika sekavalta. Viimeinen työpaikkani oli Valkealan pitäjässä Tuohikotissa, josta sodan loputtua sain litteran si- viiliin.

Sota oli ohi ja isänmaata jäljellä, mutta ei se elämän alku täällä koti- Suomessakaan aivan helppoa ollut. Koti oli mennyt, veli kadonnut Syvärille, ystävät ja kyläläiset kai- ki hajalla! Tuntui kuin nuoruuskin olisi mennyt sen sileän tien, vaikka oli tuskin alkanutkaan. Oli tullut paljon enemmän kokemusta ja elämän tus- kaa kuin viisi vuotta normaalisti oli- si edellyttänyt. Kuitenkin elämä jat- kui. Jälleenrakennus alkoi ja Some- rosta kasvoi uusi kotiseutu. Minulla on vahva tunne siitä, että korkeampi voima suojeli meitä vaa- ran vuosina ja kiitollinen olo, että kaiken kokemamme jälkeen voimme elää rauhallista ja hyvää vanhuutta täällä kotona Somerolla.

Talvisodan jouluni 1939

Kerronpa syvälle sieluni sopukoihin painuneesta varhaislapsuuteni jouluaattoilasta. Olimme evakkona isossa maalaistalossa. Kotinamme oli yksi talon kulmakammari, jossa oli suuri puilla lämmitettävä pystyuuni, jossa äitini kokkasi hiilioksella ruoat perheelleen.

Isäni oli jo syksyllä viety armeijan hommiin, missä hän viipyikin viisi pitkää vuotta. Isästä emme tiedneet syksyn jälkeen yhtään mitään. Rukoilimme vain hartaasti äidin kanssa isän puolesta, että Jumala suojelisi ja varjelisi häntä siellä josakin. Ja tietysti odotimme kovasti isää jouluksi luoksemme uuteen evakkokotiimme. Eihän meillä lapsilla mitään hätää ollut. Olihan meillä oma rakas, huolehtiva äiti, joka hoiti meitä viittä lastaan yötä päivää puutteellisissa olosuhteissa.

Jouluaattoilta oli poikkeus ja iloinen yllätys meille evakoille, kun ta-

lon emäntä kutsui meidät heidän pirttinsä pöytään jouluaaton puuroille. Me lapset söimme hyvällä ruokahalulla ihanan keitetyn puuromme loppuun ja kiitimme talon emäntää, kuten äiti oli meitä opettanut ja poistuimme omalle puolellemme siskonpetiin puuroannosta sulattelemaan, äidin jäädessä talon puolelle tiskaamaan.

Joulupukkia ja lahjoja ei meillä sinä jouluna ollut, mutta ei niitä kai kukaan meistä osannut toivoakaan. Isää vain varrottiin vielä illallakin jouluksi kotiin, mutta ei häntä kuulunut, eikä edes joulukorttia tullut. Äidin kanssa luettuun iltarukoukseen nukahdimme jouluyön rauhaan ja hiljaisuuteen, kaukana rakkaasta koti-Karjalasta.

Milja Paakkonen vas. 6-vuotiaana sisariensa ja kahden veljensä kanssa Forssan Vieremässä juhannuksena 1940.

Sotaan lähtö

Ramsayn pataljoona oli matkaan lähdettäessä Someron ja Somerniemen miehistä kokoonpantu, mutta Hämeenlinnasta siihen tuli vieraitakin miehiä mukaan. Kuuluin ensimmäiseen komppaniaan, jonka päällikkönä oli hattulalainen kansakoulunopettaja Majjala. Matka alkoi Someron suojeluskuntatalon pihalta 12.10.1939 klo 8.00. Majoituspaikkana oli Hämeenlinnan normaalityö sekä sodan alettua Myllymäen kansakoulu.

Hämeenlinnasta lähdettiin itsenäisyyspäivän illan suussa noin kello 16. Koko päivä oli lastattu pataljoonaa junaan lumipyryssä. Edellisen päivän iltana olin ollut pataljoonan komentajan yksityisasunnossa anomassa vihkilomaa. Ramsay näytti minulle sinetöityä kirjettä, jonka hän saisi avata vasta junassa lähtömmme jälkeen. Hän kertoi tietävänsä vain sen, että huomenna pataljoona lastataan vaunuihin, eikä kenellekään myönnetä lomaa muuten kuin omiin hautajaisiin. Matkamme määränpää oli hänellekin siinä vaiheessa arvoitus.

Seuraavana päivänä pysähtyttiin Kannaksella Myllypellon kohdalla ja juna purettiin tyhjäksi. Muutaman tunnin marssittuamme ensimmäisellä komppanialla oli taas edessään kansakouluun majoitus. Aaltosen Topi löysi koulusta ison pirtupullon, jossa oli jotain eläimiä säilytyksessä. Kun nämä oli siivilöity pois, monen pojan mieli tuli iloiseksi. Aine oli täyttä tavaraa.

Viivymme tässä paikassa kaksi yötä ja yhden päivän. Yhdeksännen päivän aamulla palattiin kohti rautatietä samoja jälkiä kuin oli tultukin. Heinjoen asemalla oltiin yksi yö. Kämärän asemalle tultaessa näimme ensimmäisen kerran sodan jälkiä. Aukkoille oli tullut äkkilähtö, kaikki oli koskemattomana. Asemapäällikön talosta otin ensimmäisen sotasaaliini, kahvipannun myssyn. Se olikin lämmän päähine yöaikaan.

SEURAN
V. 1996

Viljo Haapasen piha 20.8.96 Kuusjoki. Haapasen lahjoittamia tavaroita siirretään viettäväksi Somero-Seuran tiloihin. Valok. O. Virtanen.

Pärekattotalkoot 8.6.96 Männistön Savenvalajan museolla Kultelassa. Valok. Voitto Ollonqvist.

40-vuotiaasta Torppamuseota juhlittiin 25.8.96. Vas. Ritva Helminen (museonhoitaja), Lyyli Virolainen (entinen museonhoitaja), Helmi Ahti (entinen museonhoitaja) ja Tapio Horila. Valok. Voitto Ollonqvist.

SOMERO – TOIMINTAA

Kirkkoherra Osmo Turkki ja kanttori Juha Vaaja tulevat Rasilan hevosella museon perinnekinkereille 14.4.96. Valok. Voitto Ollonqvist.

Torppamuseo 9.7.96. Suunnitellaan murtohälytínjärjestelmää. Sähkösuunnittelu: Heikki Ojala, Kyläantennin miehet ja ovesta tulee Somero-lehden toimittaja Teutori. Valok. Voitto Ollonqvist.

Ävik 7.8.96. Kuninkaankiven puhdistus. Armas Hellsten. Valok. Voitto Ollonqvist.

EINO LAIHO - LASSE NOKKA

Talvisotaa Ramsayn pataljoonassa

Eino Laiho 18.5.69.

Viimein pysähdyttiin Valo-ojalle, jonne kaivoimme korsut. Väsyneille miehille se oli raskasta touhua: huonot työkalut ja jäätynyt maa. Jonkinlaisen kuopan tehtyämme jokainen kallisti päänsä mihin sattui. Aamulla korsun pohjalle oli tullut parikymmentä senttiä vettä. Pakkanen alkoi kiristyä ja jouduimme tekemään uuden korsun. Parempi tästä tulikin ja saatiin kaivattu lämmityslaittekin. Se riippui katossa kolmella kettingillä, jotka kannattivat isohkoa padan puolikasta. Siihen ladottiin klapeja, jotka kehittivät palaessaan valtavasti savua. Mitään pesumahdollisuutta ei ollut sen kolmen viikon aikana, mikä tässä "kuopassa" vietettiin. Päivisin kaivettiin syvää hyökkäysvaunuestettä, joka tosipaikan tullen oli kuulemma pidätellyt vihollisen panssareita vain viitisen minuuttia.

Joulukuun suurhyökkäys

Valkeni joulukuun 23. päivän aamu, josta tuli monelle Someron ja Somerniemen pojalle viimeinen. Il armeijakunta aloitti ns. suurhyökkäyksen Kannaksella kenraali Öhqvistin johdolla. Ramsayn pataljoonan osalta operaatio myöhästyi kolme-neljä tuntia. Matkaan lähdettiin

täysin valmistautumattomina. Konekiväärit olivat ahkioissa kiinni ja konepistoolit vaseliinissa. Kaikilla oli kova taisteluhenki päällä. Munasuon reunassa, josta hyökkäyksemme aloitettiin, oli ollut Porin Rykmentti asemissa jo pitemmän aikaa. Sen pataljoonan komentaja Laakso sanoi suoraan, että älkää menkö pojat sinne suolle, te tulette sieltä itku kurkussa takaisin. Mutta eihän me tuollaista puhetta kuunneltu. Piikki-langat lyötiin poikki Laakson puolustuslinjan edestä ja niin me marssimme kuin varisparvi suolle keskellä kirkasta päivää kello 10.00. Meitä oli ensiksi vastassa vihollisen etujoukko, joka perääntyi noin sata metriä. Jäljistä päätellen venäläiset olivat olleet siinä jo jonkin aikaa. Siinä oli sirkkelisaha, lautakasa ja pari hevos-takin, joista Aimosen Ville otti pakoon lähtiessämme toisen, sellaisen mustan "kirkiisin".

Sitten alkoi vihollisen tulitus suorasuuntauksella, ja hanki alkoi punertua. Kaatuneitten ja haavoittuneiden määrän noustessa suureksi pakokauhu pääsi valloilleen. Pataljoonassa syntyi täydellinen sekasorto. Pataljoonan komentaja Laakson naama oli kuin olisi ollut vähän naurun virneessä tullessamme vihollisen kranaattitules-sa suolta pois. Olihan tämä operaatio Ramsayn pataljoonalle lähes täydellinen fiasco. Tämä samainen Laakso pelasti kuitenkin kahtena seuraavana yönä melkein kaikki pataljoonamme tavarat suolta. Kolme hevoskuormaa pojat hakivat tapaninpäivänä Laakson korsun edestä.

Seuraavana päivänä vallitsi hiljainen ja surullinen tunnelma korsussa. Pataljoona menetti monta kymmentä miestä kaatuneina, haavoittuneina ja vankeina. Kaikista kaatuneista ei ollut vielä varmaa tietoa. Olimme olleet jo pitemmän aikaa huonoilla eväillä, mutta asia luvattiin jouluaattona korjata. Mutta toisin kävi. Kaikki jouluruoka, joka meille piti tuotaman, oli matkalla tuhoutu-

tunut. Jouluaateria käsitti vain pienen juustonokareen, pari palaa näkikileipää sekä puoli pakillista ruskeaa riisipuuroa. Ennen ruokailun aloittamista luimme joulu-evankeliumin. Miehet istuivat hiljaa kuin kirkossa. Lauloimme vielä omasta muistista virren Enkeli taivaan ensimmäisen säkeistön. Näin vietettiin aatto korsussa 1939.

Vuoden 1940 alku

Uudenvuodenpäivänä -40 komentokorsun lähetti pyysi minua ilmoittautumaan pataljoonan komentajalle. Ramsay muisteli minun Hämeenlinnassa ollessamme anoneen vihkilomaa ja nyt hän tarjosi minulle siihen mahdollisuutta. "Oletteko vielä samaa mieltä siitä vihille menosta?" hän kysäisi. "Kyllä herra ratsu-mestari", vastasin ja ihmettelin, miten tällaisen yksinkertaisen sotamiehen asia oli pysynyt hänellä mielessä. Lomapaperit ja litterat myönnettiin, ja lähdin 4.1. kello 5.00 kuorma-autossa Viipuriin.

Edellisyönä Viipuriin olivat osuneet ensimmäiset vihollistykistön ammuksiset eikä oikein tiedetty, mistä ne olivat lähtöisin. Koko ratapiha oli pommien jäljiltä sekaisin. Kesti monta tuntia ennen kuin päästiin lähtemään. Myös Simolan asemalla raiteet olivat sekaisin, samoin Kouvolassa. Matka kesti niin kauan, että jouduin kääntymään Hämeenlinnan esikunnan puoleen ja pyytämään kolme vuorokautta lisää lomaa.

Myöhään kuudennen päivän iltana saavuin vihdoinkin kotikylään. Kuukaan ei tiennyt tulostani, kun en voinut sitä etukäteen ilmoittaa. Puhelimia ei ollut koko kylässä kuin yksi kartanossa, eikä herrasväkeä voinut näin pienellä asialla vaivata.

Aamulla aikaisin läksimme pappilaan, jossa vihkiminen toimitettiin. Minulla oli lumipuku päällä ja kivääri käsien ulottuvilla määräysten mukaisesti. Pappi oli nimeltään Aaltio. Hän

Ratsulähetinä Ramsayn pataljoonassa

oli haivaantunut ja istui rullatuolissa.

Sana levisi kylässä nopeasti ja väkeä kerääntyi ympärilleni. Tiedusteltiin, ovatko omat pojat vielä hengissä. Tieto joulukuun suurhyökkäyksestä oli kantautunut Somerollekin, mutta sen seurauksista ei oikein tiedetty. En uskaltanut sanoa mitään kaatuneista. Ajattelin, että jätän sen tehtävän papille. Minulla ei ollut tiedossani kuin kaksi kaatunutta, joista toinen oli paras kaverini vuosien varrelta.

Melkein jokainen, joka paikalla oli, pyysi minua toimittamaan paketin rintamalle. Kaiken kaikkiaan niitä kertyi 12,5 kg. Päästyäni lopulta monien vaiheiden jälkeen omaan osastooni takaisin pojat olivat sillä välin muuttaneet paikkakuntaa ja rakentaneet oikein kaminalla varustetut korsut. Nämä olivat lähellä Kämärää, josta seuraavaksi siirryttiin muistaakseni Kattilanojalle. Sieltä minä jouduin sairaalaan. Samana päivänä kun Summa murtui, pääsin sairauteni takia rintaman taakse ns. siviilimajoitukseen. Talvisota Ramsayn pataljoonassa oli osaltani ohi.

Toimituksen kommentti. Lasse Nokka kertoo julkaisseensa joskus 1980-90-lukujen taitteessa Somero-lehdessä kyselyn Ramsayn pataljoonan taivisodan vaiheista. Eino Laiho (1911-90) lähetti hänelle aiheesta 9-liuskaisen kirjoituksen, jonka tiivistelmän Lasse Nokka lähetti viime elokuussa Someron Joululle.

Ramsayn pataljoonassa palvellut veteraani Eino Tamminen on lukenut kirjoituksen ja sanoo sen vastaavan myös hänen muistikuviaan mm. joulukuun 23. päivän hyökkäyksestä.

Someron pataljoona lähti Hämeenlinnasta joulukuun alkupäivinä, kun sota oli jo alkanut. Menitiin Kämärän asemalle ja oltiin siinä jokunen päivä. Sitten lähdettiin rintamalle. Leipäsuolla meitä vastaan tuli pitkiä karjajonoja. Ei niitä kukaan talutellut, niitä vain ajettiin eteenpäin. Leipäsuolla oltiin sitten asemissa.

Koska olin ratsulähetin, jouduin liikkumaan paljon, käymään kaikkien komppanianpäälliköiden luona ja osaston komentopaikalla. Oman komppanian lähetti en ollut, sillä oli omat lähetit. Kun sitten tuli tieto, että päästiin hiihtoratsastamaan, pyysin kotoa sukset ja monet.

Joulukuun 20. päivän paikkeilla olin partiossa venäläisten linjojen takana. Piti ottaa selvä, paljonko niitä siellä oli. Kun oltiin jo takaisin päin lähdössä, jouduimme venäläisen parivartion lähelle, noin 20 metrin päähän. Meillä oli Rauniston Jus-

silla konepistooli, ja hän ampui pitkän sarjan niitä päin. Sitä emme tiedä, kuinka niille kävi, mutta päästiin joka tapauksessa karkuun. Sitten oli vielä päästävä takaisin läpi omista linjoista, mutta selvittiin siitäkin.

Olisiko ollut 23. päivä joulukuuta, kun oli luultavasti tarkoitus ajaa venäläiset kauemmaksi. Pataljoonan komentopaikaltakin lähtivät kaikki komentajasta kirjureihin asti. Kun oltiin lähdössä, tuli osaston komentopaikalta puhelinsoitto, että sieltä piti hakea kirje. Minä jouduin tietenkin sitä noutamaan. Komentopaikka oli maalaistalossa. Siinä etumaisessa huoneessa oli kirjureita tai mitä he nyt mahtoivat olla. Kysyin komentajaa. He näyttivät yhtä ovea. Menin siitä sisään. Siellä oli suuri pöytä, jolle oli levitetty suuria karttoja. Ja korkeita upseereita seisoi pöydän ympärillä. Ilmoitin, kuka olen. Komentaja sanoi, että heidän on tämä paperihomma vähän kes-

Vareksenpeljätin -kilpailu

Tiato tuli Somerolt;
— Ei tää ol mikkään vitsi —
Synnytetääs peljättimmeet
suvveen parahiksi.

Joku keksi hiukan lissää
— se taisi olla Voitto:
Pannaas rahvas ahkeroimaan
kohta soje soitto.

Moni rupes räpeltämään
niinku ommaa lastas.
Meinaatteks saara elämään
sen — koiranleuka vastas.

Kovin koottiin roikalii
ja varustettiin tätä.
Sit viel pannaan napit kiin,
ja vareksil on hätä.

Mennään oikeen Jaatlaaseen
ja lehteen taittaan päästä
homma pyssyy hanskas kyl
mitä satisest säästä.

Emmää sentään tosisain
vareksiikan vihha,
katton perrään et net pyssyy
toispuala pihhaa.

Ei saa tulla mekkaloimaan
ihmisten pihal.
Jos siin kauan raakutten
niin mää heilautan hihhaa.

Juoksemaankan täst ei pääse
ei ol kahta jalkaa.
Nyt jo tuntuu: ykskin liikaa
kun suremaan se alkaa.

Net peljätykset tarkotettu
suviheinävään huviks
ja tuholaiset karkotettu
poies moniks suviks.

Mei on oltu viikko hommis
kouraan tili saaraan.
— jahka raati arvaa pommis
mei hypätäänkin kaaraan.

Terve vaan ja nährään taas
huamen ellei ennen
kerran vuates kumminkin
— taikka parree tullen mennen.

Raili Aaltion ehdotuksesta järjesti Somero-Seura Museon pihalla Suviheinä -viikolla vareksenpeljätin-kilpailun. Marjatta Jalonen teki peljättimen ja sepitti tapahtuneesta runon.

11.7.1996 Vareksenpeljätin-kilpailun osanottajat. Vas. Touko Roto, Marjatta Jalonen, Barbro Sallinen, Aimo kylmäniemi (Someron nuorisotoimi), Liisa Koso, Leena Valmu ja Veli-Pekka Valmu. Kuvasta puuttuu Liisa Pirttikoski. Valok. Voitto Ollongvist.

Kalevi Sahlström 1950.

Joulu on juhla, joka kokoaa perheen ainakin kerran vuodessa viettämään yhteistä hetkeä.

On kuitenkin erilaisia laitoksia, tehtaita ja virastoja, joita ei voida sulkea eikä niiden henkilökuntaa päästää joulua viettämään. Poliisiasemat ovat joulunakin miehitettyinä, joissa poliisimiehet työvuoronsa mukaisesti valvovat kansalaisten yleistä turvallisuutta.

35-vuotisen poliisiurani aikana olen kaksikymmentä jouluaattoja viettänyt työssä Riihimäen kaupungin poliisilaitoksella. Jouluaatto poliisilaitoksella tunnettiin myöskin juhlapäiväksi. Päivystystilaan hankittiin pieni joulukuusi ja muutama kynttilä muistuttamaan joulusta.

Yleensä jouluaatot olivat rauhallisia, mitä nyt joskus sattui, että joulupukki oli taipaleensa aikana sammahtanut kelkkansa päälle kadulla, josta tämä oli haettava lepäämään. Kiitollisena muistelen niitä kauppa-likkeitä, jotka muistivat poliisilaitoksen henkilökuntaa jouluna erilaisilla paketeilla.

Sotien jälkeisinä vuosina alkoholin käyttö oli runsasta ja sen seurauksena erilaiset perheriidat aiheuttivat myös joulun aikoina poliisille käyn-tejä huusholleissa, joissa perheen isä oli käynyt liian väkivaltaiseksi. Muistan jouluaaton vuodelta 1950. Työvuoroni alkoi aamulla kello 9.00 poliisilaitoksen päivystäjänä ja jatkui seuraavaan aamuun saakka. Päivän aikana oli rauhallista. Joitakin pieniä perheriitoja lähettivuorossa olleet poliisimiehet kävivät rauhoittelemassa. Myöhemmin illalla olimme nauttimassa iltakahvia, kun puhelimella pyydettiin poliisia taloon, jossa isä oli juopuneena ruvennut riitelemään perheensä kanssa. Paikalle lähtivät lähettivuorossa olleet kaksi poliisimiestä autolla. Jonkin ajan kuluttua puhelimella ilmoitettiin, että perheriitaa rauhoittamaan tulleita poliisimiehiä oli ammuttu. Välittömästi paikalle lähtivät päivystävä ylikonstaapeli kahden kotoa hälyytetyn poliisimiehen kanssa, jotka perheriidan kohteena olleen omakotitalon pihamaalta löysivät hälytykselle lähteneet poliisimiehet kuolleina.

Poliisit ampunut perheenisä antautui ilman vastarintaa pidätettäväksi ja kertoi suuttuneensa saamistaan

joululahjoista vaimolleen ja lapsil-leen. Kun nämä olivat kutsuneet paikalle poliisin, oli hän ampunut molempia poliisimiehiä, jotka vakavasti haavoittuneina olivat ryömi-neet asunnosta pihamaalle ja kuolleet runsaaseen verenvuotoon.

Toiselta kuolleelta poliisimieheltä jäi vaimo ja kuusi alaikäistä lasta; se järkytti paikkakuntaa.

Työt poliisilaitoksella jatkuivat tämänkin jälkeen ja rauhoittuivat osaltani vasta, kun pääsin eläkkeelle ja muutin rauhalliseen Someron kaupunkiin.

ken, mutta olkaa hyvä ja istukaa tuohon tuolille odottamaan.

Kun sitten olin saanut kirjeen ja olin lähdössä, hän kysyi vielä, onko minulla hyvä hevonen. Vastasin, että kyllä on. Menin ensin pataljoonan entiselle komentopaikalle, mutta ei siellä enää ollut ketään. Jätin hevosen siihen ja lähdin suksilla hakemaan Ramsayn komentopaikkaa. Se oli vähän niin kuin tuuria, että löysin perille. Oli vain suurin piirtein näytetty, missä päin se voisi olla. Paikalla oli kaikki sekaisin. Ei tien-nyt, missä oli vihollinen, missä omat.

Perääntymisen aikana tiet olivat oikein huonot. Hevoset eivät menneet jaksaa vetää kuormia, vaan miesten piti auttaa. Lähettinä jouduin ratsastamaan sivussa pataljoonan päästä päähän. Talot loimusi-vat liekeissä molemmilla puolilla. Olimme vähän jäljessä meidän sivuil-la olleista joukoista.

Ramsayn pataljoonan miehiä Someron torin laidassa 1989.

Vas. Leo Avellan, ryhmänjohtaja Sarkanen Luopioisista, Armas Tuominen, Jussi Suhonen, Eino Tamminen, Erkki Vitka. Kaikki somerolaisia Sarkasta lukuunotta-matta.

Kuva: Reino Luitparo.

Arne Virtanen s. 17.1.1918 palveli erillisessä panssarikomppaniassa, Er.Psk.

Ennenku tuli se Tuulosjoen suurhyökkäys kun lähetti menemää ni se oli, alko joskus, syyskuun, se oli syyskuun alkupäivil ku se Tuulosjoen hyökkäys alko, mut en muista, kyl mul se tual ols ylhäälki kirjas, koska se oli ja, sitte se siit jäiki semmonen muisto kun mei sinne ajettiin sitä tykistöä mahrotoman paljo ja sillon sanotaa et luannonvoimat o kovvii mut kyl ihmisen voimatkin kovvii on, sillo oli niin kova ukonilma, ja kun net tykistö rupes jauhaamaan sinne ni ei tämmöttö, sitä täyty huutaat ennen kun kuuli toise jutun. Se oli yhtä jyrinää se oli ja. Sen jyrinän aikan mei sit ajettin etulinjaanki vaunut ettei naapuri kuullu. Sit mei oltii nii kauan Viteles et vaikka jalkaväki siäl oli Someron porukkaki ni etulinjas sillo ni, tuatanoinni, sit ku päästii tost ylitten siit joest, Tuulosjoest ni, siäl ensimmäitteeks meil oli siäl semmone, siäl Laineen Suloki oli siin nii kutsuttu Kristiani-joukkuees ni,

ni siin oli, tuli jollaintaval semmone sukkela olo kun juur oli, ei ollu montaa tuntii aikaa kun oltii kaverei ton semmose alikersantti Pihlajan, Pihlajamäki juu, ni se oli saanu vau-nuus osuman ja se oli päässy vau-nust ulos ja miäs palo, tiällä pitkä-nä. Ja siit kun antaa mennä ohitte ja ni sit siin oli kohta niit somerolaisii, mää näin paljo tuttui miähii ni ni, mää luulin, mul ol luukut sillo auki kun viäl ajettii ni hei näkivät ja huutelivat ja vilkuttelivat siält ja ei siin mittää ollu. Mut sit tuli semmonen Arvo Vikmanni tualt Nokialt ja sano et kuules Arne sano et ku mennää tonne ettee o vähä varovaine, sano et mul tuli osuma toho sano mult meni vaihrelaattikkoo ja sit se oli varapaikal ni oli semmone Patula-niminen miäs ja haavottu, täält jalat kaikki oli sirpalei ja pää ni tuata oli ihan nii ja. Mut, se tuli sit ku mei kerittii Petroskoihi ni ni se tuli viälä meillä takasi.

- Juu, mut jos mei viäl mennään

tohon Tuulosjoen kun siäl oli net kovat kahinat sillon alkuun niin, mihes... – No kun mei siäl lährettiin niin siin oli, se oli kovaa menoo, täytyy sanoo kun tapellen mennee toistasataa kilometrii vuorokautees ni siin mentiin ja meitil oli sit se, tää Björkmani, hänel oli se salamasota koska hän oli hyvin paljon Saksas Laguksen kans kävivät ni jo siin sottain väliski ni niil oli se salamasota et, että tiä auki, ja tota noin, naapurit meni mettään ja ei mittään muuta kun sekasi vaa ja paina ni ne oli heti siin jos toisen takaan tapeltii, jossain mutkan takan ni ne oli siin kohta peräs koska siäl takan oli vaarallisempi olla, siäl joutu jalkaväki monta kertaa tappelemmaa uures-taan, net mettäs kokoontu mut jää-kärit ja mei mentiin ja vaunut ni net painu aina vaan etteenpäin ja sekottamaan niin paljon kun suinkin mahrollist.

Sitä mentiin, tääkin oli tää Alpo Kullervo Marttinen nii se oli mun vaunusain, se oli sen sit kun toiset lährettiin Aunuksest menemään ni lährettiin ni mentii Kuujärven kautta ni määkin jouruin sil. Ni Marttinen oli siin ja sit tää tää Björkmani lähti toisen porukan kans menemään suaraan Syväril, Lotinapeltoon sinne. Ja mei mentiin Kuujärven kautta Syvärin asemal, meiän porukka. Siin käviki sit se Marttinen kun siäl oli ihan pohjattommii net tiät. Ni ni siäl verettii sit niit huoltoautoi vaunujen kans verettii niit mut eihän mei siäl kaikki kerinneet olemaan, toiset lähti tappeluun. Sit toi Laakso anto määräykse et kolmas kompania joutu sit hinaushommii valla ja ne oli siäl koko sen ajan, tapelusajan kun Petroskoihi kerittii määkin.

Ni ne oli siäl hinaushommis et hualto pelas, koska huallon, se on aika iso hualto kun tommonen motorisoitu joukko-osasto mennee ni siin tarvita pojat polttoainet ja siäl tarvitaa jokalai. Ja ammuksset ne on a ja o. No sit, kun mei siält mentii ni

se Marttine sano et “Jaaha, sitten vaan polkupyörät vaunun päälle ja sit kun tulee tappelu ni siit vaan mettää.” Ja simmottii mentii ja se hyppäs mun vaunuusain, se Marttine, sit sinne ja tää Laineen Aimo oli siäl toisena, täält Somerniämeilt mikä kaatu sit siällä.

Meitil oli sillo jo vaunu tuhoutunu, tää vaunu kun se tuli 9. päivä ni, mull on siit karttaki ja, ni ni. Aimol kävi vähä huano tuuri kun se ols päässy lomal sillon kun mei sinne päästii sit ja ku meitin vaunu tuhoutus 9. päivä ni meit tultii siält pois ja toiset, tää luutnantti Lehtovirta oli sii vaunus yhtenä ni Lehtovirta sano et menkää tei Vaasenii vaa kun siäl oli meiän hualto ja ilmottakas siäl et kuinka meitin on käyny. No mei tultiin sinne sit, Väli-maan Jannen moottoripyörän päällä, meittii oli kolme miestä siin moottoripyörän päällä ja Janne toi meitin sinne sit Vaaseeniin.

Sikkun mei sinne, päästiin siält tulemaan sit ni Laine oli menny kuulemma sit ni kattomaan kun siält piti lauttais kans et tais tullakki, en mää tiä mut panssarimiähet meni sit ampuumaan niit lauttoi rikki ku tulivat Syväril pitkin, virta toi niit ja se jäi sinne sit ja. Se oli 9.päivä kun meitilt ammuttiin se, Syvärin kaupungist ammuttiin yli joen. Ni meitin vaunuusain ni IT siäl oli pitkäpiipuset IT-tykit ni ne ampus molemmat ketjut poikki ja siin oli ihan meitin eresäin ni oli usseemman joukkuet miehii. Ja eikä net ymmärtäneet meittii ampuu kun mei tuult vaunust tultii ulos. Ja mää sanoin et äkkii konepistooli tänne kun mul oli konepistooli ja. Lippai lippai mä sanoin ja. Ja emmää sit tiä mut ku mää tost veteli ni kaikki ne meni sinne, niil oli montut siäl. En tiä, toiset sano et jäiks monta ja mää sano et en mää nähny ja yhtään jäävä ja. Ja mää oli siihen aikaa ni korpraali ja siin oli sit Laine oli alikersantti ja tää Lehtovirran Jussi oli aktiiviluutnantti mut kyl ne totteli kun mää huusi et

karkuu! Ja mää sanoin et olskohan tullu Suomen ennätys, saran metrin sikkun mää menin. Melkeen kaks lipallist mää laskin siihen ja kun kaikki miähet häipy ni sillon mää lähtrin menemään ja sit ne ampus meittii sen IT-tykin kans ja kun mei peräkäin juastiin ni mää sanoin antaka mennä pojat ja mää sain net kinni ja mei juastiin peräkkäin ni. Ni meinasivat vattallas, kun meni siit välist IT ja sit räjähti vähän matkan pääsä ja meitil oli hyvä tuuri siin et. Et tuuril täsä maailmas on pelattu ja.

Haastatteli ja nauhoitti Pajulan Kalliolassa 3.9.1996 Voitto Ollonqvist. Litterointi Heini Kämi.

myären, kun on tultu. Kun mää sen ymmärsin, niin ennää en uskaltanu hiavahtaakkan. Oli koko ajan tarkkaan katottava, ettei vaan erheettyis. Mut Heinäsen tohteri oli oikeen kiltti ja kiva, vaikka hiljanen, ja sano, et siihen jäi ihan siisti ja melkeen näkymätöin arpi. Muttei hän onneks sanonu, et kyl sää sen pualest miähen saisit! Kun vuasii sit tuli lissää, niin ajatukset muuttus. Mää rupesin suarastas tykkäämään pojist, mut pojat ei - ikävä kyl - oikeen välittäneet tämmöttest pöntist. Lopultas kuminkiin yks kaveri sano, et korvalehret sul on aika nätit, niin et mennään naimisiin vaan. Täytyy sannoot, et Puustelin Ranssi oli pitkän päälä oikjas: jos viäl leukaankin ols jääny paha arpi, ei eres korvalehret ols muu pelastannu. Ankeleetistas ols käyny simmottoon, et mää olsin tykkänäs jääny ilman miestä!

KAUKO VIRKKI

Ennen ja nyt

Ennen ajettihin kärryissä ja reessä, hevonen oli aisoissa eessä. Nyt autopiilit maantietä kiittää, ja lentokoneet ilmoja liittää.

Ennen kun mentiin häihin tai kestiin, pyhäpaita muutettiin ja silmät pestiin. Nyt olipa se tytär tai akka, niin laukussa on puuterivakka.

Ennen oli Suomessa naisia liikaa. Nyt ei enää meinaa löytää talojussi piikkaa, kun piikakin pyytää palkkaa, niin monta sataa markkaa.

Ennen syötiin lusikalla voita, päälle pantiin piimää ja talkkunoita. Nyt syödään sellaista rasvaa, joka puitten oksissa kasvaa.

Ennen se Väinämöinen kannelta soitti, maailman ilmoille säveliä loihti. Nyt soittaa saksofooni, radiot ja gramofooni.

Ennen niitä väkeviä pirtuja juotiin, salaa niitä ulkomailta kotimaahan tuotiin. Nyt näkyy olevan taas sama tahti, viinassa on suomalainen mahti.

Kun Puustelin Ranssi eppäili, etten mää ollenkaan miästä saa

Tän kertomuksen alkujuuri on Virma, Jaatilan Taka-Simolan likkain ajohevonen 1920-luvul ja viäl myähemminkin. Virma oli enemmän kun hevonen, se oli niinkun ihmisen ajatus. Sitä sai taputtaa ja silittää ja panna vaikka harjan ja hännän palmikol. Se ymmärsi kaikki asjat. Jos sel tarjos leipää, se osas ottaa niin nästis, ettei pikkulikkainkaan tarvinnu pelkää sormiita. Kun leh-mät kevvääl päästettiin laitumel, alko Virman urakka lypsy- ja meijäri-hevosena. Pikkulikatkin sai sen hyvin kärryyn etteen, jos vaan jakso aisoi nostaat.

Lypsyreisut ne vasta lysteivät oli, kun päästiin Virman kärryil. Usseen lypsytarha oli etumakasiinin tykön. Suviehol aurinko laski jo Suavalavan takan Puustelin mettään ja taivaanrantaan, kun ajeltiin Alman ja Marttan kans kotja päin. Virma pisteli piäntä tasast ravvii ja Alma piteli ohjaksii. Sarjolan mettän kohral rupes Martta laulamaan. Martta osas vaikka kuinka pal virsii ja henkellissii laului ja kansakoulus Ruastelan opettammii, niinkun sen paimentytön laulun, et "Pettuleipää annettiin käteen pussi piäni, halla viljan viänyt on". Oli vauhrikaampiikin, niikun et "Jos kaikki Suomen järvet viinaksi muuttuisi, niin eikös meitin poikain elellä kelpaisi". Se oli hianoo kotja päin tulloo! Yhrel suviaamul mää heräsin juur, kun likkain maitohevonen ajo pihhaan. Tuli kova kiiru, kun mul tuli miäleen, et Virmal tarttee antaa leipää, ennenkun Alma lähtee sen kans vasikoil rehhuu niittämään. Mää juaksin aika soitto ruakapuariin. Sain oven auki, kiipesin piapojauholaarin päälä ja kun oikeen nostin, aukes sen piisarkun kansi, misä oli ruisleipii. Mää kurkotin yhren leivän kätteesäin ja loikkasin saman tiän aika puhtii permannol. Ei siin tullu miäleenkän ruveta sihtailemaan mittään vaaran paikkoi niinkun lihatiinun viäres kököttävää lihattukii, et onks se juur hollii. Ja niin

mää lentisin päin lihattukii niät paukaatti, ja leuka ossuut tärräätti lihattukin terävään syrjään. Siin mää makasin oikjanas permannol ja leuka tärisei niinkun tappuri, vaikka mää pirin siit kaksin käsin kii. Ei ensiin saanu huuttuutkan, kun ääni ei totellu. Mut sit mää jo kyentysin menemään ruakapuarin ovel. Kaivon tykön seisos äiti ja Puustelin Ranssi. Ranssil oli meijärivuaro ja se oli tullu tonkii hakemaan. Kun mää net näin, jo rupes parkukin tulemaan, oikeen aika jollotus. Äiti peljästys ja tuli äkkiin kattomaan ja Ranssikin heivas nostelemast meijäritonkkii. Sit hei yhres rupes tutkimaan mun leukaa-tain. Mää kuulin Ranssin puhuvan: —Kyl Kaarina on ny vissiin viätävä lääkäril, kun tosa leuas on noin paha haava. Sihen täytyy panna tikit, muuten sihen jää niin julma arpi, ettei se saa miästäkän. MITÄ! MIÄSTÄKÄN! HYI OLKOON SENTÄÄN! ET MIÄSTÄ! Mää en ossa ollenkaan sannoot, kuinka mää Ranssil suuttusin. Et voi

äijil olla tosi typerii meininkei! Mää en eres tiänny koko mailmas mittään ruakattomampaa kun miähet ja naimiskaupat ja simmottet! Ruakosen Viljest mää kyl tykkäsin, mut Ville olikin eri asja. Kuis Ranssi voi noin ruakattommii puhhuut, vaikka mul on leuka halki! HYIJEE! ET MIÄSTÄ! Mut äitii näytti huvittavan. Sit hän veti vanhast lakanast pitkän suikalaa, kääris sen pään ympärs ja autto mun isän pyärän päälä istumaan. Sit isä lähti kuskaamaan muu pyärän putkel Joensuuhun lääkäril. Kunnanlääkäri Niilo Heinänen pisti haavaan tikit ja käski seuraaval viikol tulla uurestas, et otetaan tikit pois. Yhrel aamul sit äiti sanos: —Sää olet jo aika iso ja menet syksyl kouluunkin. Ossaisiks sää yksinäsmennä vastaanotol? Mää olin melkeen varma, et ossaan. Vasta orotushuonees alko kauhia piina. Kenes peräs mahtaa tulla mun vuaroin? —Mut sit mää arvasin: sinne mennään vuaros jälkeen, ain sitä

Kaveri sano, et korva lehret sul on aika nätit, niin et mennään naimisiin vaan. Irja-sisko nyk. Alaranta ikuisti iloisen parin Kaarina ja Eero Pollarin n. 1955.

Kannakselta Virolahdelle

Vuoden 1943 keväällä ratsuväki siirtyi Kannakselle, jossa vietettiin rauhanomaista kesää lähellä nykyistä Pietaria Lempäälän ja Vammeljärven maisemissa. Rakennettiin uusia komeita korsuja, tehtiin puhdetöitä, käytiin lomilla ja erilaisilla kursseilla.

Vasta seuraavana keväänä vihollisen tykistötoiminta lisääntyi ja 14.6.1944 aamulla vihollinen lähti hyökkäämään valtavan tykistökeskityksen jälkeen. Joukkueeni mukana olin siirtynyt lähelle etulinjaa, jossa yön aikana olin kaivanut metrin syvyyden kuopan, jossa olin suojassa sirpaleilta.

Aamupäivällä tuli kuitenkin joukkueenjohtajalle käsky irrottautua. Emme ehtineet ottaa läheiseen metsään jättämiämme reppuja, kun käsiaseiden äänistä päätellen vihollinen oli jo hyvin lähellä. Alkoi peräntyminen ja juokseminen pois vihollisen edestä. Joukkue pysyi kuitenkin koossa, luotimme joukkueenjohtajaan, joka oli saanut tiedon, että vihollinen on sivustoista pääsyt läpi linjojen ja oli jo kaukana edessä. Alkoi jännittävä ja unohtumaton matka kohti Viipuria.

Matkan aikana kierteli tieto, että olimme olleet motissa, koska vihollinen oli ehtinyt hyökkäysvaunuja käyttäen katkaisemaan tiet. Alkumatkan aikana tykistötuli oli kuitenkin aiheuttanut eskadroonalle 10 miehen tappion. Muistan kun yhtenä päivänä ohitimme erään metsikön, jossa oli ollut edellä peräntyneiden ja vihollispartioiden välinen taistelu. Kymmenkunta vihollisen sotavankia oli hautaamassa ruumiita, ja näitä töitä valvovat miehet kertoivat 90 vihollisen sotilaan kaatuneen. Toiset sotavangit kaivoivat kuoppia, jonne toiset ryhmät kantivat ja vetelivät haisevia ruumiinosia ja ruumiita kuoppiin.

Rykmentti teki peräntymismatkaa yleensä yöllä. Rykmentin komentaja kulki eturyhmän mukana; keskustelu ja tupakointi oli kiellet-

ty. Muistan kun yksi rakuuna, jota kannettiin haavoittuneena paareilla, alkoi pyytää asetta, jonka kanssa hän olisi halunnut jäädä polun varteen viivyttämään vihollista, minkä jälkeen olisi ampunut itsensä. Tähän pyyntöön ei suostuttu.

Joukkueella oli kannettavanaan neljä haavoittunutta, mikä viivyttti matkantekoa pimeällä metsäpolulla. Eräänkin miehen hermot pettivät ja oli vähällä, ettei tämä ehtinyt ampua omia. Rakuunalta saatiin onneksi kivääri pois ja kaksi asetoveria valvoi nyt tämän kulkua. Ruokaa saatiin kerran päivässä niin kauan kuin kuormasto pysyi mukana.

Kerran rykmentti suunnisti harhaan ja joutui vihollisen liikkeiden takia ylittämään erään metsättömän aution alueen. Paikalle ilmestyi venäläisten lentokoneita, mutta myöskin omia hävittäjiä. Katseltiin jännittävä ilmataistelu, jossa viholliskone putosi maahan. Alkoi kuulua eläköön-huutoja.

Saman päivän illalla olimme saapuneet suuren suon reunalle, ja sen yli johti vain vähäinen polku. Silloin rykmentin kulkupelit - yksi Mannerheimin rykmentin komentajalle lahjoittama maastoauto, 7 kenttäkeintä sekä muut ajoneuvot - upposivat suohon. Sinne jäi kaksi kanslia-ajoneuvoa, joissa oli rykmentin kaikki asiakirjat. Toinen asiakirjoja täynnä oleva auto ehdittiin sytyttää tuleen. Rykmentin marssinopeutta lisättiin, kun perästä alkoi kuulua panssarivaunujen ääniä.

Kului muutamia päiviä, ettei saatu lämmintä ruokaa, mutta kukaan ei valitellut. Kun saavuimme jo lähelle Viipuria, olivat tienvarret täynnä kaikenlaisia ajoneuvoja ilmanhevosta.

Kärryissä oli arvokkaita huonekaluja, ruokatarpeita ja vaatteita. Evakoille oli myöskin tullut kiire pae-ta pois vihollisen edestä. Näistä ajopeleistä saimme ruokatarpeita: sokeria, jauhoja, mehuja ja vaatteita. Erilaisia kotieläimiä juoksenteli pi-

hoissa ja tienvarsilla. Yksi komea sika ammuttiin ja lihat otettiin mukaan. Seuraavassa pysähtymispai-kassa nautittiin sitten lihakeittoa. Vihollisen lentokoneet hidastivat matkantekoa; lentokoneiden tullessa näkyviin oli kiireesti juostava metsään.

19.6.1944 saavuttiin lähelle Viipuria Karppilan kylään, josta samana päivänä ratsuväkirykmentti kiireesti siirrettiin autolla Viipurinlahdelle Tervajoen kylään. Sotatimet Virolahden rannoilla kiihtyivät, ilmatoiminta vilkastui, ja pudoteltiin lentolehtisiä, joissa kehoitettiin antautumaan.

3.7.1944 illalla jouduin joukkueen mukana lähtemään veneellä Esisaareen, jossa aamulla 4.7.1944 alkoi voimakas vihollisen tykistötuli ja lentokoneet pommittivat saaria. Hävittäjäkoneet tulivat kiertämään saaren rantoja ampuen konekivääreillään. Olin saaren rannassa ja katselin, kun kaksi laivaa lähestyi saarta ampuen tykeillään. Seisoin kiven takana suojassa, kun yksi tykin ammus putosi melko lähelle. Sen putoamista en kuullut, mutta samassa tunsin oikeassa käsivarressa töytäisyn ja verta alkoi vuotaa hihasta sormille. Joukkueenjohtaja kornetti Tiainen oli lähetettyvillä ja tiedusteli, sattuko pahasti, ja nähtyään kädestä vuotavan verta, kehotti minua lähtemään rannasta pois.

Lähdin kävelemään saaren keskiosaa kohden. Silloin sivuilta huudettiin: Varokaa miinakenttää! Polku johti mantereen puoleiseen rantaan, jonne meitä haavoittuneita oli kerääntynyt 6-7 miestä. Jostain saapui paikalle pieni moottori- tai soutuvene, johon pääsin mukaan. Yksi lentokone meni yli. Siitä ammuttiin venettä kohti, mutta kukaan ei onneksi haavoittunut. Kiväärin olin jättänyt saareen ja muistelen, että veneessä ei ollut moottoria. Se soudettiin lähelle mannerta, josta me kahlasimme mantereelle. Rannan lähettyville oli kerätty 3-4 miehen

Muistoja kesältä 1944

ruumiskasojä. Rannan lähellä olevassa rakennuksessa saimme kuivia vaatteita ja ensiapua, jonka jääkeen hevuskuljetuksella lähdettiin eteenpäin ja junalla Vierumäen sotilassairaalaan.

Olen myöhemmin saanut tietää, että omat joukot saivat luvan siirtyä vihollisen miehittämästä Esisaaresta vasta iltapäivällä. Haavoittumiseni tapahtui aamupäivällä ja olin niiden onnellisten joukossa, jotka pääsivät saaresta veneellä pois. Myöhemmin saaresta pois ajettujen kohta oli synkkä: koska veneitä ei ollut tarpeeksi, vain uimataitoisilla oli pieni mahdollisuus pelastua.

Yli kolmivuotisen sotareissuni päätteeksi jouduin vielä Ilomantsin mottitaistelujen loppuselvittelyyn, josta rauhan tultua erilaisten Suomen miehityshuhujen saattelemana marssittiin pois.

Sotareissultani jäi minulle vahva usko suojeluskenttään, jota uskoa ei ole myöhemminkään tarvinnut paikkailla.

Joukko-osastomme oli talvella 1944 siirretty Äänislinnasta Viipuriin. Siellä majoituttiin Monrepon koululle. Kevättalvi kului nopeasti kovien harjoitusten ja asemien kaivun merkeissä. Italomia saatiin, jos muistettiin esiintyä täysin sotilaallisesti ja pitää puseron napit kiinni. Mikäpä siellä oleskella nuoren miehen, kaupunki täynnä iloisia tyttöjä ja Monrepon puisto kevään tullen parhaassa loistossaan.

Toukokuun puolella välissä saimme kolme miestä komennuksen Sommeelle metsänleimaus- ja hakkuutöiden valmistelutehtäviin. Majoituimme teltaan erään talon piha-alueelle. Lähistöllä oli kuuluisa Sommeen mottialue, jossa talvisodan aikana suomalaiset olivat tuhonneet suuren vihollisosaston, se alue oli tuleva työkohteemme. Maasto oli täynnä sodan jättämää romua ja kaatuneita vihollisotilaita, joita oli vähän yritetty peittää. Hylättyjä aseita ja ampumatarvikkeita oli vaikka kuinka paljon.

Eräänä päivänä, kun tulimme metsästä, oli kylän poikia kerääntynyt heittämään palloa, kuka pidemmälle sai. Huomiomme kiinnittyi poikain palloon, mikä se oikein oli. Kaveri meni lähemmin katsomaan, eikä se mikään muu ollutkaan kuin poikien löytämä venääläinen munakäsikranaatti. Kaveri kiskaisi sokaan pois sytyttimestä, löi iskurin nastan puunkylkeen ja heitti poikain pallon pellonojaan, jossa se mossahti. Kielsimme poikia vastaisuudessa koskemasta kaikkeen, mitä alueelta voi löytyä.

Talossa asui emäntä ja tytär, isäntä oli sotareissulla. Hän oli lomalla käydessään aloittanut ulkorakennuksen teon, niin kuin kaikkialla Karjalassa oli kova jälleenrakentaminen käynnissä. Työ oli edistynyt niin, että katto vain puuttui. Meillä oli työt metsässä hyvässä mallissa, että hakkuut voidaan aloittaa. Olimme pitäneet kii-

Aarre Harju.
Kuva v.1945.

rettä toivossa, että voisimme viettää jonkin aikaa toivomallamme tavalla. Ryhdyimme tekemään rakennukseen pärekattoa. Olimme kaikki maaseudulta kotoisin ja halsimme sen homman.

Kerran, kun emäntä oli kutsunut meidät korvikkeelle, pyysin talon tyttäreltä neulan ja lankaa, että voisin ommella irronneen panssaridivisioonan hihamerkin paikoilleen. Aloittaessani ompelamisen tyttö tokaisi: "Annahan tänne se puseros ja merkkis, mie ompelen sen kiin, koska näkky olevan neula käes ku heinäseiväs ikkään." Tuli mieleeni Rosvo Roopen säkeet "hän ompeli sen kiin, ja samalla hän ompeli myös sydämensä siin". Kuinkahan olisi käynyt, jos aika ja olosuhteet olisivat olleet meille suopeammat?

Kävimme välillä Sommeen kesäjuhilla. Se olikin mielinpainuva hetki. Karjalaiset ovat luonteeltaan iloisia ja välittömiä, varsinkin ne Karjalan tytöt.

Emme ehtineet saada kattoa aivan valmiiksi, kun tuli moottoripyörälähetä ja sanoi, että vaihtakaa työkalut toisenlaisiin, illalla läh-

Someron museon vihkiäisjuhlan yleisöä, edessä Fransiska Seppälä (kansallispuku) ja Kerttu Hovila. 19.8.56. Valokuvannut Otto Aukio. Somero-Seuran kuva-arkisto.

den ja Forssan Lehden lisäksi oli vähintään kolmipalstaisia kuvitettuja uutisartikkeleita vihkiäisistä muun muassa Turun Sanomissa, Uudessa Aurassa, Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Uudessa Suomessa.

Näiden 40 vuoden takaisten vihkiäisjuhlien jälkeen museo sai vakituiset aukioloajat. Samalla tuli toimeensa ensimmäisenä museonhoitajana rouva Helmi Ahti, joka emännöi museota perheensä avustamana yhtäjaksoisesti 22 vuotta erittäin kiitettävästi.

Jk. Pyrkimäluke = leikillinen loru, jollaisia nuoret miehet esittivät pyrkimässään tyttöjen aittoihin.

✱

pyrkimäluke

Likat rakkaat
oven takkaat
helpottakkaa
sitä hakkaa
kun oven päällä makkaa.
Avatkaa se ovi
kun ei meitin sovi.
Likat viinit,
mitäs te panette
oveenne nin kiinni.

Likat nätit,
mitäs te meit oven taa jätit.
Likat taikka likkain pojat,
kuka pikemmän kerkii
taikka vällyistäs selkii,
kun on niin vilu
ja mettäs huutaa piru,
syä hyttyset ja palelee hyppyset.
Vaikka siäl on nin monta
päättä ja naamaa,
nin pitäis munkin
siältä saamaan.

Muistiin merkitsi Juho Salakalta Somerniemen Palikaisissa 6.7.1956 Tapio Horila. Tätä pyrkimäluke ei ole aiemmin julkaistu.

Juho Kustaa Salakka 8.10.1960.
Kuva: Pertti Virtaranta.
Somero-Seuran kuva-arkisto.

Somero, Jaatila. Someron museon vihkiäisjuhla 19.8.56. Someron Yhteiskoulun teinit reippaassa kansantanhussa. Valok. O. Aukio. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Vihkiäisjuhlan arvokkuutta lisäsi se, että siihen saapui Forssasta noin sata valtakunnallisten museopäivien osanottajaa. Näistä valtionargeologi **C.A. Nordman** esitti Suomen Museoliiton ja professori **Esko Aaltonen** Kotiseutuliiton tervehdykset ja onnittelut. Kaikkiaan juhlassa oli noin 1500 henkeä.

Päivälliset Vanhalassa

Museopäivien päättjäispäivälliset oli järjestetty Vanhalan kartanoon, jossa Somero-Seuran johtokuntaan kuulunut **Raili Hovila** toimi ylimäntänä. Aterian lomassa kuultiin taiteilija **Liisa Majapuron** esittämiä kansanrunoja ja Vilho Metsolan pelimannimusiikkia. Lehtimäen kul-

man pojat esittivät **Arvid Gustafssonin** johdolla kansanomaisia notkeus- ja voimatemppeja, "hämäläistä sirkusta". Myös Arvid Gustafsson kuului Somero-Seuran johtokuntaan.

Museopäivien takia vihkiäisjuhlamme ja museomme sai runsaasti julkisuutta. Paikallisten Somero-leh-

demme rajalle, siellä on vieraita tulossa. Ehdittyämme yksikköömme olivat kaverit jo lähtövalmiina ja sanoivat: "Nyt mennään, ryssä on tullut Karjalan kannaksella yli rajan ja jatkaa tuloaan valtavalla voimalla." Ensimmäinen kosketus viholliseen oli Pamppalassa, mutta varsinaiseen verilöylyyn jouduimme Kuuterselässä, jossa puolustus oli valtavan ylivoiman edessä pettänyt.

Mieleeni on painunut tapaus niiden taistelujen ajalta. Olin viemässä tulenjohtaja luotn. Siitosen antamaa viestiä lähimpään kunnossa olevaan puhelimeen. Kyläaukeaman ja metsän rajamaille oli vihollinen pudottanut suuren lentopommin, joka oli katkaissut tien täydellisesti. Ajoneuvoilla ei voinut ajaa pidemmälle. Sairaankantajat olivat tuoneet vaikeimmin haavoittuneita pommikuopan sivuun odottamaan sairaautoa. Samaan aikaan oli linjaan tulossa kaksi panssarivaunua. Edessä olevan vaunun ajaja havaitsi, että tie oli poikki ja ohjasi vaununsa kiertämään pommikuopan takaa. Valtavasta tykistötulesta johtuen ilma oli täynnä kaikkea, mitä räjähtävät ammukset saivat maasta irti. Edessä oleva vaunu kiersi kuopan kauempaa, mutta jäljessä tuleva, jonka näkyvyys oli vielä huonompi edessä ajavan pakokaasun johdosta, oikaisi reittiään sen verran, että osa haavoittuneista jäi telaketjun ruhjoksi. Se oli kaamea näky, joka nuoren, sotaan tottumattoman pojan mielestä ei koskaan unohdu, vaikka tuskin heistä muutenkaan kukaan olisi selviytynyt, sillä vihollinen keskitti alueelle niin voimakkaan tykistötulen koettaen estää kaikin tavoin lisäjoukkojen ja kaikenlaisen huollon toimittamisen etulinjaan, koska siellä oli juuri ratkaisun paikka käsillä.

Tuli mieleen, kuinka paljon ihmiselo voi muuttua: muutama päivä sitten kesän alkaessa kauniissa Monrepon puistossa ja Sommeen kesäjuhlilla kauniita, iloisia Karjalan tyttöjä ja nyt tämä, tuskaa ja kuolemaa tuottava teräshelveti.

Kuoppa kuopalta syöksyin eteenpäin muistaen tulenjohtajan sanat: sinulla on oma tehtäväsi, muuhun et saa puuttua, muutaman minuutinkin viivästys voi johtaa puolustuksen pettämiseen.

Vastaisku suoritettiin ja osittain saavutettiin tavoitteena oleva linja. Vihollisen vastarinta voimistui vereksien joukkojen ansiosta. Meikäläisten tappiot olivat tuntevat eikä täydennystä ollut saatavissa, joten päällystö joutui saarroitusuhan tähden antamaan irtaantumiskäskyn. Meitä oli neljän miehen ryhmä, kun tulimme syöksymällä kuopasta toiseen. Jostain ilmestyi eteemme jalkaväen kapteeni pistoolilla osoittaen meitä kohti ja hihkasi: "Tästä ei mennä minnekään, jätte tähän aseisiin ettekä päästä ryssää tulemaan." Jostakin hän löysi venäläisen haarakaukoputken, antoi sen minulle ja sanoi: "Te tähystätte tällä ja ilmoitatte, kun tulee liikettä." Siitä vehkeestä oli linssit rikki, mutta minä tähystin kuitenkin. Huomasimme, että kapu oli päähän haavoittunut ja täysin poissa toltaan. Ymmärsimme, että jos yritämme lähteä, ampuu se kaheli meidät kuin varpusen oksalta. Hutunen-niminen kaveri yritti sumuttaa kapua sanomalla, että tuolla haavoittunut huutaa apua, menen auttamaan häntä turvaan. Pistooli heilahti ja kapu huusi: "Ette lähde mihinkään, se on ryssä, kun siellä huutaa." Kuinkahan siinä olisi poikain käynyt, mutta jostain ilmestyi pelastava enkeli jääkäriprikaatin majurin hahmossa ja sanoi: "Mitä täällä enää viivyttellette, irtaantumiskäsky on annettu, tältä kohtaa ei tule muuta kuin ryssiä ja niitä ei muutama mies pidätä, koska siihen ei pataljoonatkaan pystyneet." Koville otti, ei kapu meinannut taipua, mutta lopulta majurin arvovalta tehoi ja lähdimme kahden upseerin johdolla seuraavaan puolustusasemaan.

Olin jälleen tehtäväni suorittuani palaamassa tulenjohtueeseen, kun valtava keskitys yllätti. Naapuri lähetti kaikenkokoisilla

tykeillä ja kranaatinheittimillä kuusituumaisista hehtaari-ryssäihin sen kun putket kestivät. Siinä sattui juuri kohdalleni sellainen kallonkolo, johon juuri pääsi konttaamaan. Ajattelin, ryöminpä tuonne pahimman ryöpyn ajaksi. Hetken kuluttua tunsin, että päälleni heittäytyi joku ja vielä toinenkin. Sitteen räjähti voimakas ammus aivan lähellä, maa keinui allamme ja pelkäsikin kivilohkareen, jonka alla olimme, sortuvan päällemme. Viimeksi tullut kaveri huusi, että häneen sattui ja päälläni makaava nytkähti rajusti pitäen kovaa korinaa. Sanoin, että mennään pois, tänne tukehtuu, kun olinpaikkaamme työntyi voimakas räjähdysaineen katku. Jälkeen tullut sanoi, ettei pääse mihinkään, jalat eivät toimi. Toinen kaveri ei puhunut mitään. Tunsin, että selkäni alkoi jokin kostea kovin lämmittää, ja tajusin, että taisi kaverille käydä kalpaten, koska ei vastannut poistumiskehotuksiini. Jalkoihin haavoittuneen avustamana pääsin vihdoinkin hivutautumaan pois hyvin tukalaksi käyneestä turvapaikasta. Päälläni makaava ei enää tarvinnut apua. Jalkoihin haavoittunut sai apua, jos se sitten enää auttoi.

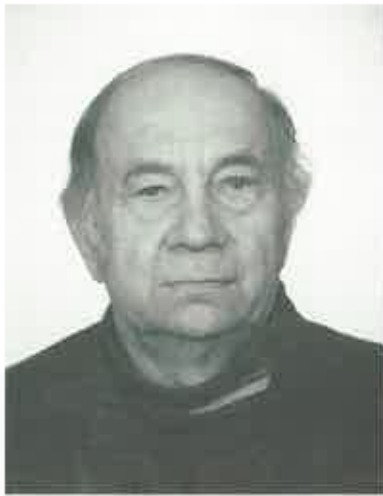
Ehdittyäni tulenjohtueeseen luutnantti Siitonen ihmetteli, kuinka pystyin kävelemään, vaikka selkäni oli aivan veressä. Sanoin, että eipä ole minun vertani. En saanut pariin päivään vaihdettua puseroani ja kesäkuu oli parhaimmillaan. Arvata voi, minkälainen löyhkä siitä lähti.

Olihan sitä kalmanhajua siellä kaikkialla, mutta tämä oli omassa selässä ja kulki aina mukana.

Somero, Hirsjärvi. Someron museon vihkiäisjuhla 19.8.56. Päivällisvieraita Vanhalassa. Vas. Arvo Älli, joka lahjoitti tiilet Riutan torpan kaikkiin uuneihin, Somero-Seuran puheenjohtaja Tapio Horila, takana Matti Soini, Armas Majapuro ja Vilho Metsola. Valok. O. Aukio. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Erkki Rouhianen
Kuva noin v. 1986.

Pksikkömme lähti Syvärin ran-
nalta 22. pñä kesäkuuta 1944
ja peräännyttiin tiiviisti viivyttaen
kolme viikkoa niin, ettei yhtään yötä
ollut teittoa pystyssä. Näin olimme
tulleet lähelle Äänislinnan tietä lyö-
tyämme edellisenä päivänä vihollis-
sen etulinjan mottiin. Aamulla
kerkesimme saada teltat pystyyn,
kun tuli kiireinen käsky, että teltat
kasaan ja liikkeelle. Se oli se
koukkaus, jossa otettiin ja annettiin
sydämen kyllyydestä. Ennen kuin ilta
koitti, oli meillä ne asemat, jotka
aamulla olivat iivanalla. Asemat oli
vedetty synkkään metsään, jossa
miesten väli oli ehkä 50–100 m.

Tuskin monta tuntia oli kulunut,
kun komppanian päällikön lähetti tuli
ja sanoi: "Lähde mukaan, kapulla on
asia." Minulla alkoi raksuttaa, että
mitäs tuli tehtyä vai mitä jäi teke-
mättä. Kello oli vartin yli 2 yöllä. Asia
selvisi, kun päästiin kapteenin juttu-
sille. Hän veti karttalaukun polven-
sa päälle ja näytti: "Nyt olemme
tässä, luuntnantti Hiidenheimon
komppania on tuolla. Ota tarkka
kompassisuunta ja mene viemään
irtaantumiskäsky."

Minä mittasin tarkkaan pisteitten
välin ja sanoin, niin kuin niihin aikoi-
hin oli tapana, että hei sitten,
nahkurin orsilla tavataan. Otin suun-

nan ja lähdin. Mutta se ei ollutkaan
niin helppo juttu kuin luulin. Kartan
mukaan matkaa oli 2400 m. Kom-
passi oli pidettävä niin kaukana kuin
kättä riitti, konepistooli aiheutti sen.
Jos käsi tuli liian lähelle, kompassi-
neula alkoi pyöriä. Lisäksi piti las-
kea askelparit, että tiesi, paljonko
oli kuljettu. Metsä oli synkkää kor-
pea, josta välillä kuului hyvin sala-
peräistä liikettä. Se saattoi aiheu-
tua eläimistä, mutta todennäköises-
ti siellä liikkuvat ne eloonjääneet
iivanat, jotka edellisenä päivänä jäi-
vät tappamatta.

Kun olin tullut laskujeni mukaan
2000 m, alkoi sieltä vihollisen suun-
nasta kuulua telaketjun kalina. Ne
ampua roiskaisivat pari srappelli-
ammusta, että metsä rapisi. Minun
suunnistukseni osui niin paljon hy-
vin, että 20–30 m vasemmailla
Hiidenheimo oli komppaniansa kans-
sa tiellä. Aamu alkoi jo sarastaa, kun
hyppäsin ojan yli tielle. Hiidenheimo
tokaisi: "No perkele, vieläkö sinä olet
hengissä." Hän oli edellisenä talve-
na meillä päällikkönä. Siksi terveh-
dys oli niin veljellinen. Tämä suun-
nistus oli elämäni jännittävin — sik-
si kertomisen arvoinen.

Tapahtumapaikka: asemasota-
aikana Syvärin virran eteläpuo-
lella täältä katsellen jossakin Ostan
suunnalla.

Ryhtyessämme sauna rakenta-
maan emme ollenkaan ajatelleet ot-
sikkona olevaa vanhaa sananpartta,
vaan siihen vaikuttivat monet muut
syyt. Ensinnäkin se tieto ja koke-
mus, että puhtaus on puoli ruokaa
ja toiseksi, että se edistää terveenä
pysymisen mahdollisuutta. Ehkä
kuitenkin kaikkein suurin aihe oli se
kaikkiolla oleva vitsaus, mikä näkyi
heikoimmillakin silmillä paidankau-
lusta käännettäessä: vaatetait oli-
vat löytäneet sopivat elinolosuhteet
meidän sotilaiden ihon ja paidan
välissä. Syöpäläisiä oli todella run-
saasti ja niiden koko oli suoraan ver-
rannollinen niiden tehoon. En nyt
väitä, että niitä minussa olisi ollut
vallon mahdottomasti, mutta monis-
sa kavereissa kyläkin. Sanotaan,
että tait sikiävät surusta ja mur-
heesta, ja kyllähän meillä niitäkin riit-
ti.

Ensimmäisenä toimenpiteenä
katsoimme sopivan saunan paikan.
Se löytyikin helposti, koska ympä-
rillä oleva maasto oli saunanpaikkoja
täynnä. Valitsimme kuitenkin sellai-
sen notkelman reunan, missä oli
näkyvinään jonkinlaista veden lirinää
pienessä puropahasessa. Sauna il-
man vettä ei ole mikään sauna, vaika
sellaisiakin on tullut nähtyä.
(Sota-aikanahan oli myöskin varsi-
naisia ns. täisaunoja, joissa lämpö-
tila nostettiin 120 asteeseen ja näin
lämmöllä tuhottiin vaatteissa olevat
tät.)

Saunahirret saatiin aivan raken-
nuspaikalta, koska alue oli vankkaa
kuusikkoa. Nurkkakivet löytyivät
myös samalta alueelta. Kirveet ja
sahat meillä oli omasta takaa samoin
kuin rakennusmiehetkin, niin ettei
sitten muuta kuin ajatuksesta tekoi-
hin.

Nurkkakivet sijoitettiin neliön
muotoon niin, että seinien pituu-
deksi tuli noin 3 metriä. Metrimittaa

Someron museon VIHKIÄISJUHLA

museon pihalla sunnuntaina 19. 8. klo 12.30

Tutustuminen museoon kello 12.30 — 13.00

OHJELMA:

Tervehdyssanat	Suoma Vilkki
Kansanmusiikkia	Vilho Metsola
Kansantänhuja	Teinit, säestää Tuure Ceder
Yhteislaulua	johtaa Anna-Liisa Parko
Riutan, Yli-Harmin ja Haipon asukkaiden	Tapio Horila
haastatteluja	
Vihkiäispuhe	Lauri Kuusanmäki
Valokuvakilpailun pal- kintojen jako	
Kansanlauluja	Pietari Keskinen
Hämäläisten laulu	

Maksu: aikuiset 100:—, lapset 50:—

Naisia kehoitetaan pukeutumaan kansallispukuun

Somero-Seura

*Vihkiäisjuhlan ilmoitus ohjelmineen julkaistiin Somero-lehdes-
sä pari päivää ennen juhlaa. Juhlasta tiedottivat myös tyylik-
kät seinämainokset, joissa tekstin lisäksi oli taiteilija Mauri
Favénin linolipainomenetelmällä museosta tekemä taideteos.*

keruukilpailusta jakoi kanssani Mat-
ti Soini - nyt lehden päätoimittaja-
na. Kilpailusta saatiin Somero-Seu-
ran kuva-arkistoon noin sata valo-
kuvaa, näistä noin 60 valokuvaa
Otto Aukion uudelleen valokuvaa-
mina.

Kiinnostava juhlapuhuja

Vihkiäisjuhlan kiistaton kohokohta
oli lehtori (myöhemmin kunnia-
tohtori) Lauri Kuusanmäen juhla-
puhe. Hän oli senaikaisessa koti-
seuduntutkimuksessa valtakunnalli-
nen päivän nimi. Hän oli äskettäin
julkaissut kaksi kiitettäviä arvoste-
lujaa saanutta teosta: "Elämänmeno-
entisaikaan" ja "Eteläisen Keski-Suo-
men haikutupia ja elämää niissä
1800-luvulla".

Suomen kansa tunsu Kuusan-
mäen kuitenkin parhaiten radio-
esitelmistä, joita hän talveilla 1956
oli pitänyt joka lauantai-iltä haiku-
eli savutupa-aiheista. Nämä esityk-
set olivat sangen mielenkiintoisia ja
suosittuja, eivät vain esittäjän pe-
rusteellisen asiantuntemuksen
vuoksi, vaan myös hänen huumorin-
sa ja kansanomaisen rehevän suu-
lisen esitystaitonsa takia.

Kuusanmäen vihkiäispuhe, jossa
hän ylisti tervettä maalaiskuittuu-
ria ja museon merkitystä sen tallen-
tajana, oli jälleen retorinen voiman-
näyte, joka veti varmaan penseät-
kin kuulijat mukaansa, jos heitä oli.

Se että saimme Lauri Kuusan-
mäen juhlaamme puhumaan, oli pro-
fessori Esko Aaltosen ansiota. Tus-
kin tämä tähtiesiintyjä muuten olisi
Someron takia vaivautunut.

Juhlan hauskin esiintyjä oli
Uuskaskistosta maanviljelijä Pietari
Keskinen, jonka rekilaulut ja
pyrkimälvun yleisö palkitsi "raiku-
vin suosionosoituksin", kuten Some-
ro-lehti kirjoitti.

*Someron museon vihkiäisjuhla 19.8.56.
Matti Soini haastattelee Riutan entisiä
asukkaita vas. Anna Elorantaa ja Tilta
Honkiota.
Valok. Otto Aukio.
Somero-Seuran kuva-arkisto.*

Näin torppamuseo vihittiin vuonna 1956

Jo talvella 1956 oli Somero-Seura sopinut forssalaisen professorin **Esko Aaltosen** kanssa siitä, että Someron Torppamuseo vihittiisiin saman vuoden elokuun 19. päivänä Forssassa vietettävien valtakunnallisten museopäivien yhteydessä.

Kesällä 1956 olivat museomme pihapiirissä jo kaikki nykyiset rakennukset läpiajettavaa pihattorakennusta lukuunottamatta. Somero-Seuran rakennuspäällikkö, kauppias (myöh. taloustirehtööri) **Paul Kilpelä** oli tehokkaasti valvonut rakennusten siirtoa ja pystytystä.

Olin ottanut huolekseni rakennusten kalustamisen ja sisustamisen vihkiäisiin mennessä. Koko pitäjä tuntui olevan museoinnostuksen vallassa, joten esinelahjoitus- ja kuljetusapua sain aina tarvittaessa. Samanaikaisesti valmistelin vihkiäisjuhlan ohjelmaa juhlan juontajan, varatuomari **Matti Soinin** kanssa.

Someron Torppamuseon vihkiäisjuhla 19.8.1956. Eturvissä oik. arkkitehti **Toivo Partola**, professori **Esko Aaltonen**, rouva **Leea Aaltonen**, rouva **Selja Kuusanmäki**, juhlapuhuja lehtori **Lauri Kuusanmäki**, kaupunginjohtaja **Erik von Frenckell**, rouva **Ester-Margaret von Frenckell**, valtionarkeologi **C.A. Nordman**, kauppias **Heikki Lindfors**. Taustalla tuttuja Somerolta, Tammelasta ja Forssasta. — Valok. **Otto Aukio**. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Vihkiäispäivä valkeni ja jatkui poutaisena kuten Somero-Seuran museojuhlat yleensä. Ohjelma sujui oheisen lehti-ilmoituksen mukaan. Nuori nykylukija tarvinnee joitakin täsmennyksiä.

Maisteri **Suoma Vilkki**, joka piti lämminhenkisen tervehdyspuheen, oli Somero-Seuran varapuheenjohtaja. Someron Osuusmeijerin koneenkäyttäjä, viulupelimanni **Vilho Metsolan** ohjelmaan kuuluivat muun muassa Isänmaan valssi, Joosefiina, Tarvasjoen urkurilta opittu Villipolkka, Roosin mustalaisveljeksiltä saatu Masurkka, Kuppari (taputusten kanssa) ja Pelimanni-valssi.

Haastatteluja

Omaan haastatteluohjelmaani tuli se muutos, että Kuusjoenperän **Onni Yliharmin** ja Tammelan Haipon **Aili Kuhasen** ohella haastattelin myös Tammelan Patamolta löytämäni verratonta juttumiestä **Toivo Mäenpäättä**, jolla oli hauskoja tarinoita Haipon rakennusten entisistä omistajista. **Matti Soini** puolestaan haastatteli rutinoidusti Riutan tyttäriä **Anna Elorantaa** ja **Tilta Honkiota**, joilta aiemmin kesällä olin kirjoittanut muistiin tarkat tiedot Riutan torpan huoneiden sisustuksesta 1900-luvun alussa.

Somero-lehden lahjoittamat rahapalkinnot vanhojen valokuvien

“Saunassa viha viilenee, saunassa sappi sammuu”

Kuvan savusauna ei ole Ostan-suunnan sauna, mutta kyllä niissä samojakin piirteitä on aika tavalla.

meillä ei ollut, mutta eihän sitä tarvittukaan, mitä tekoa sillä olisi ollut. Tukit kaadettiin ja kuorittiin ja alettiin sovittaa hirsä kehikkoon. Nurkat veistettiin koirankaulalle aivan niin kuin esi-isämme olivat aikoinaan tehneet. Hirsivarvit sovitettiin kierros kerrallaan ja sammaleita väliin. Kehikko nousi kohtalaisen nopeasti varmaan siksi, että työ oli vapaaehtoista ja täit söivät ja kuttivat. Osatekijä työntekoon ja sen mielekkyyteen oli myös se, että silloinen asemotavaihe vaati jonkinlaista muutakin touhua kuin tuohivirsujen tai niiniköysien tekoa.

Saunan seinien noustua noin kahden metrin korkeuteen aloitettiin katon teko. Harjahirsi asetettiin paikalleen ilman sen suurempia harjanostajaisia ja varsinainen katto tehtiin halkaistuista noin 10-15 cm:n vahvuista kuusipölkkeistä, joista joka toinen ladottiin pinta sisään ja joka toinen pinta ulospäin. Tuohet

ladottiin näiden päälle, ja tuettiin riu'illa niin, että ne pysyivät suorina ja paikoillaan. Tuohitalkoot sinänsä olivat sitten oma touhunsa, sopiva koivikko oli 2-3 km:n etäisyydellä. Puolikymmentä kovakuntoista miestä otti homman hoitoonsa. Toiset kiskoivat tuohia koivuista ja toiset kantoivat niitä kattoa tekeville miehille. Sanotaankin, ettei pituudesta ole muussa hyötyä kuin tuohen kiskonnassa ja niin se taitaa ollakin. Tuohisouvissa meitä oli kaksi, joiden pituus taisi olla joltisena apuna, mutta vain siten, että me pisimmät kiskoimme tuohia ja lyhyemmät kantoivat niitä saunalle. Kiskontahommassa on sellainen juttu kaiken lisäksi, että jos tuohia ei saada muutaman tunnin kuluessa paikalleen, niin ne kuivuvat ja käperyvät rullalle, jolloin niitä on vaikeampi saada suoriksi ja kattoon sopiviksi. Uskomattoman suuri määrä tuohia menee vähäisenkin rakennuk-

sen kattoon. Tuohituksen kun on oltava vähintään kahden-, mieluiten kolminkertainen, ennen kuin siitä tulee vedenpitävä. Tällaisen rakenteen päälle sovitettiin vaakasuorat riu'ut ja niiden väleihin ja päälle turpeet. Turpeet eivät olisi ilman vaakasuorassa olevia riukuja pysyneet katolla. Näin saatiin aikaiseksi sellainen malkakatto, mihin varmaan vanhempikin polvi olisi ollut tyytyväinen.

Saunan oven tekoa en enää muista, ainoastaan sen, että se liikkui puutappisten saranoiden varassa.

Lakeisreikä tehtiin lähelle katonrajaa ja sen tukkona käytettiin töpinästä saatua tyhjää jauhosäkkiä.

Lattiana puolusti paikkaansa maankamara, mutta joitakin laakiviä sijoitettiin noin askeleen mitan päähän toisistaan, ja niitä pitkin sai kävellä tai pomppia jos halusi.

Kiuas on saunan erittäin tärkeä

elementti. Sen rakentamiseen osallistuin keräämällä sopivia ja varmaan myöskin sopimattomia luonnonkiviä. Varsinaisia kiukaan rakentajia olivat joukkueen savolais- ja pohjoiskarjalaispojat. Heistä monet varmaan olivatkin syntyneet sellaisessa paikassa, jossa oli kivikasa nurkassa, ts. savusaunassa.

Saunan lämmityslaite tuli kuntoon viimeisenä. Lauteet oli "aputyövoima" inspiroimalla jossakin vaiheessa valmistanut, ja päästiin kokeilemaan miten työ oli onnistunut, eli oliko se vastannut tarkoitustaan.

Kiukaantekijät, mestarit, olivat itseoikeutettuja savusaunan lämmittäjiä jo tittelinsä perusteella. Hyvinhän se heiltä kävi. Toiset, jotka olivat vihtoja tai vastoja tekevässä, totesivat, että lämmitys olisi vaatinut eri henkilöt. Kiuasmestarit eivät välttämättä sovellu "eltareiksi". Sauna nimittäin syttyi palaamaan joko liian mahtipontisen lämmittämisen takia tai syynä saattoi olla myöskin kiukaan rakennevikä. Ei meistä kukaan ollut selvillä siitä, miten etäällä kiukaan pitää olla seinästä ynnä minkä kokoisista kivistä sen sisä- ja päällisosa on ladottava ja miten paljon kiviä pitää olla. Tulipalon syytä saattoi olla myöskin lakeisreiän sijainti, ehkä se oli liian ylhäällä niin että hapetonta tilaa ei juurikaan ollut kattoa suojelemassa. En ainakaan silloin omakohtaisesti tiedostanut, että palaminen on hopen yhtymistä aineeseen kaikissa olosuhteissa.

Palo kuitenkin havaittiin hyvin aikaisessa vaiheessa ja se saatiin sammumaan heittämällä muutamia sangollisia vettä kiukaalle. Näin saunapalosta tuli vain tilapäinen keskeytys kylpyhommiin. Jo samana päivänä päästiin kokeilemaan uutta, puhdasta ja pyhää pesupaikkaamme. Vihdat oli vastikään oikeaoppisesti tehty, siteet vääntämällä sopivista vesoista ja niin kuin asiaan kuului jokaisessa vihdassa lenkki,

josta sen voi sitoa toiseen vihtaan tai ripustaa naulaan tai orteen.

Kylvettyä tuli ja täille tuli äkäinen lähtö toiseen paikkaan tai toiseen olotilaan. Koko joukkue oli mielissään ja kiittelimme itseämme ja toisiamme saunan rakentamisesta ja siitä, että saimme palata majapaikkaamme vähin tain tai ilman niitä.

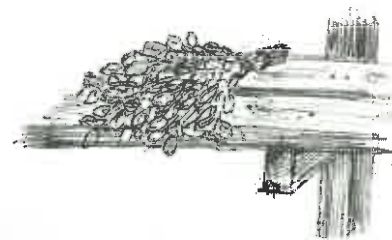
Tuollaiset tapahtumat ja tempaukset saavat useimmiten puskaradiot toimimaan, mistä on seurauksena yhtä ja toista. Tässä tapauksessa tiedotustoiminta toi tuntuvasi lisää saunavieraita, joista toisista oli iloa ja toisista harmia; pääasiasa kuitenkin iloa. Harmina ja rasitteena meillä oli se, että emme uskaltaneet päästää ketään oppimantonta ulkopuolista saunan lämmitystouhuihin, pelkäsimme vieraan nimittäin polttavan koko kylpylämme. Aina piti olla joku joukkueestamme lämmityksestä vastaavana. Toinenkin seuraamus kyseisestä saunatouhustamme oli, joko kielteinen tai myönteinen, miten sen nyt ottaa. Muutamat saunavieraamme olivat nähneet meidän taidokkaasti tekevät vihtamme. Myönteistä se, että saimme niistä kehuja, kielteistä taas se, että muutaman päivän päästä pataljoonamme komentaja jääkärimajuri Jussi Hänninen määräsi kaikki joukkueesta irrotettavissa olevat voimat vihtametsään sitomaan vihtoja. Komentaja oli saanut määräyksen tai toivomuksen rykmentistä teettää vihtoja 12 tusinaa. Jouduin tuon ryhmän vetäjäksi, ja niinpä saappaankärjet suunnattiin heti seuraavana aamuna kohti koivumetsää. Siellä me kävimme päivittäin viikon ajan ja toimimme aina tullessamme vihtoja myöskin omaan tarpeeseemme. Olin eräänlaisena mestarismiehenä mukana opettamassa, miten vihta pitää sitoa niin, että sitä kehtaa pitää kädessään ja käyttää sitä saunassa. Täytyy todeta, että vihdan sidontaa eivät muut joukkueessani olevat pojat osanneet. Se täytyi heille opettaa.

Myös vihta sana oli heille outo, he tunsivat vain *vastan*.

Rykmentti sai vihtansa, ja meidän pojat oppivat vihdan sidonnan.

Käytimme savusaunaa jatkuvasti ja totesimme, että kyllä sauna vihan viilentää. Saunan jälkeen olo tuntuu paljon loikoisammalta ja rauhalliselta. Saunomisen jälkeisenä yönäkin nukuttaa paremmin. Meille suomalaisille sauna on olennainen välttämättömyys, olemme siihen lapsuudestamme lähtien tottuneet.

Seuraavana vuotena meidät siirrettiin Kannakselle, jäimme ilman saunaa. Mitä siitä seurasi: vihollisemme eivät olleet luultavasti koskaan nähneetkään saunaa eivätkä kuulleetkaan sellaisesta. Seurauksena oli se, että koko Kannas oli liekeissä, erikoisesti Tali ja Ihantala, joihin joukkueemme joutui. Sauna kenties olisi saattanut vaimentaa Stalinin ja Molotovin taisteluhaluja ja -tarpeita.

Terttilän koulun johtokunnassa ovat ahkeroineet merkittävät koulun kehittäjät: ensimmäinen esimies Kustaa Alfred Mäkinen-Paakka (1895-1905, 1909-1915) ja Fredrik Kaapo (1922-1948). On syytä mainita että johtokunnan jäsenenä Fredrik Kaapo aloitti jo vuonna 1903, joten johtokunnan jäsenenä hän ehti toimia kokonaista 45 vuotta, mikä lajissaan lienee Suomen ennätys. Myös August Kotikoski teki huomattavan pitkän ja ansiokkaan elämäntyön koulun johtokunnan jäsenenä ja koulun taloudenhoitajana.

Terttilän koulun oppilaat ja henkilökunta 100-vuotisjuhlavuonna 1995 syksyllä

Eturivi vasemmalta oikealle:
Antti Rahkonen
Vanamo Kuu-Karkku
Kaisa Laaksonen
Henna Rahkonen
Jaakko Salo
Petri Kanerva
Olli Kanerva

*Aleksi Palomäki
Tuomas Rahkonen
Voitto Jäppinen
Keskirivi vasemmalta oikealle:*
Timo Puintila, koulunjohtaja
Anton Palomäki
Janica Piekkala
Heini Vallenius

*Mika Taskinen
Johanna Kolattu
Ville Laaksonen
Sari Nurminen
Jaana Sund, keittäjä-siivooja
Ylärivi vasemmalta oikealle:*
Hannu Valtaharju, kouluavustaja
Pekka Kolattu

*Tomi Tonder
Markus Lehtinen
Kalle Laaksonen
Satu Raitanen
Hilkka Jäppinen
Laura Pulkkinen
Sanna Nurminen
Sirpa Pantsu, luokanopettaja*

Syksyllä 1938 oli nykyisen koulutalon kaksikerroksinen lisäsiipi valmis keittoloiheen. Kuva 1990 -luvulta.

Heino Ruostela (1924–1967, palveluvuusia 43).

Toinen merkittävä pitkäaikainen opettaja oli Anna Hämeensalo (1923–1960, vuosia 37). Mainittava on vielä ensimmäinen pitempiaikainen opettaja Eeva Salakari o.s. Virtanen (1903–1917). Onneksi Terttilän koululla on jälleen koulun parhaita perinnettä jatkava johtajaopettaja Timo Puintila (1973–, palveluvuusia on kertynyt jo 23).

1907 valmistunut koulutalo. Kuva todennäköisesti 1920-luvulta.

Terttilän koulu, luokkakuva vuodelta 1935 I ja II luokka

Eturivi vasemmalta oikealle:
Mirjan Virtanen (nyk. Tuuri)
Lea Koskinen (nyk. Teräväinen)
Irja Laaksonen (nyk. Vesterinen)
Aino Sahramo (nyk. Sjöberg)
Kyllikki Ruostela
Rakel Virtanen (nyk. Nurmi)
Salme Luukkala (nyk. Kilo)

Toinen rivi vasemmalta oikealle:
Salme Lehtola (nyk. Ranta)
Saima Hellgren
Helmimarja Koskinen
Toini Pentti (nyk. Lehtonen)
Aino Manni (nyk. Okker)
Lea Honkavaara (nyk. Snellman)
Vuokko Lehtonen

Elma Suomaa
Unelma Salminen
Riitta Suominen (nyk. Larkiala)

Kolmas rivi vasemmalta oikealle:
Martti Tammenlarva
Veikko Valula
Pentti Kujala
Erkki Ruokonen
Anton Rauhala
Valto Koskinen
Reino Manni
Kalevi Laaksonen
Erkki Suominen
Atte Kari
Usko Frosterus
Tuomas Seppälä

Tuomo Laine
Arvi Kujala
Neljäs rivi vasemmalta oikealle:
Anna Hämeensalo, opettaja
Veikko Helenius
Mikko Pentti
Veikko Koivu
Tauno Helenius
Uuno Uutela
Ilmari Ruostela
Paavo Piekkala
Aimo Heljälä

Kuvaa tunnistamassa:
Ilma Honkavaara
Salme Ranta
Maire Laine

Oli heinäkuu 1944 ja ajoja riitti. Ei puhuttu työajoista, ei kysytty jaksatko, vaan tuotiin käteen ajomääräys, johon oli kirjoitettu minne menet. Tällä kertaa ajomääräys osoitti Kuutamolahden lentokentälle, ja punakynällä vinosti yli paperin “kiire”. Kaksi autoa oli jo valmiina. Minusta tuli kolmas lähtijä, jota odottivat. Olimme valmiit lähtemään, kun joukkueenjohtaja juoksi luokseni konepistooli kädessä ja määräsi: “Sinä ajat nyt ehdottomasti kolmantena.” Hän pujotti konepistoolin hihnan niskaani. “Alueella minne menette, liikkuu partioita ja sinun on mentävä perille. Kun ajat kolmantena, on mahdollisuus toimia.” Näin Varpakylän varasto jäi taaksemme, vauhti oli myös määräyksen mukainen: niin lujaa kuin näillä teillä voi ajaa.

Kun jonkin aikaa oli ajeltu, päämajan poliisipartio pysäytti meidät. Pitkäksi meni pysähtyminen, koska vauhtia oli. Minä kun ajoin viimeisenä, olinkin nyt ensimmäisenä puhuteluissa. Kuului kova ääni: “Mitä oikein hurjastellaan, ei nää ole mitään lentokoneita, vaikka ovatkin ilmavoiimien autoja.” Repäistiin ovi auki: Näyttäkää ajomääräys! Samassa hän huomasi sylissäni konepistoolin, joka osoitti suoraan kohti, koska se oli sylissä, niin kuin käsketty oli. Hän katsoi ajomääräystä, näki punakynänsanan “kiire”, kysyi menetekö kaikki kolme Kuutamolahteen. “Sinne mennään jos päästään”, vastasin. Nyt päämajan poliisi toivotti onnea matkaan — antakaa mennä!

Läksimme ajamaan ja päästiin kommelluksitta perille. Autot metsään ilmasuojaan. Odottelimme, koska saapuvat koneet. Niitä ei tullut. Näin kului päivä. Illalla tuli tieto, että kaksi autoa saa lähteä takaisin, yksi jää vielä tänne. Käytiin lyhyt keskustelu, ja päätöksen tiesin: vanhat lähtee ja poika jää. Siis minä jäin. Kului yö, ei tapahtunut mitään. Seuraava päiväkin oli jo puolella, kun tuli tieto, että minäkin saan lähteä.

PAAVO MATTILA

Kuutamolahden keikka

Paluumatka alkoi. Ajelin tavalliseen tapaan, koska kiirettä ei enää ollut. Tie oli hyvin mutkittelevaa ja melkein vallan metsätaivalta. Siinä ajatuksissani ajelin, kun äkkiä havahduin: mies tiellä konepistooli kainalossa antoi pysähtymismerkkin. Kämmen näytti siihen tyyliin, että pysähdy. Ei antanut ajaa lähelle itseään. Samassa huomasin vasemmalla kymmenkunta miestä yhdessä kasassa puiden alla katselemassa minua. Hiljaisuutta kesti jonkin aikaa. Pysäyttäjä pysyi paikallaan. Lopulta ryhmästä lähti yksi mies, tuli auton viereen ja kysyi, minne olen menossa ja tuleeko toisia perässä. Varpakylään olen menossa, ja ihan yksin liikkeellä. Tämän kuultuaan mies meni porukkaan. Siellä keskusteltiin, mutta olivat sen verran kaukana, etten kuullut mistä puhuttiin. Jonkin ajan kuluttua palasi sama mies juttelemaan ja kysyi, ottaisinko miehen kyytiin. Hän mainitsi paikan nimen, jota en enää muista. Mies oli matkalla sinne, pääsisi sinun mukana alkumatkan. Kyllä se käy, mukaan vaan. Neuvottelija palasi porukkaan. Keskustelu porukassa kesti aika kauan. Teen tilaa viereeni penkille, koska siinä oli matkamiehen varusteita, konepistooli mukaan luettuna. Kesti aika kauan, kunnes porukan keskeltä tuli siviilimies, harmaaseen kesäpukuun pukeutunut, kravatti kaulassa, hattu päässä, ikä ehkä 25–30 vuotta. Hän suuntasi askeleensa lavalle. Pyysin, tule seuraksi, on hyvää tilaa. Mies vastasi, että täällä on viileämpi näin kuumalla. Mies meni lavalle, kp-mies väistyi tieltä ja lähdimme matkaan. Paikka, jossa seisoiimme, oli luultavasti talon karjan yöpymispaikka kesäisin. Kuuset oli alhaalta karsittu, päältä ummessa ja näköyhteys talon pihaan.

Ajoimme noin kilometrin verran. Jälleen oli kp-mies tiellä, pysäytti ja tuli kysymään, oliko mitään erikoista näkyvissä. Samassa oli koko partio kuulemassa, mitä kerrottavaa

minulla oli. Ei mitään muuta, partioita tuntui riittävän. Noin kilometrin verran taaksepäin talon lypsintarhassa oli partio. Siellä oli siviilimies lavalla, minkä se partio pyysi mukaani, hän varmaan tietää tarkemmin. Mutta siviili olikin loikannut, lavalla ei ollutkaan ketään. Uteliaisuus heräsi. Minne se äijä kyytiä halusi, montako miestä porukassa oli? En laskenut, vaikka hyvin olisin ehtinyt, kymmenkunta ainakin, arvelin.

Paikannimen sanoin, minne äijän piti mennä; nyt en sitä enää muista. Enempää eivät kyselleet, matka kohti toista partiota alkoi.

Jäin yksin. Aloin kelata asioita, mitä oikein oli tapahtunut. Kaksi käytökseltään aivan erilaista porukkaa. Ensiksi ollut porukka käytti neuvottelijaa, pysäyttäjää seisoi noin kymmenen metrin päässä tiellä, eikä liikkunut minnekään. Samoin isompi porukka, siihenkin noin kymmenen metriä, yksi mies hoiteli puhumisen, ja kaiken lisäksi sakkiiin kuului mies, joka lavalta loikkasi metsän pimentoon. Toisessa partiossa kaikki miehet olivat kuulemassa, mitä kerrottavaa minulla oli, ja he lähtivät kiireellä sen ensimmäisen porukan perään.

Asiaa kun tuumailin, tulinkin siihen tulokseen, että se ensimmäinen porukka oli vihollisjoukko. Tapauksesta on kulunut yli viisikymmentä vuotta, eikä vielääkään ole muuta selitystä löytynyt. Perillä käytiin, Varpakylään palattiin, tehtävä oli suoritettu. Uusi keikka oli jo odotamassa.

Värtsilän lentokentällä 1. päivänä elokuuta 1944

Paavo Mattila ensimmäisellä lomalla vuoden vaihteessa 1943-44.

Heinäkuun viimeisen päivän illalla sain komennusmääräyksen: Lähdet aamulla Polvijärvelle, otat kampeesi mukaan, koska reissu saattaa kestää pitempään. Aamulla kello 6 tässä toimiston edessä on apumiehet, jotka tietävät mistä saat kuorman, ja muista rautatieasemalla paketti, se on haettava ennen kuin ehtivät laittaa sen junaan. Se on viety illalla valmiiksi asemalle.

Aamulla kaverit olivat paikalla. Saimme kuorman lentokentän takaa. Siellä oli kasa laatikoita puun alla. Peruutin auton kasalle ja teimme kuorman. Saimme kuorman tehdyksi, kun alkoi kuulua lentokoneen ääntä. Samassa näimme viisi pommia tulevan suoraan kohti matallalla lentäen. Luulimme omiksi, koska tulivat sisämaasta päin. Päätelimme, että saavat täältä hävittäjät suojaamaan ja lähtevät pahan tekoon naapurin puolelle. Uskoamme vahvisti vielä se, että ilma-

torjunta oli hiljaa. Näin hyvältä etäisyydeltä olisi voinut onnistua pudotus. Onneksemme emme seuranneet koneita sen tarkemmin, suunta oli linjoille päin.

Seisoin auton ja viemäriojan välissä, kaverit auton edessä. Yksi kavereista karjaisi: "Pommi!" Hän näki pommin puiden välissä. Kuulin kohauksen, ehkä pää ehti kääntymään ojaan kohti, koska näin, että ojanpohjasta nousi tulipatsas ja kuulin valtaisan räjähdyskän. Tämän jälkeen en muista mitä tapahtui. Heittikö ilmanpaine minut päin autoa. Ei jälkeenkään päin tuntunut kipeitä paikkoja. Kuulo kärsi aikamaisen katastrofin, vallankin vasen korva. Pää kun alkoi selvittää ja aloin tajuta mitä oikein oli tapahtunut, päätelimme, että olipa onni, ettei nähty pommin irtoamista koneesta. Olsimme kaikki olleet tuolla ojassa — ja miten olisi käynyt! Nyt olemme tässä, noin kaksi metriä oli koneen tähtäin pielessä, koska meni yli, mutta sivusuunta aivan paikalla. Tulimme tielle ja ajoimme kentälle päin. Samainen oja, minkä varressa äsken olimme, kulki maantien ali. Näimme pommikuopan aivan sillan päässä, ojan pohjassa. "Perkaillee oja", tuumaili yksi kavereista.

Tulimme lentokentän puolelle. Näimme neljä hävittäjää palaamassa. Ei näyttänyt enää ojanperkuulta. Katsoin vasemmalle itä-tykeille. Siellä mies huitoo ja huutaa: Aja tänne, täällä on haavoittuneita. Ajoin tykeille. Pojat olivat saaneet sirpaleita, ei kukaan paremmin. He hypäksivät lavalle. Olin jo melkein tiellä takaisin, kun lennonjohdon teltan edessä kuului räjähdys. Arvasin heti, mistä oli kyse, ja pysäytin auton. Teltan edessä oli aika syvä potero, minkä reunalla oli nelipiippuinen ilmatorjuntakonekivääri. Ajattelin että tuonne, mutta se oli jo täytetty. Saappaista heilui päällimmäisinä. Ensimmäiset hyppäsivät lavalta jalat edellä ja viimeiset pää edellä. Eihän kuoppaan noin metrin halkaisijaltaan

kovin monta miestä mahdu. Olin vielä puolittain autossa, kun toinen kone tuli näkyviin. Juoksin maantien-ojaan. Oja oli matala, mutta hyvä sirpalesuoja kylläkin. Makasin selälläni ja varroin, koska it saa osumaan. Osumaa ei tullut, kaksi tai kolme laukausta ehti ampuja ja ainoastaan yhdellä tykillä. Oli syynä se, että toin miehiä pois tykeiltä. Joka tapauksessa kaksi tykkiä oli hiljaa. Tätä seurasin, kunnes näin miten pommi irtosi ja tuli suoraan kohti. Ainoa mitä ehdin ajatella oli, että nyt tuli lähtö. Olin jo vatsallani. Silti seurasin pommia, tuleeko selkään vai meneekö yli. Sormet kaivoivat kuoppaa, jotta saisin päätä syvemmälle. Meni yli, en tiedä raapaisiko mennessään tienpintaa, mutta seuraavassa tieojan penkassa räjähti. Painealto tempaisi pusakanselästä. En tiedä, paljonko ojan pohjasta kohosin, mutta tuntui, että jonkin verran nousin. Hiekkasade kun päättyi ja pöly hälveni, aloin ottaa selvää, miksi tähän piti pudottaa pommi, vaikka olin yksin tässä. Selvisi hän tämä. Kentän puolella oli kaksi ehjää konetta, jotka olivat säästyneet ensimmäisestä pommituksesta. Ne piti tuhota, mutta eivät tälläkään yrityksellä ainakaan tuleen syttyneet, muista vaurioista en tiedä. Ralli jatkui. Siirsin itseäni sivumalle, aina kun konetta ei ollut päällä. Lentokonehallia ei yritettykään tuhota, jättivät sen koskematta.

Loppuihan tämäkin ralli. Koneet lähtivät pois ja pääsin tutkimaan, miten auton oli käynyt. Autosta ei löytenyt mitään vaurioita. Käynnistin ja läksin asemalle hakemaan sitä pakettia. Kenttä oli aivan hiljainen. Apumiehistäni ainoastaan yksi tuli auton luo, kaikki muut kaverit olivat häipyneet. Ei poterossakaan ollut ketään, kaverikin jäi siihen.

Kiitoradan päässä oli paloauto. Komppaniamme päällikkö luutnantti Marvila seisoi paloauton päällä. Me vain tervehdimme ja jatkoin matkaa. Tämän jälkeen näin neljä kuorma-

Terttilän koulu 1895 - 1995

Suomi oli noussut Porvoon valtiopäivillä 1809 kansaksi kansakuntien joukkoon, kuten keisari Aleksanteri valtiopäiville kokoontuneille säädyleille lupasi. Kesti kuitenkin aina vuosisadan loppupuolelle ennen kuin suomalainen identiteetti alkoi syntyä ja vahvistua suurten taiteilijoidemme ja valtiomiehien avulla. Kansallista yhtenäisyyttä me haluttiin vahvistaa arvostamalla ja sivistämällä suomalaista talonpoikaisväestöä. Tähän aatevirtaukseen kuului osaltaan kansakouluverkoston rakentaminen ympäri Suomenmaata. Viime vuosisadan loppupuoli olikin erittäin vilkasta tässä suhteessa.

Someron ensimmäinen kansakoulu rakennettiin kirkonmäelle vuonna 1882. Långsijön ja Ävikin kartanonisännät olivat seuraavia kouluja suunnittelevia voimia Somerolla. Heidän tarkoituksenaan oli perustaa koulu lähinnä omille alustalaisilleen. Vuonna 1894 Someron päättäjät olivat valmiit perustamaan pitäjään toisen kunnallisen kansakoulun. Suunnitteilla oli koulun perustaminen Häntälän kylään, mutta Terttilän ja Lautelan isännät olivat nopeampia ja aloitteellisempia ja kokoontuivat välittömästi yhteen päättämään koulun perustamisesta omalle kulmakunnalle. Pitäjänkokous suostuikin myöntämään "yhteiskoulun" ja opettajaksi naisopettajattaren Terttilään 29.9.1894. Seuraavana vuotena tammikuussa silloinen opetusministeriö eli Suomen Senaatin Kirkollisasiaintoimikunta päätti valtionavun myöntämisestä opettajan palkkaamiseksi Terttilän ylemmän kansakouluun poikia ja tyttöjä varten. Koulua varten oli valittu oma johtokunta, johon kuuluivat Kustaa Alfred Mäkinen esimiehenä, E.R. Pelenius Luukkala, Kustaa Piekkaia ja Juho Juusmäki, sihteerinä toimi

ensimmäinen opettaja Ida Skyttä, joka hukkui traagisesti kevätyöhön ensimmäisenä kouluvuotenaan. Koulun opetustilat oli aluksi vuokrattu Luukkalan talosta, jossa koulu toimi aina vuoteen 1907, jolloin valmistui nykyisinkin käytössä oleva koulutalo. Tontti saatiin ostetuksi Piekkaian ja Luukkalan perintötiloilta molemmista puoli hehtaaria 300 markan kauppahintaan. Koulun rakentaminen annettiin 15.100 markan urakkatarjouksella somerolaiselle rakennusmiehelle Hellstenille. Summa lähenteli Someron kunnan silloista vuosibudjetin loppusummaa, mikä osaltaan kuvaa miten sivistysmyönteisiä tuolloin oltiin. Koulurakennus oli valmistuttuaan kuitenkin pettymys, ja sitä jouduttiin korjaamaan ja parantelemaan hataruutensa vuoksi vuosikymmenien ajan.

Koulun ensimmäinen pitkäaikainen opettaja oli paikkakuntalainen Eeva Virtanen, myöh. Salakari. Sairastein ja synnytysten takia opettaja joutui kuitenkin olemaan virkavapaana, ja ikävien aikojen aattona 1917 hän irtisanoutui virastaan. Alkuvuosina koulun oppilasmäärä vaihteli 30-40. Maksukykyiset oppilaat joutuivat maksamaan lukukausimaksut ja ostamaan oppikirjansa itse. Sääty-yhteiskunnan ajattelu ja toimintatapa näkyi myös siinä, että tilastoissa, joita laadittiin valtion opetushallintoa varten, oppilaat jaettiin kolmeen tai neljän luokkaan vanhempien yhteiskunnallisen aseman mukaan.

Itsenäisyyden ajan alussa haluttiin jälleen vahvistaa kansan koulutustasoa. Voimaan tuli yleinen oppivelvollisuus. Alkuopetus, joka siihen asti oli ollut kirkon käsissä, otettiin kunnan koululaitoksen yhteyteen. Terttilänkin yläkoulun yhteyteen perustettiin alakoulu, jonka

opettajaksi valittiin entinen kiertokoulunopettaja Anna Hämeensaio. Alakoulu, kuten yläkansakoulukin aikoinaan, toimi aluksi vuokratiloissa. Koulutilat vuokrattiin rouva Alhan kaupparakennuksesta, kunnes syksyllä 1930 voitiin juhla uuden alakoulurakennuksen valmistumista Lautelaan. Urakoitsijana toimi August Kotikoski. Yläkoulurakennuskin alkoi tulla ahtaaksi ja sen laajentamista tai peräti uuden koulun rakentamista suunniteltiin. Syksyllä 1938 oli nykyisen koulutalon kaksikerroksinen lisäsiipi valmis keittiötiloineen ja näin oli mahdollista aloittaa keittolaittoiminta.

Sotavuodet ja niitä seuranneet säännösteilytalouden vuodet olivat vaikeita Terttilän koululle. Opettaja Ruostela joutui rintamalle, evakot valtasivat koulun, ilmapommitusten varalle oli tehtävä pelastussuunnitelmat. Ruuastakin oli puutetta, samoin vaatteista ja kengistä. Sodan jälkeen säästettiin ja viljeltiin itse ruoka joko koulun peliolla tai koululle vuokratulla maalla. Koululaiset joutuivat itse tuomaan kotonaan perunaa, puolukoita ja viljatuotteita. Pankit ja Länsi-Someran osuusmeijeri sponsoroivat hiihtokilpailuja ja luokkaretkiä. Oppilasmäärät sodan jälkeisinä vuosina olivat suuria, jolloin päästiin alun toiselle sadalle. Koulu oli vuodesta 1932 aina 1970-luvun puoliväliin kolme-opettajainen. Oppilasmäärät putosivat 1970-luvulle tultaessa ja vähenivät lisää uuden peruskoulujärjestelmän syödessä koulun oppilasmäärää. Alimmillaan koulun muonavahvuus oli vuonna 1986, jolloin koulussa oli vain 14 oppilasta. Tuon vuoden jälkeen oppilaiden määrä on pysytellyt 22 ja 30 välillä.

Koulun opettajista merkittävin ja pisimpään palvellut on ehdottomasti

Antti Mikael Luukko
s. 8.10.1908 k. 26.9.1996

Somero, Joensuu. Antti Luukko, keksijä, puusorvaaja ja kuvien tekijä, vanhapoika.
Museovirasto/valok. A. Hirsjärvi 1972, Somero-Seuran kuva-arkisto.

Muistosat Antti Mikael Luukon haudalla

Me olemme tulleet saattamaan ystä-väämme Antti Luukkoa hänen viimeiselle matkalleen. Antti eli elämänsä kotiseudulle, sen ihmisille, ystäville, luonnolle – luonnon eri vaikutteille. Kotiseututyö ja Somero-Seura olivat hänen sydäntään lähellä. Tunnustukseksi tästä hän sai v. 1985 Somero-Seuran kunnia-kirjan.

On havaittu, että ihminen suoriutuu parhaiten työstään, jos hänellä on riittävästi vaikuttimia työn

suorittamiseen. Antilla niitä kyllä oli, kun lisätään mukaan vielä keksintö-jen osuus. Miten kauniisti hän kuvailikaan oljen kimallusta joulukuusentähdenä tai jotakin puun pintaa joko sorvattuna tai höylättynä. Hänen kätensä työt olivat omaperäisyydessään ja harkitussa varmuudessaan kaunista katseltavaa. Useat erilaiset näyttelyt kertoivat hänen työstään ja harrastuksistaan. Kaikista näistä töistään hän antoi vierailleen miellyttävän ja leppoisan

selostuksen. Ystävyys oli hänelle kaikki kaikessa. Lähimmäiseen luottavana ihmisenä hän joutui kamppailemaan myrskyjäkin vastaan. Me, hänen lähimmäisensä ja ystävänsä, muistamme hänen hämmäläisen sitkeytensä ja voimakkaan sisäisen lämpönsä.

Antin muistoa kunnioittaen
Somero-Seura.

autoa ojassa, melkein samassa kassassa. En pysähtynyt tähänkään, koska autot olivat jostain muusta porukasta.

Rautatieasemalla oli naisvirkailija. Aloin luultavasti hätäiseen kysellä pakettia, joka oli menossa Polvijärvelle. Haluaisin sen mukaani. Virkailija alkoi kysellä, missä olin ollut ja alkoi rauhoitella, että kyllä paketti on täällä, koska tänne ei junaakaan voinut tulla. Aloin katsella itseäni ja huomasin olevani kaikkea muuta kuin ilmavoimien autonkuljettaja. Hän kysyi, tuliko kentällä paahaakin jälkeä. Kentän tuhoista ei oikein ollut tietoa, vaikka olinkin tämän ”karuselliajan” keskellä kenttää. Neljä konetta ainakin paloi maassa. Hallia ei yritettykään tuhota. It-miehiä piti muutama viedä sidontapaikalle, mutta pommituksen aikana nekin häipyivät, en tiedä minne. Luulen tuhon jääneen aika pieneksi.

Sain pakettini ja aloin pudistella hiekanpölyjä ja kuraa kampeistani. Katsoin naamaani auton peilistä: näytti pikemminkin vierasmaalaiselta kuin omalta pärstältäni. Alkoi pääkin selvitä ja tajuta, mitä oli tapahtunut ja minne piti lähteä. Keula kohti Polvijärveä — ja sillä siisti.

*Emme olleet sotahulluja vaan itsenäisyyttä
rakastavia nuorukaisia*

Tuntuu vaikealta ja turhaltakin kirjoittaa sota-ajan muistoja runsaan viidenkymmenen vuoden takaa. Teen sen kuitenkin muistini mukaan.

Yksi totuus sille ajalle on, että meidän emme olleet sotahulluja kuten osa väestöstämme totesi. Oma ikäluokkani lähti suorittamaan asevelvollisuuttaan sodan jo ollessa alkuvaiheessa. En tuntenut sen olevan mitenkään miellyttävää, olihan sota jo käynnissä. Kuitenkin nuoren optimistisen näkemyksen mukaan asevelvollisuus kestäisi vain kaksi vuotta. Kunnioitimme yhteiskunnallisia lakeja ja tunsimme myös, että meillä on velvollisuus puolustaa maatamme niiltä vaaroilta, jotka silloin olivat olemassa. Uskon että sama näkemys oli niillä, jotka olivat saaneet liikekannallepanomääräyksen ja olleet talvisodassa ja kokeneet kovia. Ei, ei tämä väki ollut sotahullua vaan isänmaallista väkeä.

Se oli alkanut, asevelvollisuuden toinen vaihe siten, että meidät oli siirretty rintamalle eräänä syysyönä niin hiljaa kuin se vain oli mahdollista. Emme voineet kuvitella, mitä kaikkea tulevaisuudessa tulisimme kokemaan – emmehän tiedä sitä tänäänkään. Ero oli vain siinä, että silloin oli kovat piipussa puolin ja toisin. Niitä myös ammuttiin: joskus tuli osuma, kenties hengenvaarallinenkin, joskus kuolettava. Pääsääntöisesti asemasota kohdaltani meni rauhallisesti. Vartiointia ja laukausten vaihtoa. Vierailuja puolin ja toisin kutsuttiin partioinniksi.

Tällaisen vierailun teki kerran naapuri asemiimme yön pimeydessä. Siinä kahakassa sain kaksi konepistoolin luotia olkavarteeni, mistä seurasi kahden kuukauden sairasloma. Tämä ei ollut todellakaan ensimmäinen loma. Jo kuuden kuukauden palvelun jälkeen olin 12 vuorokauden lomalla.

Myöhemmin näissä hommissa, nyt kuitenkin korvikkeen keitossa.

Kerran kun mietiskelimme oikein miehissä tämän maailman menoa ja sodankin kulkua, niin yksi poika, jota kutsuimme siviilikarkuriksi siitä syystä, että hän oli tullut vapaaehtoisena, sanoi: "Tiiättäks työ millo sota loppuu?" No emmepä moista tienneet. Hän ilmoitti, että sota loppuu vuonna 2000 yllättäen. Kyllä siinä turhat toiveet karisivat, mutta iloksemme ei poikakaan osannut ennustaa. Hän oli kotoisin Kristiinasta: varokaa kristiinalaisia ennustajia!

Samassa palaverissa tuli muutakin mukavaa esille. Kyselin eräältä kersantilta minkälaisia kiireitä hänellä oli viime aikoina ollut. Tämä vastasi hyvin yksinkertaisesti: "Kuule Veikko, jos näissä housuissa tulee kiire, niin ne poltetaan." Minä muuten painoin sanat visusti mieleen ja ajattelin jo varovaisesti, että tapaamme ehkä myöhemmin, ehkä emme.

Elettiin niin vakaata asemasodan aikaa, että meille etulinjalaisillekin oli tuotu jopa elokuvat niin lähelle, että saatoimme vuorotellen käydä katsomassa. Edellä mainitsemani "siviilikarkuri" oli kanssani samassa vuorossa. Perille tultuamme huomasimme kohtuuttoman pitkän lippujonon ja uteliaana miehenä siviilikarkurimme lähti tutkimaan löytyykö tuttuja, mutta silloin eräs sotilas nappasi olkapäästä kiinni ja sanoi: "Poika, takaisin rivin päähän, rivissä tässä vanhatkin seisovat." "Mie sanon siulle, että vanhat ovat päässeet siviiliin." Astuu askeleen lähemmäksi, katsoo tarkemmin ja sanoo: "Mutta siehkö taijakkii olla rintamamiehiä kun siul on kauluslaatatkin veressä." Kyseinen sotilas oli tykkimies, joilla oli punaiset kauluslaatat.

Aikanaan loppui asemasota ja

suorastaan karkasimme Syvärin takaa. Kylläkin suunnitelman mukaisesti. Olimme joutuneet nyt Karjalan kannakselle. En voi sanoa kuvata niitä tilanteita, joita jouduimme siellä kokemaan. Ainoastaan ne, jotka ovat olleet näillä rintamilla 1944, tietävät millaista siellä on ollut. Yksi esimerkki päivästä, kun vihollisen panssarit olivat edessä, maataistelukoneet päällä ja yhteyksien katkettua oma tykistökin ampui niskaan. Hauskaakin oli, kun yhteen maataistelukoneeseen osui meikäläisten kranaatinheittimen ammus. Tämä tilanne ei selvinnyt helposti, sillä loppujen lopuksi olimme täysin sekaisin vihollisen kanssa. Siinä kun yritimme irtaantua vihollisesta, putosin pieneen puroon konepistooli kaulassa ja lipslaukku vyöllä, kaiken lisäksi saappaat täynnä vettä. Jo oli höntti olo.

Nyt näin sen saman kersantin, joka aikaisemmassa vaiheessa sanoi polttavansa housunsa, jos niissä kiire tulee. Totta kai ehdin kysyä, jos ne housut on poistettu. Hän nimittäin heittäytyi turvalleen viereeni. Kuten huomaatte, kiirettä riitti, mutta omat kiireeni lopuivat toistaiseksi. Pian tämän jälkeen sain nimittäin osuman olkapäähän, ja pääsin sairasauton matkaan. Turvassa tunsin olevani vasta Luumäellä kenttäsairaalassa. Olkapääni oli kuitenkin jossain vaiheessa sidottu ja juttelin erään minulle täysin tuntemattoman sotilaan kanssa, kun kuulin huodon: "Onko täällä jossain Kalinin Veikko?" Vastasin hänelle ja samassa oli ääneni tunnistaja paikalla. Hän oli kurkijokelainen poliisi, joka oli siellä sotapoliisin tehtävissä. Näin alkoi minulle normaali sairaala- ja toipumislomareissu.

Saavuini yksikköni takaisin vä-

hän ennen rauhan tuloa. Totesin vain, että koti meni niin kuin tulikin ja rajat olivat samat kuin sodan alussa, mutta itsenäisyys säilyi. Voitto sekin.

Luulimme jo sodan loppuneen, mutta näinhän asia ei ollutkaan. Meitä poikia lastattiin junaan Taavetin asemalla ja purettiin Kempeleen asemalla. Jopa tiesimme mihin mennään ja vielä paremmin tiesimme kolmen päivän perästä, kun meidät lastattiin Toppilan satamassa laivaan. Pimeänä syöyönä valuimme hiljaa kuin aavelaiva kohti Röytän satamaa. Varovaisesti, varovaisesti mentiin, olivathan Kemissä saksalaiset. He ampuivatkin, mutta eivät osuneet. Matka onnistui hyvin.

Röyttään, Tornion ulkosatamaan tulo onnistui jo huonommin. Laivamme sai osuman, miehistö pääsi maihin, mutta eväät menivät merenpohjaan. Tämän vastaanoton jälkeen meille selvisi, että saksalainen on nyt vihollinen, ja tajusimme, mitä pitää tehdä. Tornio piiritettiin kahdella renkaalla. Kolmeen vuorokauteen ei sieltä pääsyt ulos eikä sinne sisälle ilman meidän lupaamme ja sitähan me emme antaneet. Tämän jälkeen alkoi ankara motin kiristäminen. Lähes loppuvaiheessa kaatui kaveri, joka oli Haapamäeltä yhtä aikaa lähtenyt. Tätä ennen Kannaksella oli jo kaatunut yksi Haapamäen asemanseutulainen, kolme asemanseutulaista lähti yhtä aikaa ja yksi jäi.

Aivan motin kiristykseen viime vaiheessa haavoittui vaikeasti eräs kurkijokelainen. Hänet vedimme lääkintämiehien kanssa ojan pohjaa pitkin Tornionjoen rantaan, josta ruotsalaiset veivät hänet eteenpäin. Voi että tämä tuskainen haavoittunut huusi ja joka huodon jäl-

Isä harrasti nuorempana mm. kilpapyöräilyä ja vähän vanhempana kilpa-autoilua. Kuva on noin vuodelta 1935 ja etualalla olevan Fordin ohjauspyörän takana on Kustaa Korvenoja.

Vuonna 1959 sulautui Korvenojan jo aikaisemmin omistama Someron Auto Oy Yhdysliikenteeseen.

Tämä Opel-taksi vuodelta 1912 oli ehkä isäni toinen auto.

taa parhaimman kuljettajani häntä hakemaan Helsingistä Somerniemelle. Neiti olisi välttämättä halunnut, että menisin itse, mutta aikamme keskusteltuamme tokaisi: —No tulokoon sitten. Kokoukseni loppuikin arvioitua aikaisemmin ja niin pääsin itse neitiä hakemaan. Satoi rankasti vettä ja neiti Rauhankallio tuli saatevarjon kanssa ulos auton luo. Hän ei tuntenut minua ja huusi:

—Sanokaa sille Korvenojalle, että minä tulenkin vasta huomenna ja tulee sitten itse hakemaan. Samassa hän tunsu minut ja pyysi sisälle kahville. Sen jälkeen lähdimme Somerniemelle. Hain Eevan Helsingistä Somerniemelle myös silloin, kun talvisota alkoi. Kadut olivat täynnä lasinsirpaleita ja ajattelin, että ehjin renkain en sieltä pois pääse, mutta pääsinpä kuitenkin.

—Rovasti Sorsavirtaa olin myös usein kyydissä. Erään tapauksen muistan, kun hän oli pitämässä puhetta Kaskiston koululla. Puheessaan rovasti mainitsi, että pitäisi tarkkaan katsoa, minkälaisen puolison itselleen valitsee, mutta yleensä se on niin, että vakka kantensa valitsee. Silloin ikkunanvierestä sanoi kuuluvalla äänellä pieni mies: —Ja iso paska ystävänsä. Salissa kuului naurunremakkaa, mutta Sorsavirta pysyi vakavana. Takaisin tul-

lessa hän taksin penkillä kuitenkin totesi, että kyllä se mies ihan asiaa puhui.

Vuonna 1988 Tauno Korvenoja myi Yhdysliikenne Oy:n, joka oli vuosien varrella muodostunut hänen ostamistaan yhdestätoista eri yhtiöstä. Myytäessä siinä oli 41 linja-autoa. Samoihin aikoihin myydyssä Someron Auto Oy:ssä oli 9 kuorma-autoa. Yhdysliikenne perustettiin Lopella 1952 ja pari vuotta myöhemmin yhtiön osakkeet siirtyivät Korvenojalle. Autoja oli tuolloin vain neljä. Myöhemmin Yhdysliikenteeseen sulautuivat mm. M. Suomensyrjän

liikenne Kärkölästä, Yrjö Yli-Uotilan liikenne Rengosta ja Lopen Liikenne Oy. Täyttäessään 80 vuotta kolme vuotta sitten Tauno Korvenoja totesi syntymäpäivähaastattelussaan: —Liikemiehen pitäisi osata ostaa ja myydä oikeaan aikaan. Kuorma-autoliikennettä harjoittaneen Someron Auto Oy:n myyminen osoittautui huonoksi ratkaisuksi, mutta Yhdysliikenteestä luopuminen tapahtui jälkepäin ajatellen oikeaan aikaan. Forssan Autollekin olisi ollut ostajia 1980-luvun lopulla, mutta halusin jättää edes sen jäljelle. Jälkiviisas sanoisi, että olisi pitänyt myydä.

Someron keskustassa puolisonsa Aunen kanssa asuva liikenneneuvos toteaa, että työnteko on yrittäjälle ehdottoman tärkeää. —Ja jos yrityksellä menee hyvin, siitä jää jotakin itsellekin. Jo silloin kun isäni Kustaa Korvenoja ja Lauri Suutela aloittivat linja-autoliikennettä, oli kilpailu kovaa. Somerolta Helsinkiin meneville matkustajille tarjottiin Lohjalla kahvitkin yhtiön laskuun, muistelee Tauno Korvenoja menneitä.

Tauno Korvenojan albumeista löytyy monia hienoja valokuvia moottoriliikenteen ensimmäisiltä vuosikymmeniltä. Kuvassa isä-Kustaa ja Indian moottoripyörä. Hänellä oli myös Harley Davidson.

Kolme poikaa lähti Haapamäeltä 1941, vain yksi palasi. Veikko Kalin kuvassa vasemmalla.

keen tuli kp-suihku, onneksi päämme yli. Lääkintämies sanoi: "Ole perkele hiljaa tai ne tappaa meidät." Tämän jälkeen saimme nähdä, kuinka Lappi paloi ja kuinka Lappi oli miinoitettu ja kuinka saksalainen oli tiukasti kiinni Lapissa.

Oli vielä monta tuskaisen raskasta kokemusta. Olimme Muoniossa ja vielä aivan Muonion portilla Olos-tunturin kohdalla kaatui vanha kansakoulukaverini. Hän ei päässyt Muonioon. Vihdoin vapun tienoilla Lapin sota päättyi ja meidät kotiutettiin.

ANTTI VÄLTILÄ Rivimiehen tilintekoa ja pohdiskelua

Korkeammassa kädessä oli kansamme kohtalon vuosina. En Jumalaani oikein sotaan yhdistäisi, pahuuden voimat siellä hallitsivat — henkisesti ja mekaanisesti. Suomella oli silloin viisaat johtajat. Rauhantekijät onnistuivat molemmilla kerroilla ponnistusten käytyä ylivoimaisiksi. Talvisodan rauhaan johtaneita tekijöitä Moskovassa ei kaikkia liene vielä selvitettykään. Sen sijaan uskon pitkälle vuoden 1944 torjuntavoittojen mahdollistaneen silloisen aselevon. Olihan meillä koskematon Salpalinja takanamme. Seuranneet rauhan vuodet edelleen vaativat johtajiltamme suurta viisautta ja lujuttia.

Sotatilassa tiedotustoimintakin alistetaan säännöstelyyn. Omaan kansaan oli varmaan helppo vedota, vihollisen mentaliteetti kun oli niin perin erilainen. Meillä vanhoilla on vielä muistissa kimeä radioääni "Moskovan Tiltu", jonka vuodatus oli meille perin vierasta. Asemasodan aikana vihollinen ahkeroi rintamilla myös kaiuttimilla. Ei tanner-mannerheimiläisellä rosvokoplalla pelottelu yliloikkausajatuksia herättänyt. Voimallaitoksella oli meidän tukikohdassakin kolmena päivänä kaiutin. Joku sotilasvirkamies siihen kävi puhumassa. Ei hän sitten meidän kanssamme puhunutkaan, ei kai luutnantti Haapalankaan kanssa, salaperäinen, totinen poika. Liekö hänen polotuksellaan ollut vaikutusta, loikkareita ei ainakaan tullut, kuten ei muutoinkaan viimeisinä vuosina.

Päämaja antoi päivittäin tilannetiedotuksen. Siinä ei valehdeltu, jätettiin kyllä negatiivista kertomatta. Sanomalehtien annettiin lainata Ruotsin lehdistä joskus arkaluontoisempaa. "Leikkaa huhulta siivet" oli näkyvä juliste. Usein niissä oli peräinkin.

Kyllä Suomen tiedottaminen luotettavaa oli; toisaalta joskus uhottiin tarpeettomasti. (Onhan vieläkin tässä Nato-keskustelussa uhoa aivan pelottavasti.) Saksan vaikeudet

tiedettiin, ei ollut sodan lopputuloksesta varsinaista harhakuvaa. Kuitenkin kevään -44 rauhanehdot tuntuivat rintamamiehestäkin aivan kohtuuttomilta.

Minäkin leikkasin huhulta siivet, kun Tuuloksen mottitaistelun aikaan ohi meni sotilas sanoen siellä jonkun majurin jääneen vangiksi. En kertonut tätä pojille. Sitäkin suuremmalla mielenkiinnolla luin "Kansa Taisteli" -lehestä kyseisen majurin — nyt jo Pohjois-Suomen sotilasläänin komentajan — kenr.luutn. Olli Korhosen kertomuksen tapauksesta. Alkumielenkiinnon sain heti, kun hän kertoi divisioonan komentajan Tapolan olleen huolissaan JR 2:n marssitiestä Sammatuksesta Suurmäkeen, siksi näin korkea-arvoisin sotavanki suomalaisista. Herra oli ollut herra proletaarimaassakin. Suomalaiset saivat -41 Sommeen motista venäläisen kenraalinkin.

30.6.-44 haavoituin Mantsilassa, ja minut vietiin Oulun vastavalmistuneeseen lääninsairaalaan, myöhemmin Ojakylän koululle linpitäjässä. Päässä oleva pintahaava parani nopeasti, kiitos terveyssisar Pia Tapanisen. Lääkintäluutnantti kävi 2-3 kertaa viikossa, lin kunnanlääkäri. Taloudesta huolehti neljä lottaa. Meitä oli n. 40 potilasta, lievästi haavoittuneita, ei tuttuja. Mutta pian tunnelma vapautui. Linjatkin alkoivat pitää, kertoivat uutiset. Oli siellä kolme iloista Viron poikaakin potilaina, mutta he olivat eräänä aamuna kadonneet. Niin yksimielistä oli solidaarisuus, että vasta illalla tuli virallinen kysely. Ihmeteltiin, miten näinkin pienestä porukasta pääsee huomaamatta häippäsemään. Siitä oli merelle 3 km, Ruotsin ranta hämmötti. Tuntui, että saattoi se sotapoliisikin järjestää pojille lisää etumatkaa. Ehti Ruotsiin meno käydä omassa ja monen muunkin mielessä huonojen uutisten aikaan.

Vuonna 1925 syntynyt Erkki veljeni oli 5.7.1944 haavoittunut

Puolijoukkueen Korsussa Voimalaitoksen rautatiekaivannossa -42, Antti Välttilä toinen vasemmalta.

kuolettavasti jossakin Vuosalmella ja kuollut Hiitoian sairaalassa. Pääsin hautajaisiin heinä-elokuun vaihteessa, samalla sain jo toipumislomaa. Pohjoiseen piti vielä palata. Elokuun jälkipuolella minut passitettiin Pieksämäen HTK:n kautta yksikköön, joka oli linjassa Lemetin lohkolle Suistamon pitäjässä. Rautatielittera annettiin Loimolan asemalle. Sitten jo matkalla kuorma-auton lavalla kuulin Konstin Martinkin kaatuneen, yksi läheiseksi tulleita aseveljiä. Kapteeni Korhonen, päällikkömme, oli kaatunut jo Tulemajoella Salmissa. Pataljoonan komentaja majuri Simo kaatui Mantsilassa, jossa haavoituin.

Tämän rähinän aikainen joukkueenjohtajamme ylikersantti Puoliväli oli ylennetty vänrikiksi ja siirretty 6. komppaniaan. Hän oli meillemme oikea isähahmo. Ilmoittautuessa ni komppaniassa sain kiikarikiväärin, sillä liehen purnannut ääneen, ettei ryssä niin liki parane päästää, että konepistoolilla pystyisi. Kyttäilemässä kävin, vaan kovin olivat varovaisia. Lemetissä oli rakennetut taisteluhaudat ja raivattu etumaasto. Haudassa oli katettuja pesäkkeitä, joissa majailtiin, vaikka en muista edes pahoja sadeilmoja olleen.

Tuli syyskuun 3. päivä, syksyn henkinen poutapäivä muistissani,

lehdissäkin oli jo tieto rauhan neuvottelijoiden matkasta Moskovaan. Nyt oli liikkeellä huhuja, että jotakin tapahtuu. Illansuussa tuli käsky tulen lakkaamisesta aamulla klo 7. Pimeässä sitten kuunneltiin varapääministeri von Bornin radiopuhetta. Tunnelma puheen ankeudesta huolimatta oli huojentunut. Käytiin vartiomiehiä jututtamassa vähän kaiken yötä, saattoi se vanja olla tavallista vilkkaampi, en muista. Mutta auta armias, aamuilla kun kello tuli 7, ryssän tykit lauloivat siellä ja täällä, joskus tuli kohdallekin, ja kun täällä oli kivistä, sirpaaleet kimpoilivat sinne ja tänne - pelotti. Komentopaikalta tuli kielto, ettei saa ampua, ellei asemiin tule. Tätä jatkui kaiken päivää. Lähettiläparat saivat juosta tukikohdissa parin tunnin välein. Kaiken huipuksi iltapäivällä tuli tieto, että vihollinen lopettaa klo 16. Oli majuri Väänänen mennyt valkoisen lipun kanssa yli ja oli luvattu sellaista.

Se pelko oli aivan mieletöntä. Oli mieli jotenkin lauennut, että tästä taitaa selvitä. Kiroiltiin kylä, kun toiseksi jääneen osa on tällainen. Pimeän tultua etumaastossa alkoi myös rapista, piti siellä ansojakin olla, mutta olivat kai tappeluiden aikaan lauenneet. Meillä oli väli- maastona patkka jyrkkärinteistä pu-

rouomaa. Siinäkin rapisi meidän puolellakin. Asemissa oltiin koko yö. Aamulla hellitti, ja nyt venäläisiä jo näkyikin. Tapaturmilta vältyttiin. Kamaia oli kaveri, kamala oli heidän järjestelmänsäkin. Eivät siellä sopimukset pitäneet.

Ei vihollista linjoilla vihattu, joskaan ei ihmisenäkään ajateltu. Kun 1942-43 tuli joku vanki, niin uteliaana häntä katsottiin. Meille 30-luvun maalaisnuorille oli iskostunut käsitys suomalaisten etevämyydestä sotilaina. Mikä ettei. Vuosien kuluessa ryssän arvostusta jouduttiin myös nostamaan. Vihasta ampuminen on murha. Pelon tunne liittyi paremminkin sodan välineisiin kuin niiden käyttäjiin. Vuosien kuluessa oppi luontevasti liikkumaan näkösuojassa, suhistessa heittäyty-mään maihin ja pienikin syvennys suojasi. Kumminkin näiden taitojen lisääntyessä hyvien ystävien menetykset lisäsivät arkuutta.

Tiukassa paikassa, jos kaveri kovin pelkää, saa itse rohkeutta. Ihminen kun on biologiselta luonnoltaan peto. Valistunut ihminen ei hevin lamaannu toimintakyvyttö-mäksi. Nykynuoriso on selvästi meitä edellä, paremmin koulutettua. Armeijan hierarkkisen järjestelmän ymmärrän sotaan kuuluvana. Onhan se kehittynyt vuosisatojen aikana ja osoittautunut tehokkaaksi ja toimintakykyiseksi.

Miten 3½ vuotta niissä karuissa oloissa vietettynä on muuttanut nuorukaisten kieltämättä vielä herkkää mieltä? Kai siinä jotakin on jäänyt puuttumaan. Huumorilla, ajoittain krouvillakin, siellä pulmia ratkottiin. Aseveljille vuosien aikana syntynyt yhteenkuuluvuuden henki näyttää meillä pysyvän haudataan asti. Se tulee helposti esiin niin kaverin kohdatessa kuin kokoontumisissa.

On tämä myös elämänarvo.

Kustaa Korvenoja ajoi useita vuosia linja-autoa välillä Turku—Somero—Helsinki ja Somero—Salo. Somerniemen Salkolaan perhe muutti 1920—30-luvun vaihteessa liikennöitsijä—liikemiesisän tehtyä vararikon vuonna 1929. Kustaa Korvenoja perusti kauppaliikkeen Tiensuunimiseen rakennukseen ja poika Aimo Puuskan taloon. Vuonna 1932 valmistui kauppakiinteistö, jossa Elsa ja Aimo Korvenoja pitivät kauppa-aikaa aina 1960-luvulle. Kustaa Korvenojan muutti myöhemmin Viuvalaan, jossa asui kuolemaansa asti.

Tauno Korvenoja sai ensimmäiset liikennelupansa kahteen henkilöautoon ja kahteen kuorma-autoon vuonna 1935. Sitä ennen hän harjoitti autoilijan ammattia ilman lupaa. O.V. Nurmelta ostetun Fordin jälkeen oli seuraava hankinta Chevrolet. Sen hän osti Salakalta Pali-kaisten Myllylästä noin 1933—34. Ensimmäisen kuorma-autonsa, vuoden 1931 mallia olevan Chevroletin hän osti Lohjalta. Auto oli 1930-luvulla vielä harvinainen kulkuneuvo ainakin sivukylillä. Korvenojan naapurissa Salkolassa asui Ojaan Niilo, joka saapui heti paikalle, kun kuuli autoa käynnistettävän. Sitten hän tuli auton kyydissä portteja avaamaan Salkolasta Keltiäisiin. Poika oli

ikionnellinen päästessään auton kyytiin, vaikka joutuikin kävelemään monta kilometriä takaisin kotiin. Peltolan vanhan mamman tullessa ensimmäisen kerran autokyydillä kirkkoon hän totesi tyytyväisenä perillä: — Kyllä mei vaan hyvin tulitiin.

Tauno Korvenoja pääsi 1930-luvun loppupuolella valtion tietöihin. — Sain talviaurauksen Pusulan rajalta Kosken rajalle ja Vaulamiin. Somerniemen alueelta sain teiden sorastuksen ja aloitin ensimmäiset sorakuopat Työväentalon ja Vassin kohdalta. Se oli kovaa työtä, kun santa heitettiin lavalle sihdin läpi lapiolla. Sota-aikana jouduin poliisiksi, kun en päässyt rintamalle jalkani vuoksi. Nimismies kutsui kansliaan ja määräsi minut ja Kankaan Manun poliisiksi. Ylikonstaapeli Äijälä sanoi minulle, että älä ota siitä poliisin toimesta palkkaa, kun nimismies Lahosella ei ole omaa autoa niin joudut olemaan sitä joka päivä kyydissä. Olin poliisin tehtävissä koko sota-ajan ja ilman palkkaa. Muutaman kerran olin alkuajoina Lahosta kyydissä jossakin Vilukselassa, mutta en sitten enää myöhemmin. Valtiolla oli silloin kova rahapula eikä autokyyteihin ollut varoja. Vaikka poliisin työ oli kokopäiväistä, niin omia autohommia sain silti aika va-

paasti tehdä.

—Talvisodan jälkeen syksystä 1940 juhannukseen 1941 olin Aimo-veljeni kanssa Petsamoa tyhjentämässä. Ajettiin Rovaniemen ja Petsamon välistä 530 km:n matkaa edestakaisin. Aimo ajoi sitä väliä seitsemän kertaa yhteen menoon ennen kuin nukkui rattiin ja auto meni ojaan Sodankylässä. Minä jaksoin vain kuusi kertaa. Yksi reissu kesti puolitoista vuorokautta. Ajoimme veljeni kanssa usein perätysten varkauden pelosta. Isot mäet joutui ajamaan niin hiljaa, että metsässä kytäävät miehet ehtivät ottaa auton perästä tavarat ulos. Aimolla oli Petsamossa useampia autoja ajossa. Lampon Matti ja Nokan Ensio olivat hänellä kuskeina. Minulla oli vaikeuksia jo ajoon pääsemisessä. Konttoriin kun menin niin sanottiin, että yhtään lupaa ei enää anneta, autoja on jo ihan tarpeeksi. Majuri seisoi ikkunan edessä ja näki pihalla minun 10-pyöräisen Volvon. Hän sanoi, että jos tuollainen auto olisi, niin sellaisen hän vielä ottaisi ajoon. Sanoin, että se on minun, ja niin sain ajoluvan.

Rovasti Sorsavirta ja neiti Rauhankallio käyttivät usein Tauno Korvenojan taksia. —Minulla oli kokous Turussa, kun neiti Rauhankallio olisi tarvinnut kyytiä. Lupasin lait-

Someron Auto Oy:n Republig-merkinen kuorma-auto vuodelta 1922. Auto liikennöi väliä Somero – Jokioinen ja tällä kertaa lavalla on komeita sikoja.

Rapukaupasta se alkoi – Tauno Korvenojan muisteluksia

Liikenneneuvos Tauno Korvenojaan sopii hyvin arvonimi grand old man - autoilun suuri vanha herra. Ensimmäisen kerran auton rattiin hän pääsi jo 7-8 vuoden iässä.

— Isälläni oli silloin T-mallin Ford ja sen ajaminen ei niin pieneltä pojalta vielä yksin onnistunut, mutta me keksimme veljeni Aimon kanssa keinon. Toinen hoiti lattialla polkimia ja toinen ohjasi autoa polvillaan etupenkillä. Riitahan siitä tuli, kun molemmat olisimme halunneet ohjata eikä kumpikaan tykännyt istua lattialla pimenossa, kertoo Tauno.

Ensimmäisen oman auton Korvenoja hankki 1930-luvun alussa.

—Asuimme silloin Somerniemellä Salkolan kylässä ja minulle tuli kova mieliteko saada oma auto. O.V. Nurmella oli lihakauppa Somerolla ja sen pihalla näin käytetyn Fordin. Hän teki siinä sivussa myös autokauppaa. Katselin autoa sen näköisenä, että Nurmi kysyi, ostaisinko sen. Sanoin, että ostaisin, mutta kun rahaa sen maksamiseen minulla ei ole. —Jaa, sanoi Nurmi, —että ostaisit auton, vaikka rahaa ei ole. Nurmi katseli minua hetken ja kysyi: —Sää olet Kustaan poika vai? Myönnettyäni olevani hän jatkoi mietteläänä: —Ja isäsi teki konkurssin. —Niin teki, minä myönsin. —No maksaisitko sinä tämän auton, jos sen saisit, hän aikansa tuumailtuaan kysyi. —Kyllä minä sen varmasti maksan, vastasin, ja niin tehtiin kauppa autosta, vaikka minulla ei ollut siitä markkaakaan maksaa.

Auto oli vuosimallia 1927 ja siinä oli bensatankki tuulilasin edessä. Tauno muutti henkilöauton pakettiautoksi ja ryhtyi kuljettamaan sillä tavaroita Helsinkiin. Hän osti pikkuvälikkoita, voita, omenia ja mitä milloinkin. Kerran eräs pikkupoika tarjosi rapuja ostettavaksi.

—Lähdin pojan kanssa Kyynäränkylmälle Tammelaan. Tuli muutama poika auton viereen rapukorinsa kanssa ja maksoin ravuista 50—60

Isä ja poika, Kustaa ja Tauno Korvenoja.

penniä kappaleelta. Mutta kun poikia tuli lepikesta aina vaan lisää ja lisää, niin minä pudotin hinnan 20 penniin. Lähtiessäni kohti Helsinkiä minulla oli kuormassa noin 10 000 rapua. Eräs tukkuostaja tuli puheileni ja kysyi, mitä olisi tällä kertaa myytävänä. Vastasin, että rapuja. Mies kysyi, mitä maksaa ja sanoin, että 1,70 mk kappale. Kaupat tehtiin, ja kun menin pankkiin, minulla oli yli 10.000 mk rahaa. Kyllä se oli tämä rapukauppa, minkä ansiosta sain liiketoimintani alkuun, vakuuttaa Korvenoja.

Autoilun aakkoset Tauno Korvenoja oli saanut jo veren perintönä, sillä hänen isänsä Kustaa Korvenoja oli yksi ammattiautoilun uranuurtajia maassamme. Ihamäen Ruostelan tilalla vuonna 1884 syntynyt Kustaa aloitti taksiautoilijana Hämeenlinnassa vuonna 1911. Äidin isä omisti Kanunkin kartanon lähellä Hämeenlinnaa ja siksi Hämeenlinna oli tuttu kaupunki. Ensimmäinen auto oli Hupmobile-merkinen. Sen jälkeen kun autoihin tuli kiinnittää rekisterikilvet, oli Korvenojan

autossa numero 1, mutta maaherran otettua sen omaan autoonsa sai Korvenoja toiseen autoonsa n:o 2:n ja toiseen n:o 3:n. Somerolle hän muutti vuonna 1917 ja ryhtyi kauppiaksi Talvisillan kylään. Vuonna 1922 Korvenoja osti MAN-merkkisen kuorma-auton, joka aloitti säännöllisen tavarakuljetuksen Somero—Salo—linjalla. Jo Helsingistä lähdettäessä oli autossa täysi kuorma riemuitsevia matkustajia, jotka matkan huumassa sepittivät vielä kauan jälkeenpäin Somerolla laulettua laulun: "Kun Helsingistä liikkeelle lähdettiin niin vauhti ei ollut kova, ja sen auton kuskina toimi herra majuri Nordensvan. Vainion Fiinu se matkalla tuumi kuinka täs käypi nyt juuri, ja Isontalon Uuno sekä Lindgrenin Helga ne sanoivat nyt on meininki suuri. Hevonen kun ojan ajettiin niin Simoliini apua jo huusi, ja tohtori hääras, rohtoa määräs ja se prosentti oli yhdeksän kuusi. Kun Salon kauppalaan saavuttiin niin kadul oli neitokset omat ja Isontalon Uuno sanoi muuten vaan, että kenkä nuokin ovat."

Arvo Valtonen, lapio säästää verta.

Viljo Vesterinen, viihdytyskiertueella.

Majurin ja vänrikin väittely

Tapahtumapaikkana oli neljän tien risteys. Me tulimme Varpakylästä. Vasemmalla oli Paperon rautatieasema, edessä vihollinen, koska kuului jatkuva tykistön keskitys, edessä tiet olivat tukossa. Oikealle lähti kylätie, minkä tien päässä oli radioasema, mikä meidän täytyi hakea ja tulla samaan risteykseen takaisin, koska tie päättyi sinne missä asema oli. Kylätien päässä istui majuri hevosen selässä, pysäytti ja kysyi, minne aioimme mennä. "Herra majuri, olemme menossa hakemaan radioasemaa, mikä on tämän tien päässä." "Sinne ette mene, aika loppuu, ette ehdi takaisin, koska me olemme sopineet kellonajan, milloin miehet perääntyvät ja jättävät Paperon asemat ja tulevat tähän. Tässä viivytämme jonkin aikaa ja sitten häivymme tätä tietä korpien kautta." Vänrikki oli jo ulkona ja sanoi majurille, että on mentävä, koska asemaa emme voi jättää sinne. Kun läksimme, annoimme sanoman, että asema kasaan ja me tulemme sen hakemaan.

Läksimme matkaan. Nopeutta pidin minkä tie salli ja pääsimme perille. Siellä oli asema kasaamatta. Nyt syntyi ääni ja alkoi tulla määrä-

yksii, mutta ensin lähetettiin sanoma Varpakylään, että tulemme jos pääsemme. Aseman miehet olivat kaikki vanhempia miehiä, siksi ei meinannut syntyä liikettä oikein nopeaan tahtiin, koska vänskä oli nuori, luultavasti samaa ikäluokkaa kuin minäkin. Yksi syy hitauteen oli kalja: sokeriannokset olivat muhineet muutaman päivän, ja oli nyt läksiäisten aika.

Vänrikin antaman sanoman jälkeen alkoi tapahtua: antenni saatiin puusta ja muu koneisto lykättiin laatikoihin ja sitten autoon eli huusholli tyhjäksi. Tulimme teiden risteykseen. Siellä oli majuri hurjana ja ihmetteli, miksi viivymme näin kauan. Hän jatkoi samaan menoon, että teillä oli tuuria mukana: naapuri ei huomannut, kun irrottauduimme, te pääsette vielä. Hän pyysi samalla meitä viemään muutaman sairaan miehen pois, koska heille korpi-vaellus olisi liian rankka. Majurin porukka oli aika pieni ja iäkästä miestä kaikki muut paitsi konekiväärin takana maantien ojassa makaavat olivat nuorempia kavereita. Viisi miestä nousi lavalle ja olimme valmiit lähtemään. Vauhdilla ylitimme aukean. Laukaustakaan ei ammuttu; naapuri ei ollut ehtinyt vielä pellon reunaan ja saimme tulla häiriöittä.

Radioasema saatiin pelastettua, vaikkakin viime hetkillä, sillä linjojen välissä kulkeminen autolla oli useimmiten mahdotonta, mutta hyvällä onnella, niin kuin majuri sanoi, meiltä se onnistui.

Hirvi on saanut osuman. Kuvat Antti Välttilän albumista.

Lauri Talikka. Turun kasarmilla n.1947.

Imansuojelukomppaniamme kesä vuonna 1944 kului Vuoksenrannassa, Vuosalmen taistelujen takamaastossa. Tämä kesä jätti 16-vuotiaan pojan mieleen lähtemättömät muistot ja monenkirjavissa hommissa joutui mukana olemaan. Keväällä oli nähty Antreaan vievän maantien lähellä olevassa autotalossa epäilyttävää liikettä. Lähdimme neljän miehen voimalla kuorma-autolla tutkimaan taloa. Pysäytimme auton talon kohdalle ja juoksimme taloon noin 75 metrin matkan. Totesimme talon tyhjäksi. Talon vintille pääsi ulkokautta päädyssä olevasta luukusta tikkaita myöten. Mukana ollut alikersantti kiipesi luukulle ja näytti meille, että piirittääkö talo. Talon asukas oli kaivanut ullakon täytteisiin kolon, jos-

sa makasi, mutta näkyviin jäänyt manttelin helma kavalsi hänet. Käs-kemällä hän ei tullut kolostaan pois, vasta ammuttuamme muutaman laukauksen talon kattoon hän kömpi uios. Keväinen ruoho kasvoi maassa, mutta hän oli talvivaatteissa karvahattua myöten. Kysymyksiimme emme saaneet vastausta. Tämän jälkeen etsimme vielä radiolähetintä, mutta emme sellaista löytäneet. Luovutimme miehen sotapoliiseille ja pelkään, että hänen kävi jatkossa huonosti.

Myöhemmin kesällä jouduin samanikäisen kaverin kanssa tutki-maan erään yksinäisellä paikalla olevan talon, jossa epäiltiin desantinkin oleskelevan. Ajoimme pyörillä pihalle. Tarkastimme kaikki rakennukset ja totesimme ne tyhjiksi. Tuvan uunissa paistui mustalla pelliällä lihaa, mutta paistajaa emme nähneet. Tuhosimme paistin. Sitten huomasi-
simme, että talon lasipurkit ja savipotit olivat talalla. Kannoimme niitä piha-aidan seipäisiin ja ammuimme hajalle. Huolettomia olivat silloin hevosettoman talon pojat. Samaan aikaan muutaman kilometrin päässä riehui Vuosalmella ankara taistelu, jossa tehtiin vainajia tuhhatmäärin. Me teimme samaan aikaan vainajia talon lasipurkeista ja savipoteista. Toisaalta teimme miesten töitä, mutta olimme myös aika lapsellisia.

Komppaniassa pidettiin joskus varustarkastuksia. Meillä oli jokaisella 30 kiväärin patruunaa. Jos niitä ampui turhaan, joutui kyllä selittelemään. Sotamies Suni oli ampunut nämä patruunat ja tilalle löytynyt vanhoja mustuneita venäläisiä panoksia. Komppanian päällikkö luutnantti Jaakonsaari tivasi Sunilta,

mitä patruunoita ne olivat. Suni vastasi: "Herra luutnantti, nämä ovat is-panoksia." Jaakonsaari hiiltyi ja huusi: "Jumalauta, sinä olet is-panos koko mies!"

Seurasimme aitiopaikalta mahtavaa näytelmää, kun saksalaiset syöksypommittajat moukaroivat Äyräpäästä ja Vuosalmea. Stukat saapuivat ehkä noin kolmen kilometrin korkeudessa ja muutama suomalainen hävittäjä kiersi laivuetta antaen ilmasuojaa. Laivueessa oli noin 30 konetta. Venäläisten ankarasta ilmantorjuntatulesta välittämättä koneet lensivät suoraan kohteeseensa. Jos kone putosi, toinen siirtyi tilalle muodostelmaan. Syöksyn jälkeen koneet palasivat matalalennossa ja kesäiselle taivaalle kohosi pölypilvi, jonka pommien räjähdykset nostattivat. Näin vaihtelevissa merkeissä kesä 1944 meni entisellä kotiseudulla ja päättyi aselepoon ja katkeriin rauhan ehtoihin. Rauhan-ehtojen seurauksena koko komppanian miehistö oli vaillo omaa kotia. Nyt siitä ajasta ovat jäljellä ainoastaan muistot.

Nuorisoseuran torvisoittokuntaan, jota johti kanttori Salminen.

Vielä yksi virka tai työ, jota Janne teki: hän oli keillonsoittaja. Kun Juho Leppä Leppälästä kuoli, tuli seuraavaksi kellonsoittajaksi 1913

Juho Grönholm. Tätä tointa hän hoiti kuolemaansa asti vuoteen 1930, siis 17 vuotta. Se on pitkä aika. Kun Juho Grönholm jouluna 1929 ensin sytytti kynttilät kirkon kruunuihin ja meni sen jälkeen kylmään kellotor-

Juho Grönholmin valmistamia huonekaluja. Tuoli, pöytä, keinutuoli ja lipasto.

niin soittamaan kirkonkelloja, vilustui hän siellä ja sai keuhkokuumeen. Tähän hän kuoli 19.1.1930.

Emäntä Siiri Haltia kertoi, miten hänen isänsä oli silloin joulun jälkeen ollut hakemassa tilaamaansa keinutuolia. Hän oli kotiin tultuaan sanonut: "Ei Grönholmi enää tee keinutualei, se makkaa sänkyskuumees." Kun Juho Grönholm oli haudattu, saattamassa olleet ihmiset antoivat hänelle tunnustuksen sanoen: "Ei simmost miestä enään tul." Ehkä he tarkoittivat sitä, kun hän oli niin monipuolinen ja osaava, tai ehkä hänen "jämpä" luonteensa herätti luottamusta. Juho Grönholm kuului niihin vanhan kansan ihmisiin, jotka olivat työssään uskollisia ja uskonvakaumuksessaan aitoja.

Juho Grönholm oli syntynyt Someron Lammin kylässä 26.6.1857. Siihen aikaan ei ollut Somerolla vielä kansakoulua, mutta 1871 tänne perustettiin kiertokoulu. Ensimmäinen kiertokoulun opettaja kirkonseudulla oli Daavid Petterson. Juho Grönholm meni kouluun, vaikka ikää oli jo 14 vuotta, mutta hän halusi oppia lukemaan ja kirjoittamaan. Hän olikin sitten jonkin aikaa perheen ainoa kirjoitustaitoinen henkilö.

Maanviljelyksestä Janne, joksi häntä myös sanottiin, ei ollut kovin kiinnostunut. Ehkä se johtui siitä, kun hän oli jo lapsena 12-vuotiaana joutunut niittämään viikatteella heinää miesten kanssa.

Taitoa ja lahjoja Jannella oli monen työhön. Varsinaisen ammattinsa hän kuitenkin teki puuseppänä. Sitä ennen hän oli toiminut maanmittausinsinöörin apulaisena, myös silloin kun Lammin Laurilan ja Alitalon maita lohkottiin 1900-1902. Kotonani oli vielä 1930-luvulla veistettyjä sinisiä ja punaisia keppejä, joiden leveämmässä päässä oli reikä. Minulle on kerrottu, että niitä oli käytetty maanmittauksessa.

Sitten kun tätä työtä ei ollut, Janne Grönholm ryhtyi puhelinlinjamieheksi. Heitä oli useampia miehiä yhdessä porukassa, mm. Mikko Tapio oli ollut Jannen apulaisena. Käsikärjellä he lykkäsivät näitä puhelinlankoja ja muita tarvikkeita, pitämällä matkoilla heillä oli hevonen kuluneuvona. Puhelimet yleistyivät Somerolle tämän vuosisadan alkupuolella. Puhelinlankoja vedettiin Somerolta Jokioisiin ja Lietoon asti. Liedossa sattui kerran miesten kortteeripaikassa tulipalo. He pelastuivat kuitenkin vähissä vaatteissa, mutta hevonen oli vaikeampi pelastettava, se kun pelkäsi tulipaloa eikä

tahtonut tulla ulos suojastaan.

Puhelinlinjatöitä ei aina ollut, silloin Janne oli Joensuun herrasväen puutarhatoissa. Hän oli mm. apteekkari Lummen puutarhaa istuttamassa ja kunnostamassa. Ihmiset pyysivät Jannea myös maalaamaan. Hän oli kuulemma maalannut Järnströmin talon peltikaton vielä yli 70-vuotiaana. Helteisenä heinäkuun päivänä se oli vanhalle miehelle kova urakka.

Janne olisi nuorena poikana mennyt Turkuun maalarin oppiin, mutta kotoa ei päästetty. Pelkäsivät kai, että hän joutuu ehkä huonoon seuraan. Maalarin opin hän opetteli omin päin. Hän esim. osasi hyvin kauniisti ootrata eli koristemaalata piironeja. Talvella hän teki puusepän töitä, ja tähän sitä maalaustaitoa tarvittiin. Silloin vielä kaikki maalit valmistettiin itse värijauheesta ja vernissasta. Janne oli hyvin kätevä käsitään. Mitä hän tekikin, kuten pa-

Vas. Juho Grönholm, hänen äitinsä Maijastiina Grönholm, tytär ja tyttärentytär Aleksandra ja Maria Grönholm. Kuva n. vuodelta 1905.

dan kannet, saavit ja kiulut, ne olivat hyvin sieviä ja siroja. Samoin siitä on todisteena hänen tekemänsä kantele, joka vielä on jäljellä. Pääasiassa Janne kuitenkin teki tilauksesta piironeja ja keinutuoleja. Työ oli raskasta, kun kaikki piti tehdä käsityönä. Varsinkin höyläminen oli aikaa vievää työtä. Jatkuvasti oli silloin tuvan orsilla lautoja kuivumassa.

Kaurakedon Iltatuulella asuva rouva Taimi Ojala kertoi: "Olen kuulut isältäni, että Janne Grönholm oli ollut rakentamassa Joensuun Tyynele taloa, kun se siirrettiin Härkälän kylästä ja pystytettiin uudelleen 1888." Taimi Ojala muistaa Janne Grönholmin olleen avulias ja mukava mies ja hänellä oli keskustelutaitoa. Ihmiset arvostivat häntä.

Janne Grönholmin musiikkiharrastuksista kertoo se, että hän vielä ikämiehenä kuului Someron

Ellettiin vuotta 1941. Vanhempani olivat juhannuksen aattopäivinä käymässä mummolassa. Puhenejohtaja Kivikoskelta tuli tieto, että minun piti olla parin päivän kulltua lähtövalmiina. Olin ollut kesän koululla sotapoikia muonittamassa. En tietenkään voinut heti luvata, vanhemiltani piti ensin saada lupa. Olin alaikäinen, vasta 21-vuotias oli täysi-ikäinen.

Äitini oli lähtemistäni vastaan, mutta isä oli asiaa ajateltuaan sitä mieltä, että kun ei meillä ole enää poikaa lähetettäväksi, niin eikös vaan tytär voisi lähteä. Isä oli -39 komennettuna Kuhmoisissa autopataljoonassa. Hän pääsi aikoinaan pois vanhimpana niin kuin muutkin.

Sain esikunnasta manttelin, lakin, kengät ja repun. Reppuun vain toinen lottapuku, sukkia ja alusvaatteita. Ja niin teki lähtöä Forssasta ylen hämmäntynyt lotta. Kapearaisella pässillä pääsin Humppilaa. Jokioisilta tuli minulle tuntematon Ulla matkaan. Määränpää oli meillä Salla. Matkalla oli pysäyksiä ja vaihtoja, kaikenlaista hässäkkää. Aikaa vaan on kulunut jo niin paljon, ettei kaikkea tarkoin muista.

Sallassa oli mukavaa porukkaa, mutta sieltä lähdimme eteenpäin, ehkä Hanhivaaraan ja Ala-Kurttiin. Meillä oli ensin pahviteltat, kamina teltan keskellä. Nukuimme jalat kaminaan päin, mantteli peittona. Syksymmällä tukka oli melkein "kuurassa".

Saksalaisia oli maastossa meidän ympärillä, alppijäkäreitä, nuoria poikia. Kanttiinissa he kävivät, "lotta" oli suuri ihme. Kerran jouduimme keskitykseen. Meidänkin telttaamme osui sirpaleita. Kaksi lottaa joutui ensiapuun ja sota-

Hilkka Laaksonen vas. korsun ovella Semsjoella 1942.

sairaalaan. Pahaa jälkeä oli ympärillä.

Seuraavaksi pääsimme korsuun. Siellä olikin laverit, alapeti ja yläpeti. Sisällä oli kamina ja muutenkin elo ihan toista kuin pahviteltassa. Korsuissa olimme kesään -42 asti. Kenttäkeittiö pihalla porisi, ruoka oli saksalaista, perunat oli talvella kuivattuja "liuskoja" ja kaikki oli niin pitkälle kuivattu kuin mahdollista. Maitoa emme saaneet. "Milkki" oli makeaa, jos sitä kaminalla vesiastiassa keitti, niin suklaatahan siitä tuli. Se vuosi -42 oli ruokapuolelta aika hämmäntävä. Jos perunoita sai, ne olivat jäässä. Korviketta juotiin mustana, mihin minäkin opin. En kermää käytä vielääkään.

Karhumäessä pääsimme majoittumaan luteitten kanssa asuntoihin. Karja oli ollut alhaalla ja asukkaat yläpuolella. Kenttäsaairaala 16 oli työpaikkani, sen kanttiini nimen-

omaan. Äänislinnan sairaalan kanttiini oli seuraava työpaikkani. En muista, oliko se kenttä- vai sota-sairaala. Äänislinnassa oli viihderyhmiä ja elokuvia asemasodan aikana. Lomalle tulo- ja menomatkat olivat arvaamattomia: jos Jokioisiin pääsi, niin pääsiko Somerolle? Vanhempani olivat muuttaneet Somerolle vuoden -41 lopussa. Jos sain soitettua kotiin, isä oli vastassa asemalla.

Ennen kesän 1944 rytinää pääsin Forssaan. Kerholassa oli kenttäsaairaala, ja vasta sieltä pääsin Somerolle.

Olemme Hämeenlinnan "tyttöjen" kanssa tavanneet ja soittelleet vieläkin. Ullaa olen tavannut vasta viime vuosina. Hyvin olemme toisemme tunteneet, vaikka aikaa on kulunut.

PETRI SIVIRANTA
Isoisäni sotamuistoja

Minun isoisäni Perttu Siviranta lähti armeijaan 2.9.1939 Lahteen, Tampereen rykmenttiin 22-vuotiaana. Hän ei ehtinyt olla siellä kun vähän aikaa, kun alkoi talvisota 30.11. -39. Hän lähti ensimmäisten joukossa maata puolustamaan Suomussalmelle joulukuun ensimmäisenä päivänä. Pappani oli mukana verisessä Raatteentien taistelussa 25.12. -39, joka päättyi suomalaisten voittoon. Hän oli Suomussalmella niin kauan, kunnes neuvostoliittolaiset hyökkäsivät Kuhmoon ja hänet siirrettiin sinne vuoden -40 helmikuussa.

Kun Moskovan rauha solmittiin 13.3. -40, osa armeijasta kotiutettiin, mutta pappani ei kotiutettu ennen kuin maaliskuun ensimmäisenä päivänä 1941. Kotona hän ei ehtinyt kauan olla, sillä neuvostoliittolaiset hyökkäsivät kesäkuun loppupuolella -41 Suomeen ja pappani joutui lähtemään jatkosotaan. Hän lähti junalla Ypäjältä kohti Mäntyharjua, missä viidennen divisioonan JR 23:s pataljoona koottiin. Sieltä hänet siirrettiin Korpiselkään, missä hän oli konekiväärikompaniassa. Hänen ensimmäinen suuri taistelunsa oli Syvärin voimallituksen valloitus, joka päättyi suomalaisten voittoon. Siellä alueilla hän taisteli siihen saakka, kunnes haavoittui oikeaan käteen Sekeessä 23.10. -41. Pappani vietiin Tampereen Lyseoon, joka toimi silloin sairaalana. Siellä hän oli kolme viikkoa, kunnes pääsi kuukaudeksi joululomalle. Kun hän palasi takaisin rintamalle, hänet siirrettiin JR 44:ään, pataljoonaan, jossa hän oli sodan loppuun asti.

Asemasodan aikana pappani oli vartiossa. Hänellä oli kahden tunnin vartiovuoroja kuuden tunnin välein ja joskus jopa neljän tunnin välein, kun miehiä oli vähemmän. Vartioon joutui lähtemään aina, oli yö tai päivä. Asemasodan aikana aikaa kulu-
tettiin esimerkiksi pelaamalla korttia tai väsäämällä jotain pieniä puuesineitä. Pappani pelasi usein kort-

Petri isoisänsä Perttu Sivirannan kanssa, kuva otettu kirjoitusta varten. Valok. Reino Luitpari

tia, koska hänellä oli hyvä onni ja hän voitti yleensä toisilta rahaa ja tupakkaa. Tupakkaa armeijalta sai kolme tupakkaa päivässä ja viikossa sai vielä lisäksi ostaa kaksi askia. Pappani lähettikin aina kaikki tupakat kotiin, koska kotona tupakkaa oli erittäin vaikeaa saada; itse hän ei polttanut.

19.6. -44 neuvostoliittolaisten suurhyökkäyksen takia pappani ja koko JR 44:n pataljoona joutui perääntymään yli 40 kilometriä, koska venäläiset koettivat saada suomalaiset mottiin. Pataljoona kuitenkin selviytyi, ja pappani siirrettiin Suurmäkeen, jossa hän haavoittui päähän erittäin pahasti. Hänet vietiin Outokummun sairaalaan, jossa hän oli yli kaksi viikkoa tiedottomana; hän ei ymmärtänyt maailmanmenosta mitään. Kun pappani alkoi 15. heinäkuuta hiukan ymmärtää, mitä oli tapahtunut ja missä hän oli, lääkäri määräsi hänet kuuden viikon lepotilaan, jona aikana hän ei

saanut liikuttaa yhtään päätään. Elokuun 22. päivänä pappani siirrettiin Helsingin Lyseoon, joka toimi sairaalana. Lokakuun loppupuolella, juuri ennen sodan loppumista hän pääsi kuukauden lomalle. Hän oli lisäksi Kaunialan ja Tuusulan sairaaloissa sekä Helsingin aivovammasairaalassa. Sen jälkeen pappani joutui kaksi ja puoli vuotta kestäneelle tarkkailujaksolle, jolloin hän joutui joka neljäs kuukausi kuukaudeksi sairaalaan. Vuonna -46 tapaturmavirasto arvioi hänellä olevan 80 %:n haitta-asteen eli hänellä oli enää 20 % työkykyä jäljellä.

Sodasta pappalleni on jäänyt ikävät muistot, pieni käsivika ja työkyvyttömyys, mutta kun ajattelee, että hän on kaksi viikkoa nuorempi kuin itsenäinen Suomi, hän on olosuhteisiin nähden pärjännyt elämässään kohtuullisesti.

HILKKA KOIVISTO
Svenssonin - Elomaan perhe

Somero, Joensuu. Svenssonin (Elomaan) perhe kesällä 1909. Seisomassa vas. Esteri, Yrjö, Anni ja Einari. Istumassa Klaara, isä Kaarle sylissä Jussi, äiti Maria sylissä Irja, sitten Lauri ja Martti. Edessä istuu Erkki. Alkup. kuvan omistaa Hilikka Rechard, Hämeenlinna, välittänyt Hilikka Koivisto 1978. Teksti T.H.

Muistan ajan, jolloin Svenssonin puuhakas emäntä tuli tänne äitiäni tapaamaan saalin kulmat hulmuten. Hän halusi kouluttaa lapsensa ja tulosta tuli.

Aina kaikki lapset eivät halunneet jäädä yöksi Forssaan asuntoon. Niinpä hyvänlainen isä toi heidät illalla kotiin. Mamman toimesta oli kuitenkin seuraavana päivänä uusi matka hevosella Forssaan edessä.

He ottivat nimekseen Elomaa. Einari Elomaa oli Hämeen Lääninhallituksen korkea virkamies. Yrjö ja Martti olivat lääkäreitä. Esteri oli kielten maisteri ja Anni vakuutusvirkailija. Laurista ei ollut koulun-

kävijäksi. Erkki oli näyttelijä. Siitä ei isäntä tainnut oikein pitää, koskapa oli sanonut: "Meidän Erkki meni komeljanttarikouluun."

Klaaran koulunkäynti taisi jäädä vähiin. Myöhemmin hän meni naimisiin Robert Björkin kanssa. Jussi (Juho Ruben) kävi 7 lk oppikoulua. En tiedä hänen viime voimmeistaan. Irja hoiti kotona karjaa Klingan Idan kanssa. Eräänä jouluna Einari Elomaan puoliso menehtyi täällä Svenssonilla keuhkokuumeeseen. Toinen puoliso oli Kaisa Pätiälä.

Svenssonilla vaihdettiin myös Oravaisten sarsia villoihin ja villalumppeihin. Lasikuistilta oli ovi

maantielle päin, vastapäätä Maanviljelijäin kauppaa.

Mainittakoon, että Martti Elomaa oli suuri taiteen kerääjä. Arvokkaita tauluja säilytettiin jossain pankkiholvissa kehystettyinä ja ilman. Esteri Elomaa oli kesät talvet Kuopiossa, jossa hän hoiti ruotsin- ja saksankielen lehtoraattia. Hän kuitenkin viimeisenä asui Svenssonin taloa apulaisensa kanssa ja ystäviensä tuke-
mana.

Talo on lahjoitettu seurakunnalle.

kirjoittanut selityksiä sisällöstä, kuten esim.

- Suku, Märten de Pont
- Pitkäjärvi, 2 nippua
- Jacob Reinhold, useampia
- Ävikin lasitehdas, 2 nippua
- Sillanpää, Jurvala
- Palikainen
- Ihamäki
- Lahti, useampia

Kasten de Pont on myös jonkin verran luetteloinut aineistoa. Kokoelmaan sisältyy hänen musteella puh- taaksi kirjoittamansa ruotsinkielinen

ajanmukainen luettelo otsikolla "Lachtis gårds arkiv" (Lahden karta- non arkisto). Ensimmäinen luettelos- sa mainittu asiakirja on vuodelta 1617, pääasiassa kuitenkin 1700-lu- vulta ja 1800-luvun alkupuoliskolta. Tämän luettelon lisäksi on lyijykynäl- lä tehtyjä konsepteja aiheenmu- kaiseksi luetteloksi tai hakemistoksi.

Kasten de Pontin kokoelmaa ei lie- ne kovin paljon käytetty esim. pai- kallishistoriallisessa tutkimuksessa. Itse olen viime vuosina nähnyt vain yhdessä Ävikin lasitehdasta koske-

vassa tutkimuksessa viitattavan hänen kokoelmaansa.

Vaikka salaneuvos, kenraali Kas- ten de Pont tekikin elämäntyönsä kaukana kotipitäjänsä ulkopuolella, ansaitsee hänen nimensä tämän asiakirjaharrastuksen vuoksi tulla mainituksi myös somerolaisen kotiseututyön yhteydessä. Someron kulttuurihankkeisiin sopisi vallan hyvin hänen kokoelmansa täydelli- nen luettelointi ja luettelon julkai- seminen.

LÄHTEITÄ:

- Aaltonen, Esko: Someron historia I-II. Forssa 1949 ja 1958,
Durchman, Osmo: Bidrag till kännedom av å Finlands Riddarhus icke upptagna adliga ätter av utländskt ursprung: IX. de Pont. (Genealogiska samfundets i Finland årskrift XI. Helsingfors 1928. s. 323-352).
Fewster, Derek: Samhället kring pottorna. Äviks glasbruk 1748-1834. (Historiska och litteraturhistoriska studier 68. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 581. Ekenäs 1993. s. 233-274).
Finsk biografisk handbok. Helsingfors 1903.
Jussila, Osmo: Nationalismi ja vallankumous venäläissuomalaisissa suhteissa 1899-1914. Forssa 1979.
Jutikkala, Eino-Nikander, Gabriel: Suomen kartanot ja suurtilat III. Helsinki 1945.
Kuka kukin oli. Henkilötietoja 1900-luvulla kuolleista julkisuuden suomalaisista. Keuruu 1961.
Kun Bobrikovia ei pidetty tapahtumien tasalla. Mielenkiintoisia lisäpiirteitä suuren kansalaislähetystön ajalta. Hakkapeliitta 14.3.1939.
Lahdenkylän eilispäivää. 500-vuotisjulkaisu, toimittanut Timo Alanen. Somero 1992.
Polvinen, Tuomo: Valtakunta ja rajamaa. N.I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898-1904. Juva 1984.
Tommila, Päiviö: Kenraalikuvernööri Bobrikov ja suuri adressi. (Historiallinen Aikakauskirja 3/1964. s. 209-222.)
Kansallisarkisto. Kasten de Pontin kokoelma. Hufvudstadsbladet 2.4.1929.
Uusi Suomi 3.4.1929.

HELGA LAAKSO

Sota-aikaa kotirintamalla

Hyvin vähällä huomiolla, tai melkein huomiotta, ovat jääneet ne vanhukset, naiset ja lapset, jotka suorittivat myös huomattavan osan siitä urakasta, että Suomi kesti talvi- ja jatkosodan.

Moni vanha vaari astui sodassa olevan nuoren isännän paikalle. Vaarin tutiseva käsi ohjasi 13-14-vuotiaan pojan kättä. Vaari neuvoi ja voimiensa mukaan auttoi poikaa kyntämään ja kylvämään peltoja. Yhteisvoimin työt tulivat suoritettua. Samalla tavoin naistenkin oli tartuttava kyntöauraan ja viikatteen varteen.

Kerron pari tapausta omasta elämästäni.

Työapuun piti mennä niihin taloihin, joista miehet olivat sodassa. Oli perunannostopäivä ja lokakuinen aamu. Meitä oli yksi vanhempi nainen ja aika liuta 8-14-vuotiaita lapsia perunapellolla. Söimme sota-ajan aamiaisen noin kello seitsemän. Oli vielä hämärää, kun pyörillä ja hevos- sen kanssa riensimme perunan nostoon kauas takapellolle. Kello ehti puoli kahdeksaan, kun aloitimme noston avaamattomasta vaosta, krääkkien kanssa käsin.

Puolen päivän maissa pellolle tuotiin korviketta ja hiivaleipää. Nau- tittuamme sen, perunan nosto krääkillä jatkui niin pitkään kuin pe- runan pimeässä erotti. Sitten pyö- rillä takaisin taloon saamaan se hy- vin keho iltateria. Poikki olin ja väsynyt. Selkää oikein kirveli. Ja pelkäsinkin vielä, saisinko tarpeeksi työtä aikaiseksi, kun olin toiseksi vanhin joukosta, 14-vuotias.

Toinen tapaus.

Oli tappuri eli puintipäivä. Taas olin vieraan töissä. Luulin pääsevä- ni helpolla, kun puitiin siemenheinä. Heinät oli koottu hevosella ja kärryillä, jotka voi kipata. Kuorma, kuorman päälle oli kipattu. Meitä oli töissä kaksi 13-14-vuotiasta lasta (varhaisnuorta, niin kuin nyt sano- taan) isännän lisäksi. Isäntä syötti puimakoneeseen eli tappuriin ja

minä annoin pöydälle. Kiskoin ja kiskoin, juoksin kasan luota toisel- le, eikä mistään meinannut saada irti heiniä. Tuli pientä ja suurta ka- saa, sen mukaan minkä irti sain. Kaikki vain isännälle pöydälle syö- tettäväksi. Raskasta oli ja hiki vir- tasi. Mutta heinät tulivat puitua.

Illalla, ruokailun jälkeen, olin pu- dota penkiltä, kun isäntä sanoi: "Ei minulla ole ikinä ollut noin ahkeraa ja hyvää pöydälle antajaa. Saimme kaikki puitua, vaikka aamulla ajat- telin, mitä noiden lasten kanssa saa tehtyä." Se oli paras lahja, minkä koskaan olen saanut. Se oli vilpittömä kiitos, vanhan paljon kokeneen ta- lon isännän suusta. Olin niin onnellinen, että kipu kovasta repimisestä käsissä ja hartioissa parani siinä het- kessä.

Perunannostoa Kaunelan pellolla 1960-luvulla. Kuvassa vasemmalta Eino Laakso, Arvid Heinonen, traktorin päällä Teodor Laakso, Helga Laakso ja Martta Heinonen.

Koulupojan kotirintamavuosi 1942

Vuoden takaisesta Someron Joulusta saimme lukea niiden miesten ja naisten tuntoja, joiden piti yli 50 vuotta sitten olla puolustamassa ase kädessä tätä maata ja kansaa. Niin paljon kuin viime sodistamme onkin kirjoitettu, on oman pitäjän miesten ja naisten omakohdattaiset kokemukset ja muistot ainutkertaista perintöä, jonka Somero-Seura kirjoituskilpailun muodossa näin sai talteen. Kilpailun järjestäminen olikin jo sinänsä kunnianosoitus veteraaneillemme, jotka parhaan nuoruutensa saivat viettää "asetal-koissa, siellä jossakin".

Näitä veteraaniemme kirjoituksia lukiessa tuli kuin itsestään mieleen koulupoikana koettu sota-aika ja ne kotirintamatalkoot, jotka ainakin vuonna 1942 jatkuivat mitä moninaisimpina pitkin vuotta. Sota ja vuoden 1941 huono sato, josta työvoimapulan ja aikaisen talventulon vuoksi jäi lisäksi paljon korjaamatta, aiheutti elintarvikepuulan, ankara talvi polttopuupulan ja pulahan oli oikeastaan kaikesta. Pulan ja puutteen lieventämiseksi perustettiin tammi-kuussa Suurtalkoot r.y. ja niihin liittyen Nuorten Talkoot, joihin sitten kautta maan, näin ainakin Koistuhdassa, innolla osallistuttiin.

Kävin "yriäkoulun" kolmatta luokkaa Koistuhdassa opettajana Irja Pyly. Sen talvikauden ankaruus oli omaa luokkaansa. Jo lokakuussa 1941 täytenä tullut talvi oli ja pysyi huhtikuuhun 1942. Se oli pituudessaan ja kylmyydessään ennen kokematon. (Joulukuun keskilämpö Jokioissa oli -12 astetta, mikä ennätys rikkoontui vasta 1978 yhdellä asteella. Tammikuun keskiarvo oli -17.1 astetta, mikä säilyi ennätyksenä vuoteen 1987. Kylmä oli helmikuukin, mutta maaliskuulle ei löydy vertaa. Sen keskilämpö jäi Jokioissa -10.4 asteeseen, kylmimmän mittarilukeman oltua "kojussa" -33 astetta. Vielä huhtikuussa mitattiin kaikkien aikojen pakkasennätys: -21.3 astetta!)

Mikko Paakkonen kerholaispoikana n. - 42.

Minun koulumatkaani eivät pakaset haitanneet, sillä kouluni oli lähellä, ja kyllä me pojat hiihtää tarkenimme. Pimeään asti aina koulupäivän päätteeksi olimme hiihtämässä; myös pyhäpäivät olimme aina suksilla.

Sotarintaman asetuttua talveksi puolustukseen voitiin rintamamiehiä osittain kotiuttaa. Näiden kotiutettavien joukossa saimme Syvärieltä kotiin veistonohjaaja-opettajamme Toivo Hipan. Niin alkoi syntyä taas ensiluokkalaisilta pieniä tikapuita puutyötermillä: "suorasahausta ja naulaliitos" vanhempien poikien sinkkaliitoksiin asti. Mutta jos oppilailta jäi huomaamatta, niin ei ainakaan keittäjältä, Tammelinin Suomalta, että oltiin sitä koulussa tekemässä muutakin liitosta. Päivän päätteeksi kotimökilleen palatessaan hän joskus poikkesi äidilleni supisemaan: "Kyllä sillä Toivolla ja Irjalla jotain vispilänkauppaa on, mutta älkää nyt puhuko, että minä olen sanonut."

Isäni oli 1893 syntyneenä liian vanha sotaan ja me pojat liian nuo-

ria, mutta eihän kai mikään sotarintama voi kestää ilman kotirintamaa, ja siinä me olimme tekemässä oman osuutemme. Talvella isä joutui kansanhuoltoviranomaisen määräyksestä yhdessä Rantion Väinön kanssa inventoimaan Pohjois-Someron tilojen vilja-, rehu- ja perunavarastot. Kaikki talojen varastot niittylatoja myöden he joutuivat mittaamaan, kuutioimaan ja määrät laskemaan. Ei ihme, että isä joskus illalla kotiin tultuaan huokaisi: "Oli se sentään onni, että minä sain kaverikseni noin hyvän laskupään kuin tuon Rantion Väinön. On sitä taloissa niin monenlaista laaria, hinkaloa ja piisarkkua, joiden sisälön määristä vain mittaamalla ja laskemalla voi perille päästä." Tällä inventoinnilla selvitettiin varastot, joiden ylijäämä tuli toimittaa kauppaan.

Viljasta olikin tavaton puute: esim. kahvinkorvikkeessa kerrottiin vielä olleen 15 % oikeaa kahvia, mutta siihen tarvittavaa viljaa eivät paahtimot tahtoneet mistään saada. Armeijan tarpeet tyydytettiin pakko-otolla, mutta perunat kun loppuivat, huudeltiin vielä lehdissä hyvin jäätyneitä perunoita armeijan tarpeisiin.

Helmi-maaliskuussa toimeenpantiin maanpuolustuksen metalli- ja kumikeräys, johon minä osallistuin Koskisen Iikan kanssa innolla. Kun tällaista romutavaraa ei aikaisemmin ollut kerätty, löytyi sitä kumpaisenkin kotoa runsaasti. Tarkkaa työtä tehden kaikki vajat ja liiterit me kromasimme ja konttasimme. Purimme jopa hylätyistä hevosten valjaista soljet, renkaat ja muut metalliosat. Tavarat keräsimme pihalle kasoihin lajiensa mukaisesti ja kohta huomasimmekin olevamme metallialan asiantuntijoita.

Kevään lähetessä lisääntyi tiedotustoiminta Nuorten Talkoista. Ei juuri sitä päivää, ettei opettajalla ollut jotain kerrottavaa niistä. Niiden tarkoitus ja merkitys haluttiin

Lahden kartano 1900-luvun alkuvuosina. Kortti lähetetty Taimi Lehtimäelle n. 1907. Rakennus v:lta 1803, rakennuttaja majuri Märten Reinhold de Pont. Taimi Lehtimäen albumi 1978. Teksti T.H. Somero-Seuran kuva-arkisto.

kirkon alttarin alle muurihautaan, joka oli myöhemmin de Pont-suvulla. Sukuhauta on edelleen tänä päivänä Someron hautausmaalla. Edellä kerrottu selittää myös, miksi seurakunnan pystyttämä Jakob Ritzin muistokivi on de Pontien sukhaudan alueella.

de Pontit tunnetaan Suomen taloushistoriassa ennen muuta maan lasiteollisuuden uranuurtajina. Märten Depongin poika Jacob Reinhold de Pont (Depong, 1717-1788) perusti Somerolle Ävikin lasitehtaan 1748. Hän hankki omistukseensa pääasiassa lasitehtaan tarpeita varten suuren maaomaisuuden Somerolla useissa eri kylissä: Silianpäässä, Pitkälärvellä, Jurvalassa, Terttilässä, Häntälässä, Syivänällä ja Vilukelassa. Hän osti Lahden kartanon 1754. Toisin kuin muut tilat, Lahden ei koskaan liitetty liikeomaisuuden piiriin, vaan se jäi suvun yksityisomaisuudeksi. Myös Palikainen ja Ihamäki (Hovila) olivat lyhyen aikaa de Pontin omistuksessa. Näihin oli myös naitu de Pont-suvun tyttäriä.

Ävikin tehtaan perustajan poika

Jacob Wilhelm de Pont (1755-1809) oli puolestaan perustamassa Nuutajärven lasitehdasta Urjalaan 1793.

Lahden kartano oli de Pontien omistuksessa vuoteen 1956. Viimeinen tämän sukuinen isäntä oli Mustialasta agronomiksi valmistunut Ossian de Pont (1880-1962).

de Pont-suku on miespuoliselta linjalta sammunut. Viimeinen tämän sukunimen kantaja Suomessa oli viime vuonna kuollut Märtha de Pont (1901-1995), Ossian de Pontin vaimo hänen toisessa avioliitossaan. Nimi elää vielä Nuutajärven lasikylässä kahvilaravintolan nimenä, nyt muodossa Depont.

Salaneuvos Kasten de Pont harasti sukunsa vaiheiden tutkimista. Hän keräsi tähän liittyviä asiakirjoja ja hankki jäljennöksiä mm. Ruotsin arkistoista. Hän otti talteen suvun hallussa Lahden kartanossa säilyneen asiakirja-aineiston.

Vuonna 1928, vuotta ennen kuolemaansa, Kasten de Pont lahjoitti kokoelmansa Suomen valtionarkistolle, nykyiselle kansallisarkistolle, lahjakirjan juhlallisen sana-

muodon mukaan "ikuisiksi ajoiksi (för evärdlig tid)". Kokoelma käsittää viisi isoa arkistokansiota.

Kokoelman pikaisen ja pintapuolisen tarkastelun perusteella näyttää siltä, että aineiston pääosa koskee nimenomaan Someroa. Siinä on Ävikin lasitehtaan papereita, Lahden kartanon elämään liittyviä asiakirjoja, kauppakirjoja, kirjeenvaihtoa, laskuja ja kuitteja ym. Siinä on suvun Somerolla vaikuttaneen päähaaran henkilöihin liittyviä asiakirjoja. Sitä vastoin omaan uraansa liittyviä tai omia henkilökohtaisia papereita Kasten de Pont ei ole liittänyt kokoelmaan lukuun ottamatta 60- ja 70-vuotispäivänään saamiaan tervehdyksiä ja eräitä lehtileikkeitä kuvernöörikaudeltaan.

Kansallisarkiston luettelolehden mukaan kokoeima on järjestämättä. Näyttää kuitenkin siltä, että Kasten de Pont on itse lajitellut aineistoa. Asiakirjoja on niputettu sen mukaan, mitä ne koskevat. Mukana on hänen pienellä, ei aina kovin helposti luettavalla käsialallaan tehtyjä ruotsinkielisiä kommentteja ja merkintöjä. Nippujen päälle hän on

30.12.1909 annetun leimaveroasetuksen toimeenpanon laiminlyöminen. Niin de Pont asetettiin Seynin aloitteesta syytteeseen hovioikeudessa. Leimaveroasiassa de Pont tuomittiin sakkoihin. Hän pyysi ensin virkavapautta sillä perusteella, että menisi terveyttään hoitamaan. Seyn ei kuitenkaan tätä myöntänyt:

—Koska olette syytteessä, en voi antaa lomaa. On pelättävissä, että poistutte kokonaan maasta.

Tällöin de Pont pyysi eroa virasta, muodollisesti terveydellisistä syistä. Eron tosiasialliset syyt olivat kuitenkin poliittiset. Puolentoista vuoden kuluessa 1910-11 Seyn sai kaikki kahdeksan kuvernööriä vaihdetuksi. Näin Kasten de Pont oli suoraselkäisyytensä takia toisen kerran entinen kuvernööri. Erotessaan hän sai täyden eläkkeen.

Aikalaiskirjoituksissa Kasten de Pontista on sanottu, että hän oli peloton ja nuhteeton kunnian mies.

Mies, joka saattoi kaatua muttei taipua sortovallan edessä. Vaasalehti kirjoitti 1910, että hän tunsikin lain pykälät harvinaisen hyvin, oli tehtävissään tunnollinen, uuttera ja tuike tarkka. Hänellä oli verraton muisti. Olemukseltaan hän ei ole aivan vapaa aristokraattisuudesta. Kielikysymyksessä mies on mielipiteiltään ruotsinmielinen. Lehti mainitsee myös, että de Pont ei kiinnittänyt suurta huomiota raittiuskysymykseen.

Kasten de Pont solmi 1882 avioliiton aatelissukuisen Emilie Magdalena Linderin (1861-1942) kanssa. Perheen ainoa lapsi, vuonna 1893 syntynyt Carl Victor Alexis kuoli jo neljän päivän ikäisenä.

de Pont-suku eli ja vaikutti Somerolla yli 200 vuoden ajan. Alunperin suku on ilmeisesti ranskalainen hugenottisuku, joka on uskonnovainojen takia muuttanut Ruotsi-Suomeen joskus 1600-luvulla. Luultavasti suku on ollut myös aatelis-

ta. Tieto perustuu olettamukseen ja suvun piirissä kulkeneeseen perimätietoon. Yhteyttä Ranskaan ei ole asiakirjalähteistä todistettu. Suomen tai Ruotsin ritarihuoneeseen suku ei ole kuulunut. Vanhempina aikoina nimi esiintyy useissa eri muodoissa: Dupont, Depont, Depong, Depång, de Pont.

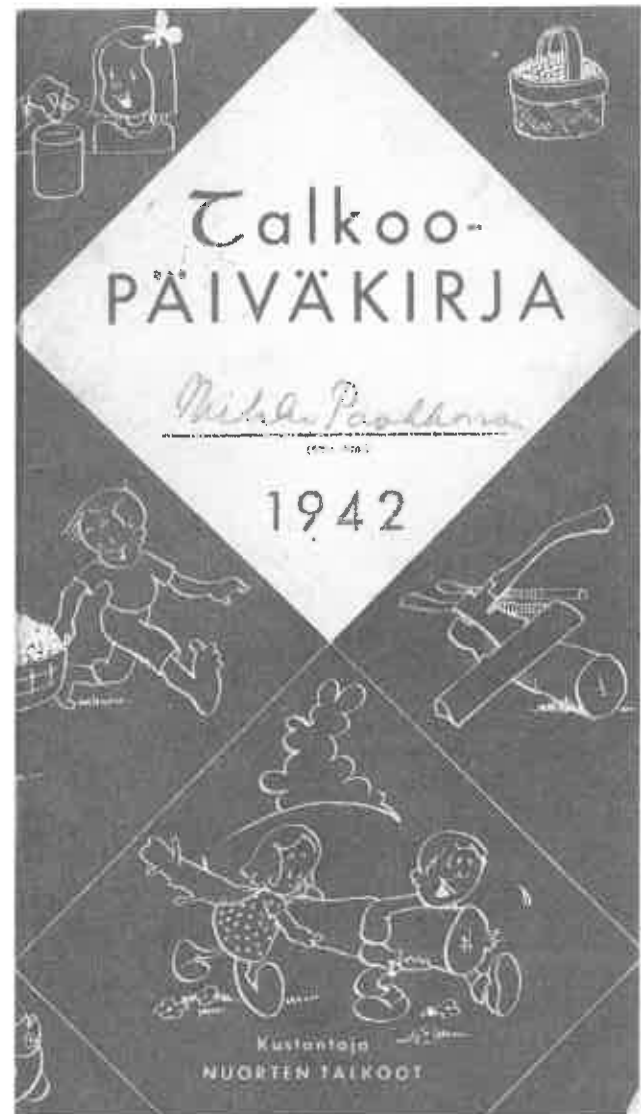
Suvun ensimmäinen somerolainen oli monet sodat ja sotavankueudet läpikäynyt karoliiniupseeri, majuri Mårten Depong (1682-1750), joka oli 1712 vihitty Somerolla avioliittoon kirkkoherra Jakob Ritzin tyttären Anna Sofian kanssa. Mårten Depong vietti Somerolla elämänsä viisi viimeistä vuotta appiukoltaan perimässään Pitkäljärven (Långsjön) kartanossa.

Jakob Ritz, joka oli siis suomalaisen de Pont-suvun esi-isä, oli niistä harvoja pappeja, jotka jäivät isonvihan aikana virkapaikalleen. Someron kirkkoherrana hän oli 1706-1739. Hänet haudattiin Someron

niin iskostaa koululaisten mieliin jopa laulun voimalla, ettei kenellekään jäänyt mitään epäselväksi. Tulevan kesän talkoista oli kannustimena syksyllä saatava talkooleijona-merkki, ja sen saavuttamiseksi laulukin: "Talkooleijona, se on vaatimus, josta nyt kilpaillaan." Kesäksi saimme sitten talkoopäiväkirjan tarkkoja päivittäisiä merkintöjä varten.

Kesästä tulikin sitten niin työntäyteinen kuin ajatella saattaa: tavallisten maataloustöiden lisäksi suolla ladontekoa ja siihen turpeiden nostoa, oli pärekattojen tekoa, voikukanjuurien, vadelmanlehtien, jätetuiden, apurehujen, pajunparkkien ja tietysti marjojen ja sienien keruuta.

Kesäkuussa pajunkuoren lähdön-aikaan saivat pajupensaat kyytiä. Omilta mailta me pojat kuorimme kaikki pensaat, ja niiden loputtua isä pyysi Ylöpirtin emännältä lupaa heidän Murron pajupensaisiinsa. Mone-na päivänä kävimme siellä parkistamassa eväinämme voileipiä. Raskain työ oli niiden parkkinippujen kantaminen kärrytien varteen. Kuivuttuaan ne parkit kuljetettiin kahdella hevoskuormalla Joensuuhun Jaatilanjoen rantaan "Nahkuri-Laineelle". (Epämiellyttäväksi koin ne suuret tiinit ja altaat, joissa eläinten vuodat olivat "kypsymässä".)

Somero, Lahden kartano ja puisto 1900-luvun alussa. Valok. Knut Söderström. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Vuodentuloltaan huomattavasti edeltäjänsä parempi kesä kului pian. Siinä opettajiemmekin Toivon ja Irjan suhde kehittyi niin "intiimiin sinkkaliitokseen", että se kesti ilman liimaa ja nauloja heidän elämänsä loppuun asti. Syyskesällä Toivon olikin sitten palattava vihollisentorjuntatalkoisiin, "sinne jonnekin". Koulukin taas alkoi, mutta siitä huolimatta talkoot jatkuivat kaikissa mahdollisissa muodoissa. Opettajan johdolla käytiin tähtkämpäiden keruussa lähipelloilla sen jälkeen, kun niistä varsinainen sato oli niitetty ja korjattu. Noin metrin välein me oppilaat kuljimme pärekori kädessä, toisella kädellä maahan jääneitä tähtkämpäitä poimien sarkaa ylös, toista alas. Ja kun monen hehtaarin alat näin keräsimme, ei saalis suinkaan ollut vähäinen. Tähtkämpät puitiin Koivulan tappurissa, ja isäni käytti jyvät Jokioisten kartanon myllyssä. Näin saatiin koulukeittolaan sievoinen jauhomäärä, ja kun me oppilaat edelleen kävimme keräämässä puolukoita ja suolta karpaita, oli maukkaiden puuroaterioiden ainekset kasassa pitkäksi aikaa tulevaksi talveksi.

Mutta kun viranomaiset olivat todenneet tulevan talven polttopuutilanteen kestävämmäksi, järjestettiin lokakuun alusta alkaen erilliset niinsanotut "mottitalkoot". Niihin minäkin jo veljeni Sepon kanssa osallistuin. Talkoometsäksi osoitettiin Aili Ällin omistaman Seppälän Mäkilän metsä. Kohdallemme osui kaistale pellonreunan harmaaepikköä, josta meidän poikasten olikin helpompaa saada motti aikaan. Pinon "korvapuita" tuskin olimme ennen tehneet, mutta kun niitä olimme nähneet, niin nyt niidenkin teko opeteltiin. Seppo oli kuullut, että taitava motintekijä tekee niin harvan pinon, että kissa pääsee häntä pystyssä kävelemään läpi, mutta ei se häneltä oikein onnistunut, vaikka olikin vähän "pualetoinen", kuten Vanhalan Jussi sanoi. Mieluisana muistona on mottikirves minulla vieläkin tallessa, samoin kuin Nuorten Talkoista saavuttamani talkooleijona-rintamerkki sekä säästö-

Kunniakirja.

Talkooleijona-rintamerkki.

Kunnia-kirjan saatesanat

Jälleen on saavutuksista rikas työkausi päättynyt nuorten talkootyössä. Sen tulokset ovat runsaina koituneet sekä omien kotienne että koko kansamme hyväksi. Tuskin mikään nuorisoluokka ennen teitä on saanut ilon samassa määrässä kuin te ponnistella voimiaan työssä yhteiseksi hyväksi ja tuntea pieneltä osaltaan olevansa mukana työllään kirjoittamassa isänmaan historiaa ja vastuussa sen kohtaloista. Teidän tunnuslauseenne "rukoile ja tee työtä" osoittaa, että olette selvästi tajunneet ajan vaatimuksen ja velvoituksen ja myös löytäneet oikean tien parhaalle voimantähteelle, josta esi-isäiemmekin vuosisataisissa koetelemuksissaan aina ovat saaneet kestävyyttä, horjumatonta elämänuskoa ja lohdutusta. Työ tuottaa teille tyydytystä ja siunausta ja rukouksen kautta te pääsette yhteyteen Jumalanne kanssa ja opitte luottamaan Hänen apuunsa ja kiittämään Häntä kaikesta hyvästä.

Mikko Paakkonen

autonomista Suomea, jolla oli useita erioikeuksia valtakunnassa, omat valtiopäivät, oma tull- ja rahajärjestelmä, oma kieli ja kansalaisuus.

Vuonna 1898 eli vuosi sen jälkeen kun de Pont aloitti kuvernöörinä, Suomen kenraalikuvernööriksi tuli Nikolai Bobrikov. Hän oli jo ennen virkaan astumistaan hahmotellut Suomen venäläistämistoimia. Hänen aikanaan perustettiin kotimaisen poliisin rinnalle santarmilaitos, jonka tehtävänä oli poliittinen valvonta.

Vuonna 1899 annettiin helmikuun manifestina tunnettu keisarin julistus. Sen mukaan yleisvaltakunnallista merkitystä omaavat eli koko Venäjää koskevat lait voitiin säätää Suomen säätyjen kannasta riippumatta. Valtakunnallisen lainsäädännön rajoja ei määritelty, vaan mikä tahansa asia voitiin siirtää suomalaisten päätösvallan ulkopuolelle. Manifesti järkytti ja tyrmistyi koko Suomen kansaa. Suomalaisten mielestä hallitsija oli syönyt sanansa, rikkonut hallitsijan valansa. Suomessa järjestettiin vastalausekokouksia, esiintyi erilaisia surun ilmauksia. Lyhyessä ajassa koko Suomesta kerättiin yli puoli miljoonaa nimeä adressiin, jolla keisaria pyydettiin peruuttamaan manifesti. Tätä suurta adressia Pietariin viemään valittiin yli 500-miehinen valtuuskunta.

Valtuuskunta aikoi Helsingissä mennä ensin Bobrikovin puheille. Kuvernöörin, Kasten de Pontin neuvosta valtuuskunta lähti kuitenkin suoraan Pietariin. de Pont ajatteli, että Bobrikov olisi saattanut henkilökohtaiseen turvallisuuteensa vedoten kutsua sotaväen paikalle, kun hänen palatsinsa edustalle olisi koontunut suuri väkijoukko. Bobrikov ei olisi matkalupaa myöntänyt.

Bobrikovin urkintakoneisto toimi sen verran huonosti, että hän sai tietää lähetystön matkasta ja matkan tarkoituksesta vasta Pietarin pikajunan lähdettyä. Kuvernööri käskettiin heti Bobrikovin luo antamaan selitystä. Vihasta kiehuva Bobrikov löi nyrkkiä pöytään ja huusi: —Miksei kuvernööri ole kertonut lähetys-

tön puuhista ja lähdöstä Pietariin? Tämä vastasi, että Suomen lakien mukaan kansalaiset saavat vapaasti kokoontua ja matkustaakin, kun heillä oli voimassa olevat passit. Bobrikov käski de Pontia heti sähköttämään Pietariin, että lähetystö on heti käännytävä takaisin. Lakimääräisiin velvollisuuksiinsa vedoten de Pont kieltäytyi lähettämästä tämän sisältöistä sähköttää. Hän lähetti vain neutraalin viestin Pietarin kaupunginpäälikölle, joka sattui olemaan hänen vanha upseerituntunsa. de Pont ilmoitti, että tällainen joukko on tulossa, se on menossa neuvottelemaan Suomen ministerivaltiosihteerin kanssa. Lähetystö pääsi näin Pietariin Bobrikovin voimatta sitä estää. Tosin keisari ei ottanut lähetystöä vastaan.

Bobrikov raivostui, koska de Pont ei ollut totellut häntä. Seuraavana päivänä Bobrikov haukkui kuvernöörin perinpohjin. de Pontin puoliso muisteli tapausta vuosikymmeniä myöhemmin, että Bobrikov huusi niin, että ääni kuului kadulle asti. Rouva de Pont nimittäin odoteli miestään ulkona, koska hän peikäs, että Bobrikov voisi vangituttaa tämän.

Kasten de Pont oli mielipiteillään vankasti perustuslaillinen, joka vastusti kaikkia Suomen lakien loukkauksia. Virkamiehenä hän pyrki laillisin keinoin, kuten kieltäytymällä noudattamasta laittomia määräyksiä, estämään venäläistämispyrkimykset.

Niinpä Bobrikovin ja de Pontin yhteistyö tuli yhä vaikeammaksi ja vähitellen mahdottomaksi. Santarmilaitokselta tuli Bobrikoville erilaisia raportteja, joiden todenperäisyydestä de Pontilla oli omat epäilyksensä. Kerran hän sanoi Bobrikoville:

—Luuletko, että minä, joka olen vanha soturi ja keisarin sivustaadjutantti, vääristelen totuutta tietien tahtoon?

—Luuletteko, että minä sitten valehtelen? räjähti Bobrikov.

Myöhempi tutkimus on selvittänyt, että osa santarmiraporteista oli sepitettyjä.

Vuonna 1900 välirikko oli lopullinen ja Bobrikov erotti de Pontin. Saman kohtalon koki noina vuosina moni muikin kuvernööri.

Vuoden 1905 suurlakon jälkeen poliittinen tilanne muuttui koko Venäjällä. Suomessa alkoi vapaampi välivaihe ennen toista sortokautta. Marraskuun manifestilla peruutettiin monia Bobrikovin ajan asetuksia ja helmikuun manifestin mukainen lainsäädäntömenettely keskeytettiin. Suomessa tapahtui valtiopäivä uudistus ja tuli voimaan yleinen äänioikeus. Perustuslailliset palasivat Suomen johtoon ja Bobrikovin ajan venäläismielistä virkamiehistöä vaihdettiin. Myös kuvernöörinkunnassa tapahtui jyrkkä käännös perustuslailliseen suunta. Kasten de Pontille tarjottiin uudelleen Uudenmaan läänin kuvernöörin virkaa, mutta hän kieltäytyi sanoen saaneensa siitä tarpeekseen. Sen sijaan hän otti vuonna 1906 vastaan Vaasan läänin kuvernöörin viran.

Vuonna 1906 Kasten de Pontille myönnettiin salaneuvoksen arvonimi. Tätä titteliä hän käytti myöhemmin eläkevuosinaan.

Venäläistämistoimet alkoivat kuitenkin pian entistä voimakkaammin. Kenraalikuvernööriksi tuli 1909 Frans Albert Seyn, joka jo Bobrikovin aikana oli ollut kenraalikuvernöörin viraston kansliapäällikkönä. Suomen senaattiin nimitettiin venäläismielisiä tai jopa venäläisiä henkilöitä. Seuraavaksi Seynin huomion kohteiksi joutuivat kuvernöörit järjestysvaltakoneiston keskeisinä henkilöinä. Hän pyrki hankkimaan erilaisia raskauttavaa syyteaineistoa kuvernöörejä vastaan saadakseen heidät erotetuksi mahdollisten virkavirheiden takia. Yksi erityisesti Seynin silmätikuksi joutuneista oli Vaasan läänin kuvernööri Kasten de Pont. Seynillä saattoi olla jotain tätä vastaan hampaankolossaan jo ensimmäisen sortokauden ajoilta. Seynin teettämän selvityksen mukaan erilaisista virkavirheistä oli jäänyt kiinni viisi kuvernööriä, heidän joukossaan de Pont. Kuvernöörejä painostettiin eroamaan.

Yleisin virheeksi todettu teko oli

Kasten de Pontin kokoelmassa on mm. kutsukortti hänen vanhempiansa vihkiäisiin, jotka pidettiin Ävikissä 11. syyskuuta 1838 klo 4 iltapäivällä. Kutsu on osoitettu kirkkoherranrouva Konsinille.

vanhin oli Carl Wilhelm de Pont (1839-1899), joka palveli Venäjän armeijassa kapteeniksi asti. Isänsä jälkeen hän sai haltuunsa Lahden kartanon, jonka viljelykseen hän tämän jälkeen omistautui.

Seuraava pojista Victor (1842-1868) kuoli nuorena luutnanttina Venäjällä. Alexis Albert (1846-1918) erosi armeijasta täysinpalvelleena everstinä. de Pontin pojista korkeimpaan sotilasarvoon, kenraalimajuriksi, yleni nuorin, Kasten.

Kasten de Pont sai päästötodistuksen Haminan kadettikoulusta 1868, jonka jälkeen hän palveli toistakymmentä vuotta Venäjällä henkikaartin Ismailovin rykmentissä. Täällä hän yleni vänrikistä kapteeniksi. Hän toimi mm. komppanianpäällikkönä ensin tarkka-ampujakomppaniassa ja 1878-81 hänen majesteettinsa keisarin nimikkokomppaniassa. Vuonna 1880 hänestä tuli keisarin sivusta-adjutantti. Tämä oli eräänlainen kunniavirka tai tehtävä varsinaisen joukko-osastovakanssin ohella. Muistoksi tästä tehtävästä keisari lahjoitti Kasten de Pontille hovimaalarin maalaaman Aleksanteri II:n muotokuvan, joka myöhemmin tällä vuosisadalla oli Lahden kartanon ison salin seinällä. Sivusta-adjutantin ominaisuudessa Kasten de Pont oli 1894 komennettuna kolmeksi viikoksi Pietariin keisarillisen päämajan käyttöön.

Everstiluutnantiksi ylennettynä 1881 Kasten de Pont sai siirron kotimaahan Suomen sotalaitoksen palvelukseen. Hän oli ensin tarkka-ampujapataljoonan komentaja Kuopiossa, sitten samoissa tehtävissä Viipurissa. Viipurin kautena hän oli tilapäisesti Viipurin linnakkeen komendanttina 1894. Samana vuonna hän toimi myös kuusi viikkoa läänin vt. kuvernöörinä. Suomen kaartin pataljoonan komentajaksi de

Pont nimitettiin 1895. Seuraavana vuonna hän oli komennettuna keisari Nikolai II:n kruunajaisiin Moskovaan. Vuonna 1896 hänet myös ylennettiin kenraalimajuriksi. Hän oli nyt sotilaallisen uransa huipulla. Edessä olivat toisenlaiset, vaativammat tehtävät, kovemmat ajat.

Kasten de Pont oli mukana Turkin sodassa 1877-78 nuorena aliluutnanttina Ismailovin rykmentin riveissä. Hän osallistui mm. Gornyi Dubnjakin taisteluun, jossa osoitusta urhoollisuudesta hänet palkittiin Stanislauksen ritarikunnan 3. luokan ristillä miekan ja ruusun kanssa. Sodan jatkuessa de Pont oli mukana mm. Plevnan piirityksessä, marssissa Balkan-vuorten yli ja Sofian kaupungin valloituksessa 1878. Samalla sotaretkellä, josta laulussa sanotaan, että "paljon on kärsitty vilua ja nälkää", oli myöskin Suomen kaarti, jonka riveissä taisteli Kasten de Pontin serkku, silloinen aliluutnantti Alfred de Pont.

Kasten de Pont palkittiin sotilasuransa aikana monilla kunniamerkeillä. Edellä mainitun lisäksi hän oli mm. sekä Vladimirin että Annan kunnia-merkistön moninkertainen ritari. Turkin sodasta oli muistona myöskin Romanian rautaristi "Tre-cerea Dunarii 1877".

Kasten de Pontin varsinainen sotilasura päättyi 1897, jolloin hänet nimitettiin Uudenmaan läänin

kuvernööriksi. Virka vastaa nykyistä maaherran tehtävää. Kuvernööri johti läänin hallintoa. Hän oli alueensa järjestysvallan ylin haltija, läänin poliisikunnan päällikkö. Vaikka kysymyksessä oli hallinnollinen virka, de Pont jäi edelleen muodollisesti armeijan rulliin aina vuoteen 1900 asti.

Uudenmaan läänin kuvernöörinä de Pont oli kolme ja puoli vuotta, vuoteen 1900. Uudestaan hänestä tuli kuvernööri 1906, tällä kertaa Vaasan lääniin, jossa hän työskenteli vuoteen 1910.

Välivuodet 1900-06 Kasten de Pont harjoitti maanviljelystä omistamassaan Kotkaniemen kartanossa Vihdissä. Nykyisin tila on Kemira-yhtiön tutkimusasema. Vihdin aikana de Pont oli mm. paikallisen säästöpankin ja paloapuyhdistyksen sekä Suomen Hypoteekkiyhdistyksen johtokunnassa.

Kasten de Pontin kuvernööri- vuodet sattuivat Suomen historian vaikeisiin ja raskaisiin aikoihin, jotka tunnetaan sortokausien nimellä. Puhutaan myös routavuosista. Hänen ollessaan Uudenmaan läänin kuvernöörinä alkoi ensimmäinen sortokausi. Vaasan kausi osui toisen sortokauden alkuvuosiin. Venäjällä kehitys kulki yhtenäistymisen suuntaan, venäläiskansalliset mieliteet saivat yhä enemmän kannatusta. Siellä ei katsottu suopeasti

talkoiden merkki.

Sotatilan kehitystä tietysti seurattiin tiiviisti niin radiosta kuin sanomalehdistäkin. Radion kuuluvuus oli vain aina sen akkumalaattorin virran varassa ja yllättävän usein se oli heikkoa tai lopussa kokonaan. Puukaasulinja-auto kulki kyllä Forsan ja Joensuun väliä, jossa radion-

kerrottava, että meillä oli isän juuri ennen talvisotaa Petrellin kaupasta ostama erittäin kevytkulkuinen miehen pyörä, vaikka Aino-merkkinen, ja se kesti isän ja meidän kolmen pojan ajaa koko sotien ajan varmaankin matkan maapallon ympäri! Tästä pyörästä Petrellin Uno kertoi isälleni myöhemmin, että se pyörä oli viimeinen,

huomattavasti kirkkaampi valo, mutta oli tavallista, että se paloi "kronkelisti". Se pihaheteli ja puhaheteli ja poksahetellessaan sammui kokonaan. Suuttimen puhdistukseen käytettiin työkalua, jonka vartena oli pel-tisuikale ja sen päähän puristettu-na hienoinen teräslangan pätkä ja tällä suuttimen reikiä krassattiin auki, jolloin lampun toiminta yleensä palautui.

Lokakuun neljäntenä päivänä päättyi keväällä alkanut ns. "kesä-aika" - aika, jonka kokeilusta ainakin maaseudulla saatiin niin tarpeekseen, ettei siihen palattu neljännkymmeneen vuoteen!

Koulun syyslukukausi päättyi ulkonaisesti ankeaan sota-ajan jouluun. Koulun kuusijuhlissa toi pukki kullekin oppilaalle pikkupullan ja omenan sisältäneen paperipussin, jonka lisäksi, ainakin osa oppilaista sai minun laillani Nuorten Päivä-lehden viimeisen numeron.

Kotijouluun oli öljyä säästetty niin, että kookkaaseen ja mielestäni hyvin kauniiseen kattolamppuun sytytettiin valo. Se ja joulukuusi yhdessä loivat joulun tunnelman. Isä omasi ihmeellisen kyvyn löytää aattoiltana pukin jonnekin jättämän kangassäkin, joka perinteisesti sisälsi kullekin pojalle sinikantisen vihon, lyijykynän, kumin ja viivottimen sekä lisäksi äidin kahvinkorvikepusseihin pakkaamia siirappileipiä, sukat ja tumput. Eikä siinä kaikki. Minä vanhimpana sain lukemisiksi pari joululehteä: "Isänmaan Joulun" ja kepeämpänä rintamamiesten korusulukemistoksi tehdyn "Joulupiiskan".

✱

akkua sai kuljetetuksi Sähkö-Lainelle lataukseen, ellei se sitten kulkenut puulastuvehmustetussa pikkulinnunpöntön kokoisessa puulatikossa polkupyörän takatelineellä. Ja tässä polkupyörästä puheentullen on

mikä Somerolta myytiin ennen sotaa. Syyspimeiden tultua läksyjen lukua ja muiden tehtävien tekoa haittasi valon puute. Öljyä, jos sitä oli, oli säästettävä. Karbidilamppu tuli käyttöön ja siinä olikin öljylamppua

*Kevään 1946 ylioppilaan puheenvuoro
Kiiruun koulun lakittajaisjuhlassa 1.6.1996*

Someron yhteiskoulun toiminta aloitettiin vuonna 1927. Yksi-toista vuotta myöhemmin yhteiskoulun sisäänpääsyutkinnoissa istuivat ne kansakoulun neljän ensimmäisen luokan oppimäärän suorittaneet lapsukaiset, jotka nyt — varsin aikuisina — ovat saaneet tulla tänne teidän iloiseen kevätjuhlaan.

Vuonna 1942 Opetusministeriö antoi luvan laajentaa Someron yhteiskoulu yliopistoon johtavaksi 8-luokkaiseksi oppikouluksi. Ensimmäiset ylioppilaat lakitettiin täällä vuonna 1945. Seuraavana vuonna oli meidän vuoromme. Tuosta tapahtumasta on siis kulunut puoli vuosisataa. On muistelemisen aika, ja 50-vuotisluokkakokouksemme johdosta olemme saaneet luvan tuoda myös teille tervehdyksen niiltä vuosilta, jotka olivat meille aikanaan kouluelämän todellisuutta.

Ykkösasiana on muistoissa, että vietimme oppikouluajastamme viisi vuotta silloin, kun maamme oli ensin talvisodan ja sitten jatkosodan kurimuksessa ja koko Eurooppa toisen maailmansodan rasitteiden, pelon ja puutteiden aiheuttamassa poikkeavassa tilassa. Syystä saamme onnitella teitä ja koko sodan jälkeistä sukupolvea, jotka olette saaneet opiskella ja tehdä työtä rauhanoimaisissa olosuhteissa.

Sota ei kuitenkaan estänyt meitä opiskelemasta. Tosin talvisodan alkaessa opiskelu oli pakko keskeyttää. Olimme silloin toisluokkalaisia ja 12-vuotiaita. Kouluja tarvittiin sotilastarkoituksiin, siirtolaisten vastaanottamiseen ja yleiseen kansanhuoltoon. Asekuntoiset miehet — niin myös opettajat — kutsuttiin maanpuolustukseen.

Pian kuitenkin opiskelimme kotioiloissa, itseksemme. Opiskelua Someron yhteiskoulussa toteutettiin ainutlaatuisena sanomalehtikouluna. Opettajat laativat luokille opiskelutavoitteet ja tehtävät ja ne julkaistiin Somero-lehden palstoilla. Määrä-

Toki mekin vanhoiksi pukeuduimme päästyämme koulun ylimmäksi luokaksi. Takaa vas. Sisko Saarelma (Inka Tuokko), Irja Pyhkö (Sipilä), Leila Hongisto (Ylitalo), Ensio Toikka, Aliisa Roto (Köppä), Paula Laaksonen (Korvenoja), Kaija Saarinen (Similä). Edessä: Liisa Ahonen (Tulenheimo), Vappu Mäkinen, Hilka Ylijoki (Urmas).

päivinä kävimme sitten tenttimässä läksymme niille opettajille, joita ei ollut kutsuttu sotaan. Viholliskoneitten mahdollisten pommitusten varalle sulloimme koulureppuumme valkoisen lakanan, johon olisimme piiloutuneet valkoista hanketta vasten, jos vaara olisi ollut todennäköinen. Somerolaisiin ei kuitenkaan kannattanut tuhon lastia tuhlata. Onneksemme.

Sodan jatkuessa koulut jälleen avattiin. Työvoiman puutteen takia lukukausia jouduttiin kuitenkin lyhentämään niin kevätkaudesta kuin syksyistäkin. Kaikenkaikkiaan menetimme tehokasta kouluaikaa 15 kuukautta. Koululaisten vapaa-aika suunnattiin yhteisen edun hyväksi. Osallistuimme innolla ja ymmärtäväisesti kaikenlaiseen talkootöihin. Poimittiin marjoja ja sienä, kaivettiin voikukan juuria kahvinkorvikkeeksi, kerättiin mansikan ja vadelman lehtiä talkooiltojen tee- ja

korpputarjoilua varten. Elonleikkuihin jälkeen etsittiin talteen pellolle karsineet tähtkäpää. Varttuneemmat osallistuivat jo halkomottien tekoon tai ilmalavontaan. Rahapalkkoja ei osattu ajatellaakaan. Tunnustukseksi saatu, pian ruostuva talkoolyhetä mottikirves oli kuitenkin iso ilo. Ylimpänä kannustuksena oli isänmaan selviytyminen. Viikottaiset sankarihautajaiset olivat syvältäkoskettavia ja ikuisesti mieleenpainuvia. 17-vuotiaita luokkatovereita kutsuttiin jo aseharjoituksiin. Muutenkin pieni luokkamme muuttui lähes tyttöluokaksi.

Vaikka sota-aika voittopuolisesti hallitsi kouluaikaa, oli koulunkäyntimme silti iloista ja innostunutta. Pidimme opiskelumahdollisuuttamme etuoikeutena, vaikka saimmekin anella lukukausimaksut ja rahat isältä tai äidiltä. Rahaa tarvittiin oppikirjojen ja koulutarvikkeiden ostoon. Toivosen kir-

Kasten de Pont - suoraselkäinen suomalainen

Somerolaisyyntyinen salaneuvos, kenraalimajuri ja kuvernööri Kasten de Pont oli monessa mukana pitkän elämänsä aikana. Sotilaana hän taisteli urhoollisesti Venäjän keisarikunnan puolesta. Myöhemmin sortovuosien aikana hallintomiehenä hän pelottomasti puolusti Suomen perustuslaillisia oikeuksia saman imperiumin venäläistämisyrittämyksiä vastaan. Taipumattomuutensa takia hän sai kaksi kertaa lähteä kuvernöörin virasta. de Pont keräsi ja tallensi jälkipolville erityisesti somerolaisittain arvokkaan ja mielenkiintoisen asiakirjakokoelman.

Kasten Fredrik Ferdinand de Pont syntyi Somerolla Lahden kartanossa 15. heinäkuuta 1849 ja kuoli 80-vuotiaana Helsingissä 1. huhtikuuta 1929.

Hänen isänsä oli kollegiareistraattorin arvonimen saanut Carl Jacob Reinhold de Pont (1803-1872), joka oli opiskellut Turun akatemiasa ja palvellut lyhyen aikaa sotilaina suomalaisissa joukko-osastoissa. Pääasiallisen elämäntyönsä hän kuitenkin teki Lahden kartanon omistajana. Hänen aikanaan kartanon viljelyksiä laajennettiin merkittävästi mm. soita raivaamalla.

Äiti oli kotoisin läheisestä Ävikin kartanosta: Clara Thilda Lovisa Gadolin (1820-1854). Kollegiareistraattorin perheeseen syntyi kahdeksan lasta: viisi poikaa ja kolme tyttöä. Näistä kolme kuoli pieninä. Äiti kuoli nuorimmaista synnyttäessään 1854, lapsi eli viikon.

Pojista tuli sotilaita. Sotilasura oli sen ajan säätyläissuvuissa tavallinen ammatinvalinta, usein sukuperinnekkin. Kun maaomaisuus siirtyi yleensä vanhimmalle pojalle, nuorempien oli hankittava leipänsä muualta. de Pontien suvussakin oli jo aikaisemmin ollut useita sotilaita. Myös Gadolineissa oli paljon sotilaita, maineikkain oli Kasten de Pontin äidin veli, tykistökenraali Axel Gadolin.

Kollegiareistraattorin lapsista

Kenraalimajuri Kasten de Pont miehuutensa päivinä. Valok. Atelier Apollo, Helsinki. Museovirasto.

Nimikirjoitus vuodelta 1928.

Myöhemmin Someron posti muutti Peltomäen taloon, tieltä katsoen sen vasempaan pätyyn, ja toimi siinä vuoteen 1964. Tämä vuonna 1946 otettu kuva on Kaarina Mäkelän albumista.

men Kuvalehteä, Kotiliettä ja Seuraa. Varhaislapsuuteni suosikki oli Kotiliesi, koska siinä oli "Kieku ja Kaiku"-sarjakuva, ja vähän myöhemmältä kaudelta muistan erityisesti Suomen Kuvalehden ruskeasävyiset kuvat Suomen arkkitehtien luomuksista tai Jean Sibeliuksesta hienosti pukeutuneena kävelyllä Ainalan metsässä aivan kuin hän olisi ollut Pariisin bulevardilla. Täten Suomen merkkihenkilöiden nimet piirtyivät mieleeni jo varhain.

Suomen Kuvalehden julkaisema artikkeli Tyynenmeren seudun "pidgin"-englannista suomeksi tulkituine esimerkkeineen sai ummikonkin ymmärtämään, miten erilaisia kielten ilmaisukeinot ovat – seikka, joka omalta kohdaltani loi elämänaikaisen kiinnostuksen asiaan. Niinpä rupesin ihmettelemään, miksi lumisessa Suomessa sanotaan "sataa lunta" eikä "lumettaa" tai "lumistaa" tai "sataa rakeita, vaikka ruotsiksi sanotaan "det snöar", saksaksi "es schneet" ja englannik-

si "it snows".

"Räntätyn sanan" leviäminen postilaitoksen välityksellä kirjojen, sanomalehtien ja aikakausjulkaisujen ansiosta teki suomalaisista maailman eturivin lukijoita. Mikä on sitten puhelimen, radion ja television vaikutus? Ehkä Suomessa todetaan jo aivan kuin Amerikassa, että tuskin kukaan kirjoittaa enää ystävälle, koska puhelinkeskustelu on niin paljon nopeampi. Lukemiseen ei riitä aikaa television järjestäessä illan ohjelman. Lasten luku- ja erityisesti kirjoitustaito ovat heikentyneet television toimiessa pääasiallisena informaation ja ajanvietteen lähteenä. Vanhan kansakoulun "kaunokirjoitus" on käsite, jota nuoriso tuskin tuntee harjaantumattoman käden tyytyessä joko painotyylin jäljentämiseen tai käyttämään tietokonetta, faxia tai sähköpostia.

Huomautuksia:

1. Juttu sisältää viitteitä seuraaviin Somero-lehden numeroihin: lokakuun 23.

1936 ja lokakuun 16. 1974.

2. Amerikansuomalaisten tiedotusverkostosta mainittakoon tässä seuraava esimerkki: 1950-luvulla ilmestyi asuntolaani New Yorkin International Houseen silloinen somerolaisnaapurini Hanna Humerinta kahden amerikansuomalaisen saattamana. "Herran kauhia, naapuri!" totesi Hanna helpottuneena, sillä hän ei taitanut sanaakaan englantia. Siksi sain tehtäväksi viedä hänet samaisena lauantai-iltapäivänä edellämäinitun Teklan New Yorkin asuntoon ja noutaa hänet sieltä seuraavana päivänä ja viedä hänet Hudson-joen toiselle rannalle New Jerseyyn valtioon amerikansuomalaisten hoiviin. He toimittivat Hannan edelleen suomalaiskirkon vierailun jälkeen lentokentälle kotiinpaluuta varten.

3. Talo, alkuaan Maamiesseuran talo, sijaitsi nykyisen virastotalon vaiheilla. Se oli suuri puurakennus, jossa Lotta-järjestö piti ravintola-matkustajakotia. Rakennus paloi muistaakseni v. 1940.

jakauppaan tuntuikin olevan yhtenäisen asiaa. Kouluruokailua yhteiskouluun ei ollut vielä järjestetty ja koulukyyditys sanakin oli tuntematon käsite.

Mutta koulumme opiskeluhenki oli vapaamielinen ja aikaansa nähden moderni. Opetus- ja oppimiskokeiluihin, harrastuksiin ja kulttuuriin painottuvasta koulustamme on kiittäminen silloista rehtoriämme Joel Viikkia, jonka nimen tässä arvonannolla mainitsen. Kunniainninnan luokkamme opettajia muistellessa ansaitsee myös silloinen luokanvalvojamme, somerolaisille tuttu kotiseutuneuvos, tohtori Tapio Horila.

Kiiruun koulurakennusta ei kouluajanamme ollut olemassaakaan. Entinen keskikoulumme on muutama vuosi sitten purettu maan tasalle. Lukioluokkinamme olivat Viikkien yksityiskodin kamarit. Kokelasluokallamme istuimme suuren palmun alla Kiiruun salissa. Meitä oli 10 abiturienttia, 9 tyttöä ja 1 poika. Sodan johdosta menetettyä opiskeluaikaa kurottiin vielä kiinni. Niinpä ylioppilaskirjoitukset keväällä -46 aloitettiin vasta 10.5. ja valkolakit jaettiin ennen juhannusta 19.6. Ylioppilaaksi pääsy oli tietenkin onnellinen tapahtuma ja vielä paljon harvinaisempi kuin nykyisin. Emme kir-

Ylioppilastanssiaiset olivat silloisessa luokahuoneessamme, Kiiruun salissa. Mukana oli niin opettajia kuin koulun entisiä oppilaitakin.

joittaneet päätä huimaavin arvosanoin. Täällä oltiin vielä noviiseja ylioppilaskirjoituksiin valmentamisessa. Osa pätevästä opettajista oli muissa tehtävissä. Kielistudiota ei ollut. Kuusi laudatuuria oli mahdollisuus saavuttaa, jos ei lie nykyään helppoa.

Saamillamme arvosanoilla selvisimme kuitenkin jatko-opiskeluun ja korkeakouluihin. Nyt virkatyöt meidän kohdallamme ovat jo aiko-

ja sitten tehdyt ja kaikki olemme eläkkeellä. Kaksi joukostamme on jo saavuttanut elämänsä kaaren päättökohdan.

On ilo toivottaa tämän ajan opiskelijoille mitä parhainta menestystä opiskelussa ja elämässä yleensä. Jos meillä oli sota-ajan aiheuttamat ongelmamme, tiedämme tuki hyvin taas tämän aikakauden synnyttämät hankaluudet sujuvaan etenemiseen opiskeluissa.

Näinä aikoina on ollut tapana sanoa: Kriisit ja vaikeudet ovat myös mahdollisuus — mahdollisuus osoittaa kykynsä, kypsytyksensä ja luovuutensa selviytymisen taidossa. Saamienne monipuolisten taitojen ja taitojen osaavaa käyttöä sydämestämme toivotamme teille.

Kevään 1946 ylioppilaat kaipailemassa mennyttä aikaa myös museolla Voitto Ollonqvistin (vas.) ja Ritva Helmisen (oik.) seurassa.

HELLEN LYLÄ

Se oli sota-aikaa

*Eino Lyly (26.4. 1909—28.9. 1981).
Talvisota: Muolaa, Leipäsuu,
viivytystaisteluja linjalla Pilppula—
Lyykylä—Kääntymä.
Jatkosota: Pitkäranta, Salmi,
Rajakontu, Vitele, Tuulos, Aunus sekä
Kemijokivarssi.
Ylikersantti 31.12. 1943. VM2.
Kotiutettu 28.11. 1944.*

Koetan muistella ja kirjoittaa sota-ajasta ja mieheni kokeuksia sodasta. Siitä on niin paljon aikaa, että ne kuulopuheet tahtovat unohtua. Jos mieheni eläisi vielä, kyllä hän varmasti muistaisi kaikki mitä hän siellä näki, koki ja joutui kärsimään seurana ainainen pelko ja ikävä rakkaitaan.

Sotaa sodan jälkeen

Olimme juuri menneet kihloihin, kun hän joutui talvisotaan. Väli rauhan aikana menimme naimisiin syksyllä. Meidän piti aloittaa yhteiselämä. Kun puoli vuotta olimme olleet yhdessä, niin tuli kamala isku: taas oli syttynyt sota. Se oli niin käsittämättöntä nuorelle parille. Siinä mentiin ihan shokkiin ensin. Mutta lähdet-

tävä oli. Isänmaa kutsui, sanoi Eino. Mutta oli sellainen lohtu, että sota kestää vain kaksi viikkoa. Kyllä sellainen aika pian kuluu, lohdutti Eino minua. Itse hän oli pelon ja kauhun vallassa kuten kaikki muutkin.

Minä lähdin saattamaan. Polku-pyörällä tultiin Palokunnan talolle. Siihen koottiin kaikki. Ikävää oli jokaisella. Tuntemattomaan tulevaisuuteen lähtivät rakkaamme. Tulevatkohan enää koskaan takaisin? Ne jotka olivat selvinneet hengissä talvisodasta, saivat nyt lähteä taas.

Paljon rukoiltiin

Eino oli saanut sotilaskoulutuksen kranaatinheittimeen. Hän oli talvisodan aikana kuin ihmeen kaupalla selvinnyt pahoista tilanteista. Hänellä

oli tapana kirjoittaa morsiamelleen, että Jumala varjeli taas. Paljon rukoiltiin siellä rintamalla sekä myöskin kotirintamalla. Muuta turvaa ei ollut. Kaikki oli lopulta ihan toivotonta.

Nyt Eino lähti toisen kerran maata puolustamaan. Hän oli menomatkalla saanut keuhkokuumeen; kuorma-auton lavalla oli ollut niin kylmä. Hän joutui sairaalaan. Erkinaro oli häntä siellä jossain hoitanut. Sitten hän pääsi kahden viikon lomalle hyvin huonossa kunnossa. Oli ihan selvä, että nyt tällä aikaa sota loppuu. Mutta lähtö tuli, sota vastaan oikein alkoi kovalla voimalla. Eino ei enää löytänyt edes omaa porukkaansa, ja hänet määrättiin sotapoliisikomppaniaan turkulais-

Somero, Joensuu. Joensuuntie n. 1958. Vasemmalla Säästöpankki, oikealla Rostin talo, joka purettiin 1984. Somero-Seuran kuvakilpaan 1984 Lahja Aukio. Teksti: Tapio Horila, Kuva: Otto Aukio. Somero-Seuran kuva-arkisto.

seiväshyppykilpailut Kosken Kaikua vastaan, jolloin Into Hovila hyppäsi omasta metsästä saadulla kuusi-seipäällä tai koskelaisten mallin mukaisella ruokoseipäällä 325:n ennätyksen, jonka rikkoi myöhemmin Ville Hairon 360. Kotitekoisilla varusteilla kilpaili myös Kiikalasta Somerolle muuttanut Yrjö Mantere, joka suurtarina teki itse piikkarinsa.

1930-luvun kilpailuhenkeä lisäsi Someron Voiman perustaminen Gunnar Peltovaon johdolla. Varmaankin vanhemman polven muistissa on 19-vuotiaan Onni Sanerin hiihtovoitto ja Erkki Sanerin 10-ottelun piirimestaruus.

Sota-aikana urheilutoiminta oli tietysti lamassa ja se rupesi elpymään vasta vuoden 1950 tienoilla, jolloin järjestettiin monta Someron ympärihiihtoa kylien välillä. 50- ja 60-lukujen tärkeitä tapahtumia olivat Raasin viesti ja seiväshyppykilpailut, joissa pitäjän kuuluisuudet Pentti Nikula ja Kauko Nyström levittivät Someron mainetta pitäjän rajojen ulkopuolellekin. Näitä kilpailuja ja Esan muuta toimintaa selosteli Somero-lehdessä V.

Kujanpää, jonka jutut ja tulostaulukot täyttivät kesäisin monet lehden palstat.

Sota-ajasta elpyminen merkitsi Somero-lehdelle uudistusten aikaa, joka huipentui v:n 1961 päätökseen muuttaa lehti kaksi kertaa viikossa ilmestyväksi. Muutos oli suurelta osalta veljeni Matti Soinin ansiota, ja se teki lehdestä maan eturivin pitäjänlehtiä ja palveli hyvin paikkakunnan tiedotustoimintaa.

Vuosien varrella Somero-lehti on heijastanut lukijapiirinsä harrastuksia ja mielenkiinnon kohteita. Toisaalta se on ollut huomattava tekijä kotiseudun palvelemisessa ja sen hengen luojittamisessa sekä lukijoittensa tietoisuuden avartamisessa, ja se on antanut oman panoksensa seudun taloudelliseen kehitykseen.

Jo alusta alkaen lehden ilmoitukset antoivat liikkeille tilaisuuden mainostukseen. Ensimmäisen numeron etusivulla oli Someron Osuuskaupan, Someron Osuusmeijerin, Maanviljelijäin kaupan, Someron Nahka Oy:n, mylläri Erik Merisaaren, räätäli O. Laukkarisen, maalari Kangasmaan,

peitiseppä K. Relanderin ja kauppiaiden Gust. Widénin, Simo Inkisen, Lauri Suutelan ja Lyyli Toivosen kiitokset "menneestä vuodesta".

Monet 1930-luvun ilmoitukset olivat pulakauden vuoksi nimismiehen tiedotuksia pakkohuutokaupoista, joissa jouduttiin myymään kiinteistö- ja maksamattomien velkojen perimiseksi. Näistä huutokaupoista tuli nimismies Viljo Lahoselle ikävä velvollisuus, johon isäni Toivo Soini joutui useasti osallistumaan säästöpankin etujen valvojana. Yleensä asianomaiset suhtautuivat tilanteeseen ymmärtämyksellä, mutta toisinaan sentään katkera mieli purkautui uhkaukseen ampumisesta tai kuumasta kylvystä "saunan paras". Tavallisimmin huuto-kauppailmoitukset koskivat kuitenkin vapaaehtoista myyntiä, jolloin tuota seikkaa korostettiin ilmoituksessa, joka päättyi useasti allekirjoitukseen "K. Korpi-Seppälä, pyydetty", mikä merkitsi Kalle Korpi-Seppälää huuto-kaupan kirjurina ja Kultelan Oksasta meklarina.

Joulun alustan tavallisia ilmoituksia olivat Someron Talouskaupan tiedotukset lipeäkalan saapumisesta ja rouva Toivosen — kaikkien hänestä käyttämä nimi — Someron Kirjakaupan muistutus joulukirjoista pukin konttiin.

Televisiottomana aikana oli talviltoina runsaasti tilaisuutta lukemiseen, ja muistan lapsuudestani, miten 10–12 perhettä perusti "kirjakerhon" 1930-luvulla. Jokainen perhe osti joulukirjeiden mentyä kirjan, joka sitten kiersi perheet rouva Toivosen järjestämänä ja saapui viimeisenä omistajalleen. Monet sekä Suomen että maailmankirjallisuuden nimet Siljanpäästä Thomas Manniin jäivät mieleeni vanhempieni lukemistosta, ja muistiini on takertunut sellainenkin nimi kuin Ina Seidelin romaani Ihmelapsi, vaikkei kirjailijasta tullutkaan koskaan maailmankirjallisuuden huippunimeä.

Rouva Toivonen järjesteli myös sanoma- ja aikakauslehtien tilauksia. Jotkut itkeskelivät Nyyrikin kertomuksille, kun taas toiset lukivat Suo-

niin punaseksi!” Lahonen torjui kiivaasti syytöksen, jolloin Rostin pappa viittasi — veitikka silmäkulmassa — toimituksen tiskillä olleeseen lehden numeroon, jonka paperi oli siihen aikaan selvästi punertavaa — ja Lahosen ärtymys laukesi makeaan nauruun.

Sota-aikana Somero-lehti heijasti maan tukalaa tilannetta. Paperipulan takia lehti ilmestyi muutaman kerran vain kaksisivuisena. Etusivu täyttyi aivan liian usein sodassa kaatuneiden kuolemanilmoituksista ja sisäsiivuilla oli selostuksia sankarihautajaisista, kansanhuoltolaitoksen tiedoituksia ruokakupongeista, sanomia evakkojen sijoituksista ja maiden lohkomisesta jne. Toisinaan sentään pikku-uutiset kevensivät vakavaa tunnelmaa. Vuonna 1943 saivat lukijat tietää, että kunnankirjuri August Jutila oli hakannut “aikaisin aamulla ja osittain sunnuntaisin” 100 mottia halkoja.

Sota-ajasta toivuttiin kuitenkin

vähitellen ja talouselämän elpyessä Somero-lehden toimituskunta totesi, etteivät päätoimittaja ja sihteeri-taloudenhoitaja enää pystyneet toimittamaan paikkakunnan tarvetta vastaavaa lehteä. Vuonna 1957 lehti sai ensimmäisen päätoimisen toimittajan, Marjatta Arrankosken, ja “Marin” kirjoitukset loivat uuden ja entistä elävämmän paikallislehden.

Monet somerolaiset varmaankin muistavat Anna-Mari Auran valtuustopakinat ja Someron sykettä kirjoitelleen opettaja Eero Helkiön pitäjän asioiden pohdiskelut. Seurakunnan uutiset pysyivät tietysti lehden palstoilla, ja Somero-seuran toiminnan vilkastuessa erityisesti kotiseutuneuvos Tapio Horilan ansiosta tuli Somero-lehdestä entistä aktiivisemmin kotiseudun ääni. On selvää, että näissä olosuhteissa saksittujen ulkomaan uutisten julkaiseminen päättyi 1950-luvulla, paitsi tapauksissa, jotka liittyivät kiinteästi kotiseutuun.

Urheilu-uutiset ovat aina olleet tärkeitä Somero-lehdessä. Jo ensimmäisen julkaisuvuoden lehden selostamiin urheilutapahtumiin kuului Sylvänä-Ollilan Nuorisoseuran järjestämä hiihtokilpailu “kauppias Sirenin puodin lähellä” maaliskuun 8 p:nä. Kilpailu oli kolmessa sarjassa: miehille 10 km murtomaata, naisille 5 km ja pojille alle 15 v. 5 km. Tulokset olivat ilmeisesti odotettua heikommat, sillä “lumen vähyys oli kynnetyillä pelto-osuuksilla suurena haittana”.

Paremmen yleisömenestyksen saavuttivat saman vuoden elokuun 15. p:nä järjestetyt “urheilupäivät Somerolla” Esan arpajaisten yhteydessä. Näihin piirikunnallisiin kilpailuihin oli ilmoittautunut Someron Esa ja Kaskiston Ponnistus. Juhlan päätteeksi oli illalla “ohjelmallinen iltama” ja lopuksi 1,5 tuntia tanssia.

1930-luvulla “Härkälän kovat pojat” olivat Hämeen hiihtäjien huippumiehiä, ja kesäisiä vetonauvoja olivat

ten sakkiin. Minä en enää muista mihin hän joutui.

Kirje “sieltä jostakin”

Löysin 1.8.41 kirjoitetun kirjeen. “Rakas vaimoni. Tervehdys täältä saloilta sinne kauas kotirintamalle. Kunpa jo saisin kävellä sinun kanssasi kotivainioilla ja sanoa, että sota on loppunut minun kohdaltani. Sitteen saamme yhdessä rakentaa kotiamme. Jatkaa siitä, mikä sodan tähden jäi kesken. Kyllä kaikki taas järjestyy, kunhan vaan ryssä saadaa lyödyksi. Et usko, kuinka paljon ryssä on täälläkin menettänyt miehiä ja tavaraa. Tässäkin kylässä on haudattu jo noin 450 vanjaa ja noin parin sadan metrin säteellä on 40 rikkinäistä autoa ja muuta kamaa ihan loppumattomiin. Siis paljon täälläkin ja mitä sitten muualla. Kyllä ryssä on niin paljon menettänyt, ettei sitä kotona olijat ollenkaan usko. Meillä on nyt ratio. Olemme taas yhteydessä muuhun maailmaan. Ratiassa puhutaan juuri elonleikkua. Siellä on siis jo elonleikkuu. On tuskallista, kun itse ei pääse sinne töitä järjestämään. Kaikki on sinun harteillasi.

Onneksi olkoon, täytit hiljattain 20 vuotta. Ensi vuonna sitten juhli-taan, kun sota on loppunut. Minä olen tyytyväinen nykyiseen toimeeni. Täällä on vielä ainakin ruokaa tarpeeksi. Muutama lottakin on jo näkynyt. Mitään kanttiineja ei vielä ole. Kyllä täällä ilmankin tulee toimeen. Keitämme teetä usein. Tupakasta on kova puute, saa vain 3 kpl päivässä. Ymmärrät, että se on aina lopussa. Kun saisit sitä hommattua vähän ja sokerinkorviketta. Olet tainnut jo lähettääkin. Mutta kirjoitan tästä sen vuoksi useampaan kirjeeseen jos eivät kaikki kirjeeni tul-sikaan perille. Kirjoita nyt pian, että saisin jotain tietää sinusta. Muistelen aina iltaisin sinua, että kuinka sinä jaksat siinä nykytilassasi. Uskon vaan, että kaikki menee hyvin. Herra pitää meistä huolen. Kirjoita, onko ketään tuttuja kaatunut tai haavoittunut. En ole nähnyt sen kulman poikia yhtään. Sillä Hongiston Anttikaan ei ole enää siinä po-

rukassa. Ei taas muuta, hyvää vointia sinne sinulle ja äidille terveisiä. Näkemiin rakas vaimoni, miehesi Eino.

Lähetä tänne minun yksi sotilas-kuvani, tarvitsen sitä.”

Sota vain jatkui

Seuraava kirje on tullut 1.10.1941.

Muistan että hän tuli pian lomalle (lokakuussa 1941). Loma kului niin äkkiä. Ikävä oli, kun hänen täytyi lähteä taas. Sodan lopusta ei ollut tietoaakaan. Muistan, kun hän puhui, kuinka kovaa sota on. Tämän loman päättymisen jälkeen hänet vietiin Aunukseen. Siellä hän taisi olla sodan pahimman ajan tai ei pahimman, mutta sellaisen ajan, kun luulin, että sota loppuu ja Aunus ja koko Karjala on suomalaisten valloittama. Niin sitä luultiin ja uskottiin.

Sotapoliisin puuhia

Tuli määräys matkalle. Jossain 50 km:n päässä metsässä oli pudonnut venäläinen lentokone. Sinne nyt vahtiin. Miehet panivat hanttiin, etteivät lähde, mutta jonkun oli mentävä. Eino sanoi, että hän lähtee. Hän meni suksilla mukana kompassi ja sissimuonat kolmeksi päiväksi. Siellä oli myöskin nähty puun oksassa pussi, jossa oli leipää. Sitä pussia hän vahti, hakeeko sen joku. Ei mitään haettu, hän ei mitään nähnyt. Kolmen päivän päästä tuli taas toinen mies vahtiin. Miehet kiroilivat, mutta taas lähti toinen. Sama jatkui: pussi roikkui puussa, kukaan ei tullut. Sitten lähti kolmas mies, eräs turkulainen hauska huumorimies. Tuli takaisin ja sanoi, että pussi oli poissa. Mutta toisille pojille hän oli sanonut, että hän heitti pussin helvettiin. Vahtia nyt isot miehet yhtä leipäpussia viikkokaupalla jumalattoman matkan päässä synkässä metsässä! Taas tuli tieto, että siellä on lentokone. Nyt mentiin suuremman porukan kanssa ja sieltä löytyi kone, hyvin läheltä sitä paikkaa missä se pussikin oli ollut. Luultiin, ettei siellä koneessa ollut ketään. Siellä kuitenkin oli yksi ryssä. Hän olisi saanut hyvin tapettua suomalaiset silloin vahdin aikana, mutta hän ei teh-

nyt sitä. Itse hän pelkäsi kamalasti. Ihminen se on vihollinenkin, joka puolustaa omaa maataan. Mies otettiin vangiksi.

Eino puhui, ettei sen vangin kohdalo ollut hyvä. En tiedä, mitä hänelle tehtiin. Näillä sotapoliiseilla, jotka siinä Aunuksen talossa asuivat, oli 300 vankia, joita he vahtivat. He olivat kauan samassa paikassa. Sinne haudattiin myös paljon kaatuneita venäläisiä. Kuolleiden vyöt, soljet ja mitä niillä vähänkin oli, kaikki koottiin. Useita satoja kaatuneita haudattiin samaan hautaan. Joku oli sissimatalla löytänyt paljon voita, drittelin voita; en minä tiedä kuinka suuri määrä se on. Oli jauhoja, suolaa ym. Nyt saivat vangitkin hyvää ruokaa. Yhdessä huoneessa lattialla maattiin puoliksi päällekkäin, niin ahdasta oli. Oli täitä ja torakoita. Saunakin oli ollut siinä pihalla.

Aunuksessa asemasodan aikana

Eläimiä juoksi pitkin pientareita, kun ne oli jouduttu jättämään. Niitä tapettiin ja niistä tehtiin ruokaa. Kerran olivat löytäneet porsaansa. Keitettiin hyvää lihasoppaa. Olivat jostakin saaneet perunoitakin. Joku miehistä oli pannut suolan sijasta salpietaria sopan sekaan ja niin meni koko soppa piloille. Se oli kovin harmittanut jokaista, tietäähän sen, kun kerrankin piti olla oikein kunnon ruokaa. Kunpa olisi ollut suolaa. Tai olisi suolatonkin kelvannut.

Pojat tekivät välillä puhdetöitä: sormuksia, laatikoita, lasten leikkikaluja. Turusta oli yksi taiteilija, joka teki puusta tauluja. Meilläkin on 3 Alkion tekemää taulua. Siellä oli yksi juutalainen Turusta, kangaskauppias Kjisikin poika. Hän oli hyvä viulunsoittaja, mutta häntä ei saatu soittamaan kuin yhden kerran. Hänelle tuli joka päivä paketti, jossa oli kana, kun juutalaiset eivät syö lihaa. Toiset ihmettelivät mistä se kana tuli, mutta siitä ei selvää saatu.

Komppanian päällikkö alkoi juoda liikaa viinaa. Kapteeni oli aina ka-teissa, kun olisi tarvittu. Hänestä alkoi tulla alkoholisti. Lottia oli

Somero, Joensuu. Suojeluskuntatalo 1930-luvun alkupuolella. Talo sijaitsi Someron Joensuun kylässä nykyisen virastotalon paikalla. Valmistuessaan 1923 se oli ensin Maamiestalo, kunnes Someron suojelukunta osti sen 1929. Talo paloi välirauhan aikana 1940, jolloin siihen oli majoitettu sotilaita. Somero-Seuran kuva-arkisto.

myöskin Aunuksessa. Kapteeni oli lottien luona. Eino sanoi, että hän joutui kapteenia aina hakemaan. Toiset eivät menneet. Ei hänkään tästä niin tykännyt, mutta meni kuitenkin.

Eino sai kuntoisuusloman

Miehet olivat pitkään Aunuksessa. Harvoin Eino pääsi lomalle. Meni puoli vuotta taas, kun hän yhtäkkiä tuli ovesta sisälle. Hän oli saanut ylennyksen jonkin vaarallisen reissun jälkeen. Hänestä tuli ylikersantti. Siksi hän oli saanut loman. Muistan kun hän sanoi, että suurin lahja olisi, kun pääsisi kotitöihin ja sota loppuisi. Tuntui joskus sellaiselta, että sota jatkuu aina vaan.

Leivoin leipää sotilaille. Kudoin sukkia ja kypärälakkeja. Lähetin pakketteja "tuntemattomalle sotilaalle". Omalle Einolleni lähetin aina jotain sopivaa, esim. villahousut ja sakariinia, vaikka ei täälläkään enää pajon mitään ollut. Kaupat tyhjenivät niin, ettei lopulta ollut jäljellä enää mitään.

Eino oli siitä sentään onnellinen, kun hevoset ja varsat oli saatu kotona järjestykseen. Hevosia varsoineen jäi 7 kappaletta, kun sota alkoi. Kaikki jäi siihen ja mies vietiin sotaan. Hevosia vietiin sitten kaksi sotaan ja sisarelle yksi hevonen. Varsat kai joku osti. Meille jäi kaksi hevosta.

Loma loppui taas niin äkkiä. Aikaa kului siinäkin paljon, kun Jokioilta käveli kotiin ja taas takaisin. Sieltä mentiin junalla itään. Taas itkettiin. Annoin hänelle leipomaani leipää evääksi. Aina tasattiin toisille tuomisia, kun tultiin lomalta. Nyt puhuttiin, että tulee muutto Aunuksesta pois.

Aunuksesta tuli lähtö

Sota alkoi taas oikein kovalla voimalla. Niin tuli lähtö. Vangit vietiin jonnekin. He olivat tottuneet siihen paikkaan kaikki. Perunoitakin oli istutettu; kaikilla oli siellä hyvä olla. Vartijalla vaan oli kova vastuu ja ainainen varuillaanolo. Alkoi kova taistelu. Suomalaiset joutuivat perääntymään jatkuvasti. Omia poikia kaa-

tui paljon. Taivas oli kuin tulimeri ja kuului ainainen tykkien kumina. Kranaatit vinkuivat jatkuvasti. Siellä ei luulisi kenenkään enää hengissä olevan. Täydennysporukkaa tuotiin taas. Oli nuoria poikia, joita ei paljoa keritty opettaa.

Eino tuli yllättäen lomalle yöllä. Hän oli tuonut vankia Hämeenlinnaan. Hän tuli ihan vain pikimmin kotona käymään. Hänellä oli vielä eväänä yksi leipä, jonka hän oli kotona viime lomalta saanut. Nyt otin sen leivän ja panin korjuun. Se on vielä tallessa: leipä, joka on tehnyt Aunuksen reissun.

Seuraavana päivänä Eino lähti takaisin. Nyt oli niin kova sota, hyökkättiin joka puolella. "Ette te ollenkaan ymmärrä, millaista nyt on." Monessa paikassa Eino oli: Uhtua, Kuolemanjärvi, Petroskoi, Karhumäki, koko Karjala edes takaisin. En muista enää kaikkia paikkoja.

Hän oli kerran sattumalta mennyt veijensä Olavin korsuun. Hän oli pannut takaapäin kätensä Olavin silmille. Veli oli niin hämmästynyt ja ihmeissään, kun vielä näkivät toisensa. Hän oli sanonut Einolle, että tänne me kuollaan, ei täältä hengissä selviä. Yli kaksi vuotta oli jo mennyt nuorten miesten elämästä sodassa ja kotona oli kaikki vaimojen varassa.

Taas oli tullut rauhallisempi aika. Aunus oli menetetty ryssälle takai-

sin. Vanhempia miehiä päästettiin joskus keväällä kylvölomalle. Einokin sai nyt kuukauden loman.

Nyt tuli kirjeitä harvaan ja joskus useampia kerralla. Siellä peräännyttiin jatkuvasti. Nyt ei enää voitettu mitään. Kaikki alkoi loppua: aseet, miehet, ruuat. Ryssän Tiltu pauhasi radiossa jatkuvasti. Käski ottaa Äänisen aaltoja pulloon tuotavaksi kotiin muistoksi.

Tyttö ei tuntenut isäänsä

Nyt oli jo niin pitkä aika, kun Eino oli käynyt lomalla, yli puoli vuotta. Arja oli jo kasvanut isommaksi. Kun Eino lopulta pääsi lomalle, ei tyttö enää tuntenut isäänsä. Hän näki kun isä tuli. Arja tuli luokseni ja huusi: "Äiti, äiti! Sieltä tulee suuri sota-herra. Minä pelkään!" Tyttö syntyi sodan aikana. Lapsi oli 3 kuukauden vanha, kun isä näki hänet ensi kerran.

Eino oli jo täysin kyllästynyt sotaan ja oli tulla ihan toivottomaksi. Hän katsoi, että tällaiseksi meidän kohtalomme oli tarkoitettu. Hänen täytyi aina vaan olla sodassa. Hän ei voinut minulle puhua kaikkea mitä hän oli kokenut, kun oli ollut silmistysten kuoleman kanssa. "Aina Jumala on varjellut", hän sanoi. Hän oli kohta viisi vuotta ollut armeijan leivissä parasta nuoruuttaan. Ihmisen oli pakko alistua kohtaloonsa. Tuntui jo sellaiselta, että sota oli tullut jäädäkseen.

Hellen, vuoden täyttänyt Arja ja Eino Lyly talvella 1942.

Somero, Joensuu. Postitoimiston pihalla n. 1920, rappusilla postinhoit. Alma Kempe, pikkupiika Elsa Honkonen, Jokioisten postinkuljettaja Kalle Nurmi ja Helena Widen. Posti kuljetettiin hevosella Jokioisiin. Kuvan lahjoitti Helena Hannila 1961. Somero-Seuran kuva-arkisto.

Ohjelman esittäjiin kuului myös vieraileva laulaja säestäjineen. Esiintyneet herrat tiedustelivat juhlan lopulla Hossilta, tulisiko Somero-lehti selostamaan tapahtumaa, jolloin tämä vakuutti heille isälliseen tapaansa: "Jooh, jooh, kyllä minä sitten panen ne attribuutit siellä metsän siimekseen!"

Jo lehden alusta alkaen korostettiin, että se tulisi pysymään "ehdottomasti syrjässä puolueharrastuksista". 1920-luvun loppu ja 30-luvun alku olivat Suomessa puolue-riitojen aikaa, ja noissa olosuhteissa Somero-lehti alleviivasi mottoaan "ehdottomasti puolueettomana uutis- ja ilmoituslehtenä". Niinpä 1930-luvun nk. "koulujupakassa" vieläpä pääkaupungin lehdetkin kirjoittelivat siitä Somero-lehden pysyessä vaiti.

Vihdoin 23. lokakuuta 1936 Somero-lehti julkaisi artikkelin "Someron Yhteiskoulun asia", jonka lyhyt johdanto selitti, että rehtori Joel Vilkin ja maisteri Vihtori Laurilan selostettua

asiaa "omalta puoleltaan" eri sanomalehdissä, päätti Somero-lehti julkaista kansanedustaja Lauri A. Sariolan eduskunnassa asiasta pitämän puheen. Johdanto korosti yhä lehden puolueettomuutta ja kieltäytyi koskemaasta asiaan vastaisuudessa.

Kiistan syynä lieene ollut näkemysten erilaisuus rehtori Vilkin edustaessa "uusia tuulia" ja johtokunnan, erityisesti Sariolan, Lahosen ja isäni Toivo Soinin, konservatiivisempaa linjaa. Sariolan puheen mukaankin jupakassa ei ollut "juuri mitään todellista asiaa", mutta juttu uhkasi kääntyä vakavaksi, kun pitäjällä liikkui huhuja mahdollisesti 30:n oppilaan eroamisesta koulusta, mikä olisi vienyt oppilasluvun alle sadan ja lopettanut koululle tulevan valtion avun ja siten sulkenut koulun ovet.

Vähitellen asia siirtyi kuitenkin pois päiväjärjestyksestä. Toisen maailmansodan uhan ja syttymisen kääntäessä ajatukset todella vakaviin asioihin Someron koulujupakka olisi var-

maan unohdettu, ellei rehtori Vilkin ystävä, filosofian maisteri Sampo Haahtela olisi sodan päättyessä viettänyt kesää Vilkin vieraana ja kirjoittellut romaania, jonka sankarin esikuvana oli Vilkki muutamien hänen koulujupakan vastustajiensa esiintyessä teoksessa ilmeisesti tunnistettavassa muodossa, koskapa "rouva Hulda Soini ja perhe" sai kirjan ilmestyttyä asiaan viittaavan nimettömän postikortin aikana, jolloin Sariola, Lahonen ja isäni Toivo Soini olivat jo manan majoilla.

Noissa 1930-luvun poliittisesti kärjistyneissä olosuhteissa "Rostin pappan" – Kiiruun kerrallisen omistajan August Fredrikssonin – huumorintaju, jota luonnehti hänen vastauksensa someroiaisliikkeen myyjän tiedusteluun: "Onks teillä kiiru?" – "Ei ol, mää myin sen jo aikoi sitten", oli vähällä johtaa väärinkäsitykseen. Rostin pappu huomautti Lahoselle, Somero-lehden silloiselle taloudenhoitajalle: "Toi Somero-lehti on tullu

Joensuun postitoimisto Tyynelä, sitten Aronsson, Suominen, Nordberg n. 1910. Valokuvakilpailu v. 1956. Kuvan lähettäjä Asko Kavekari. Somero-Seuran kuva-arkisto.

van kokouksen pöytäkirjasta yli-viivattiin säästöpankin kamreeri Toivo Soinin nimi ja tilalle kirjoitettiin maanviljelijä Lauri A. Sariolan nimi. Täten Sariolasta tuli lehden perustaja, ja se oli hänen nimissään vuoteen 1927, jolloin osakeyhtiö Sano-malehti Oy Somero perustettiin.

Alkuvaikeuksista huolimatta Sariola pani asiat toimeen ripeästi, ja lehden ensimmäinen numero ilmestyi "lauvantaina, tammikuun 3 p:nä 1925". Vastaava toimittaja oli Toivo Soini, ja lehden tilaushinta oli 20 markkaa vuodelta.

Vaikka lehden päätarkoitus oli paikkakuntaa koskevien artikkelien ja uutisten julkaisu, sisältyi siihen useasti myös uskonnollisia kirjoitelmia, "jotta siitä hiljaisuuden hetkenä saa tyydytystä myöskin uskonnolliselle kaipuulleen". Niinpä ensimmäisen numeron etusivun johtava artikkeli oli "Mistä saada siunausta uudelle vuodelle?" Se oli painettu fraktuuralla vanhojen raamattujen ja virsikirjojen

tyyliin.

Lehden päätehtävä ei ollut "veresten tietojen" toimittaminen "suuresta maailmasta", mutta ajateltiin, että siinä voitaisiin selostaa tärkeimpiä koti- ja ulkomaisia tapahtumia, jotta nekin, jotka "eivät taloudellisista syistä voineet muita lehtiä tilata, pysyisivät ainakin jossain määrin aikansa tasalla". Perustavassa kokouksessa päätettiin pyytää edellä mainittua, Tampereella asuvaa opettaja Emil Paleniusta kirjoittamaan lehteen uutisluontoisia avustuksia.

Somero-lehti aloitti toimintansa pontevasti selostamalla pitäjän uusia aloitteita, vapaaehtoisen palokunnan perustamista, Someron maataloustuottajain paikallisyhdistyksen kokousta ja muita pitäjän tapahtumia, mutta taloudenhoitaja-sihteerillä, jolla oli oma virkansa, ei ollut tarpeeksi aikaa reportaasiluonteisiin kirjoitelmiin. Näin lehdestä tuli vähitellen enemmän ilmoitus- kuin uutislehti.

"Uutiset" olivat tavallisesti muis-

ta lehdistä saksittuja pikkupaloja, mutta toisinaan sentään päätoimittaja selosti itse jotakin tärkeää tapahtumaa. Tämä sattui useasti Pajulan koulun opettajan, Kustaa Hossin, toimikaudella 1930-50-luvuilla. Hän otti tehtävänsä vakavasti ja valjasti joka viikko hevosensa ajellen joko rat-tailla tai reellä Kaislarantaan lehden toimitukseen taloudenhoitajien Viljo ja Helmi Lahosen toimikausilla.

Tuollainen tärkeä tapahtuma oli kunnanlääkäri Torsten Lindblad-Lahermaan ja hänen perheensä muutto Helsinkiin 1930-luvun lopulla, jolloin heille järjestettiin suuri läksiäisjuhla Suojeluskunnan talolla.³⁾

Juhlassa tarjottiin päivällinen, puheita pidettiin, ja taisipa siellä esiintyä yhtyeikin tavallisella bravuuri-numerollaan, Luigi Boccherinin Minuetilla, jonka kuuleminen tuo vieläkin mieleeni "Lahosen sedän", ryhmän sellistin ja viulun soittajat Otto Aukion ja Yrjö Sjöblad - somerolaisittain "Seeplatin" Yrjön.

Mutta sota päättyi. Eino joutui vielä lähtemään Karjalasta Ouluun. Pohjoisessa sodittiin vielä rajusti.

"Desantteja"

Taloissa oli vankeja töissä. Meidän naapurissakin oli kaksi vankia. Inkeriläisiä oli myös. Meilläkin oli inkeriläistyttö, joka oli tullut Saksan kautta Suomeen salaa laivan lastiruumassa hiilien seassa. Saksalaiset olivat hänet kaapanneet Pietarin lähellä. Hän oli silloin 19-vuotias. Nyt kun sota alkoi päättyä, niin vangit pääsivät vähän katsomaan toisiaan.

Oli sellainen huhu liikkeellä, että venäläinen kone on pudonnut Orhilammen lähelle meidän metsään. Tämä meidän inkeriläinen ei ollut kotona kerran pyhänä, kun hän oli Raisiossa äitiensä katsomassa. Meidän oveen kolkutettiin yöllä. Olin kotona 14-vuotiaan veljeni ja 3-vuotiaan tyttäreni kanssa. Mitään selvää en niiden kolkuttajien jutuista saanut. Sen kuulin, että venäjän kiel-tä se oli. Me pelättiin kovin. Olin varma, että sieltä lentokoneesta ne olivat. Veljeni sanoi: "Ammu siihen oveen, kun sinä osaat", ja minä ammuin alas oveen. Kyllä lähtivät pois ja pomiloivat jotain mennessään. Kun inkeriläistyttö tuli kotiin, hän sanoi: "Meinasitko tappaa minun sulhaseni." Ne olivat naapurin vankeja, jotka tulivat likkapelille.

Säilyihän itsenäisyys

Kahden kuukauden päästä Eino tuli jo kotiin. Ei hän haavoittunut eikä hänen veljensääkään. "Kyllä se ihme on, kun vielä tässä olen", hän sanoi. Hän oli masentunut kaikesta menetyksestä, mutta kuitenkin jäi vielä Suomi ja itsenäisyys. Hän ei enää koskaan oikein sodan kauhuista selvinnyt. Usein hän näki painajaisia ja sairasti paljon.

Me olimme ensin kuin puulla päähän lyötyjä. Ei tiennyt, mistä olisi aloittanut. Kaikki oli tekemättä, mitä oli suunniteltu, eikä saanut ostaa mitään tarvikkeita, ei kertakaikkiaan mitään.

Inkeriläiset vietiin Viroon. Olen vielä kirjeenvaihdossa sen inkeriläistytön kanssa. Hän on käynyt

kerran täälläkin.

Ne, jotka sodassa olivat olleet, iltaisin tavatessaan puhuivat sota-kokemuksista ja parhaasta nuoruudesta, joka meni hukkaan - mutta ei kuitenkaan hukkaan. Viimeiseen mieheen puolustettiin maata ja itsenäisyys saatiin pitää. Suomi on meidän ja lasten ja lastenlasten. Näin se juttu päättyi ja taas sama

alusta, kun kohdattiin toinen sota-kaveri. Poltettiin tupakkaa ja puhuttiin sodasta. Tupakanpoltto loppui kyllä Einon osalta, kun hän sairastui.

Kun sodasta toivuttiin, ahkerasti rakennettiin ja mentiin eteen-päin kukin taitonsa mukaan. Maksettiin sotavelkaa. Ihmiset olivat onnellisia eikä työttömiä ollut.

2

11. Hyväksytty palvelukseen:

a) kutsunnassa 3/11 1928

b) jälkitarkastuksessa / 19

c) vapaaehtoisena / 19

Hämeen kutsuntapiirissä.

12. Astunut vakinaiseen palvelukseen 3/12 1929.

Tampereen Rykmentti

Joukko-osasto ja määrätty: 1/7 1929

kompp, esk, ptri jne.

13. Vannonut sotilasvalan 28/9 1929

14. Antanut juhl. vakuutuksen / 19

15. Kuulunut suojeluskuntaan: Atka, jonka kuulunut sk:aan ja sk:n nimi, jossa viimeksi palvelut

16. Henkilökuvaus:

pituus 173 paino 61 silmien väri erikoiset tuntomerkit 42

17. Saappaan numero: 42 Ks. № 2.

Lyly Eino

Passomestarin omakätinen nimenkirjoitus

Sivu Eino Lylyn sotilaspassista.

AINO LYLY
Muistojaan ei voi valita

Jos neljäkymppiselle henkilölle esittää kysymyksen: "Missä olit silloin, kun presidentti John F. Kennedy murhattiin?" saa melko varmasti vastakysymyksen: "Että niin mitä?" Joku heistäkin kuitenkin saattaa muistaa. Jos sattui 22.11.63 seuraamaan television lähetystä, kun menossa oleva ohjelma keskeytettiin, tuli ylimääräinen uutislähetys. Näytettiin kuinka ihminen kuolee, päälaki irtoaa, kuinka ihmisestä, valtiaastakin, tulee eloton objekti hetkellä, jolloin hän on kaikkien kameroiden ja kaikkien uutiselostajien - mutta myös murhaajan, murhaajien - keskipisteessä. Katselin silloin 12-vuotiaan poikani kanssa tuon uutislähetksen. Hän on nyt 45-vuotias. Hän muistaa. Itkimme molemmat.

Kesä -39 oli lämmin ja kaunis. Oli harvinaisen hyvä satovuosi sekä pelloilla että puutarhoissa. Luonto antoi tuhlaten parastaan. Ihmiset elivät aavistuksenomaisen odotuksen aikaa. Tulevaisuutta pyrittiin varmistamaan. Mikko-veljeni oli linnoitustöissä Kannaksella. Hän oli 18-vuotias.

Kotikuntani Kiikan nuorista miehistä suuri osa oli kertausharjoituksissa Kankaanpäässä. Reino Hirvisepän alias Pallen eräs limerikki alkoi sanoilla: "Surusanomia kuuluu Kiikasta, monta itkee siellä nyt piikasta." Loppua en muista. Kertausharjoitukset olivat silloin muodissa olleen limerikin aihe.

Marras-joulukuun vaihteessa -39 oli Etelä-Satakunnan suojeluskuntain poikaosastojen harjoitusleiri Sammaljoen Sampolassa. Olin yksi muonittajista. Pariviikkoiseksi tarkoitettua leiriä oli pidetty viikon verran, kun marraskuun 30. päivänä lounaan jälkeen leirin johtaja Eero Setälä Harjavallasta piti lyhyen puheen: "Saksa on pettänyt meidät. Se on liittoutunut Neuvostoliiton kanssa. Neuvostoliitto on sanonut irti hyökkäämättömyyssopimuksen, joka sillä on ollut Suomen kanssa,

Aino Lyly 1939.

ja on tänä aamuna hyökännyt Suomeen. Tässä tilanteessa lopetamme leirin tältä erää tähän."

Ensimmäisenä adventtisunnuntaina 1939 ilma ulkona oli kaunis, mutta hyvin kylmä. Kirkoissa otettiin käyttöön uusi virsikirja. Kesken jumalanpalveluksen tuli Kiikan kirkkoon rautatieasemalta lähetti tuoden viestiä. Kirkkoherra kuulutti saarnatuolista: "Pitkä evakkojuna on pysähtynyt asemalle. Jokaista, joka on hevosella tullut kirkolle, pyydetään menemään välittömästi asemalle. Ottakaa kuormat täyteen ja tulkaa tänne takaisin." Hetken kulluttua kirkko oli täynnä mitä sekalaisinta seurakuntaa. Janoisia, nälkäisiä, unisia, outoa murretta puhuvia, matkasta rähjäntyneitä, kotinsa jättämään joutuneita. Kirkko oli ainut lämmitetty tila, minne heidät voitiin aluksi majoittaa. Somerollakin saattaa olla muutama uusikirkkolainen tai kanneljärveläinen henkilö, joka on ollut silloin mukana ja muistaa.

Kiikan väkiluku kolminkertaistui talvisotatähtenä. Kotiini sijoitettiin 7-henkinen Katajaisen perhe Uudetakirkolta. Joulukuussa kävimme katsomassa alasammuttua tai pu-

donnutta viholliskonetta erään pikkujärven jäällä. Kuollut lentäjä makasi koneen vieressä. Ei vaikuttanut pommikoneelta. Olisiko kuljetanut sabotaashin tekijää tai tekijöitä? Talvi 1940 oli kirkas ja ikimuistoisen kylmä. Kotini puutarhasta paleltuivat kaikki omenapuut.

Vuonna 1941 juhannuksen jälkeisenä päivänä ilman täytti yhtäkkiä outo ulina. "Ilmahälytys, tänepäin pommisuojaan!" kuului huuto. Hetken kuluttua meitä oli Nokian kartanon kellarissa muutama kymmenen henkeä. Kuuntelimme jymähtelyä ja tajusimme, että sota oli jälleen alkanut. En osannut pelätä. Katselin tilavaa, joskin nyt täyteenahdettua olinpaikkaani ja mieitin, omituista kyllä, olenko samassa kellarissa, minne Jaakko Ilkka piioitui noin 350 vuotta aiemmin. Olin kulkenut Ilkan patsaan ohi useasti, se oli Viholan mäellä, tien varrella, tie vei suoraan Pyhäjärven rantaan. Patsaassa luki: Nokian taistelu 31.12.1596. Toisella puolen patsasta ristikkäin tanassa miekka ja piikinuija. Ilmahälytys loppui, lähdin Nokian asemalle. Kosken mäessä, maantiellä jyrkässä ahteessa oli kaatunut polkupyörä. Noin 20-vuotias tyttö istui pyörän satulassa kätet kiinni ohjastangossa, jalat valkoisine kumitossuineen pyörän polkimilla, pommien sirpaleesta osuman saaneena, kuolleena.

On kevättalvinen sunnuntai-ilta-yö 1943, kun oveeni koputettiin: "Teitä pyydetään lähtemään välittömästi sairaalaan luovuttamaan verta." Olin hetken kulluttua sotasairaalaksi muutetun Nokian Kerkholan ala-aulassa. Se oli tyhjä. Kiipesin raput. Yläkerrasta, suljetun oven takaa kuului huuto: "Voi Herra Jumala, voi Herra Jumala!" jatkuvasi ja taukoamatta. Viereisen huoneen ovi oli auki. Nuori nainen makasi laverilla. Minut määrättiin toiselle laverille. Kyynärtaipeeseen kiinnitettiin neula, siitä johti letku suoraan tytön käsivarteeseen; oliko jo-

Hulda Soini

kouluu."

Huolimatta kirkon ja "kiartokoulun" utterasta työstä luku- ja kirjoitustaidon parantamiseksi vielä toisen maailmansodan aikana ollessani kesäapulaisena Someron Säästöpankissa tuli silloin tällöin asioimaan vanhus, joka kuiskasi nimikirjoitusta pyytävälle pankkivirkailijalle: "Mää tällään merkiv vaan!" puumerkin käyttöön viitaten.

Someron ensimmäinen kansakoulu, Kirkonkoulu, perustettiin v. 1882, ja 1930-luvun alkaessa oli pitäjässä jo noin kaksikymmentä koulua. Laitoksen kasvaessa ja luku- ja kirjoitustaidon yleistyessä tuli kirjeistä tärkeä yhteyden pidon muoto, jossa oleellisia tekijöitä olivat tyyli- ja käsiala. Vaikka ensimmäiset kirjoituskoneet valmistettiinkin jo 1800-luvun alkupuolella, ne olivat pääasiassa tarkoitettuja sokeiden käyttöön. Vasta amerikkalaisen Philo Remingtonin alettua kirjoituskoneiden sarjatuotannon v. 1874 ja erityisesti sekä isoilla että pienillä kirjaimilla varustetun mallin tultua markkinoille muutamia vuosia myöhemmin tuli liikekirjeistä entistä tärkeämpi kommunikaation muoto.

Liikekirjeenvaihdosta tuli niin oleellinen tekijä, että äitini Hulda Soini sanoi sen ja koneella kirjoittamisen olleen kirjanpidon ohella tärkeimpiä opetusaineita Kotkan kauppakoulussa ensimmäisen maailmansodan lopulla. Vaikka kirjoituskone yleistyi liike-

Toivo Soini

kirjeenvaihdossa, kirjanpitokirjojen kirjoittaminen oli vielä toimitettava käsin, joten hyvä käsiala ja erityisesti selvät numerot olivat tärkeitä. Muistan Someron Säästöpankin kesäapulaiskauteltani, miten valtavan painava äitini pitämä monikiloinen "pääkirja" oli.

Maaseudun perheet asuivat useimmiten samalla seudulla sukupolvesta toiseen eivätkä perheen jäsenet ja ystävät tarvinneet kirjeitä yhteyden ylläpitämiseksi. Koska Somero oli maalaispitäjä, jossa liikkeen ja pankkien luku oli vähäinen, paikkakunnalle tulevan postin määrä oli alussa pieni. Ulkomaan postia ei tullut juuri nimeksikään, mutta toisinaan sentään Lammennummella asuva "Sihteeriksi" kutsuttu ukko - Selenius oli hänen nimensä - sai jo 30-luvulla Amerikan-postia Tekla-tyttäreltä, ja taisipa siinä Amerikan "taala" poikineen ylittää Atlantin "kirjeenkuares", koska pa Sihteeri totesi ystävilleen: "Tekla tianaa New Yorkis!"²⁾

Someron postiyhteyksiä vaikeutti se seikka, että posti oli noudettava hevosella Jokioisten asemalta ympäri pitäjää oleviin postitoimistoihin. Pääpostitoimisto oli Joensuussa ja monet kyläkauppiaat hoitelivat postin jakelua omalla kulmakunnallaan asiakkaiden noutaessa postinsa kaupasta. Joensuun postin majapaikka oli Tyynelän talo vastapäätä vanhaa säästöpankkia (myöhemmin Somerohovi) vv. 1888-1932. Tyynelästä

postitoimisto siirrettiin niin ikään pitkäaikaiseen majapaikkaansa Peltomäen liiketaloon lähellä linja-autoasemaa.

Tyynelän postikaudella oli toiminta vielä hiljaista, ja muistan sen viimeiseltä vuodelta, miten "postin tantoilla", Alma ja Verna Kempellä, oli toisinaan aikaa kutsua naapurin lapset, Sirkkan ja minut, sarjakuvia katselamaan ja poimimaan syksyllä maahan pudonneita krikunoita visiittimme loppuksi.

Autoliikenteen vakiintuminen 1920-luvulla nopeutti tietysti postin kulkua, ja 1930-luvulla somerolaiset saivat postijunan asemasta päivittäiset, suorat postiautoyhteydet Helsinkiin ja Turkuun. Postin kotiinkanto alkoi ensin Joensuun alueella samalla vuosikymmenellä. Täten tarjoutui mahdollisuus saada noiden kaupunkien päivälehdet saman päivän jakeluun Somerolla, ja uutisten lukemisesta tuli oleellinen päivittäinen rutiini.

Somerolla ruvettiin lukemaan Helsingin ja Turun päivälehtien lisäksi Forssan Lehteä ja Salon Seudun Sanomia. Erityisesti Forssan Lehti julkaisi toisinaan uutisia Somerolta, mutta jo 1920-luvun puolivälissä muutamat somerolaiset rupesivat ajattelemaan, että ympäristölehtien uutisista, kirjoituksista ja ilmoituksista niin pieni osa kosketteli Someroa, että omaa lehteä tarvittiin, vaikka pitäjänlehtien historia olikin silloin vain kolmisenkymmentä vuotta vanha.

Marraskuun 25. päivän 1924 perustavan kokouksen pöytäkirjan mukaan "säästöpankin kamreeri Toivo Soinin päätettyä ruveta julkaisemaan Somerolla yhden kerran viikossa ilmestyvää Somero-nimistä sanomalehteä" perustamiskirjan allekirjoitti kaksitoista perustavaa jäsentä, joihin kuului kolme Finni-Soinin veljestä. He sitoutuivat maksamaan 500 markkaa kukin, mikä siihen aikaan oli melko huomattava investointi.

Lehden synty mutkistui Toivo Soinin sairauden vuoksi, ja perusta-

*“Toi Somero-lehti on tullu niin punaseks!”
Jutustelua tiedotustoiminnasta Somerolla.¹⁾*

Sanotaan amerikkalaispojan kysyneen pyhäkoulun opettajaltaan tämän kerrottua lapsille Paavalin lähetysmatkoista: “Lähetikkö Paavali korinttolaiskirjeensä tavallisessa postissa, pikapostissa vaiko sähköpostina?”

Nykypäivän faxeihin ja sähköpostiin tottuneiden on vaikeata kuvitella aikaa, jolloin ei ollut edes postilaitosta viestin viemiseen, ja kuitenkin tuon laitoksen yleistyminen Suomessa on tuskin vuosisataa vanhempi. Vaikka Ruotsin postilaitos ulottikin toimintansa Suomeen jo 1600-luvulla, Suomen oma postilaitos perustettiin vasta v. 1812 ja v. 1875 se liittyi maailman postilaitokseen. Posti- ja lennätinlaitosten yhdistyttyä v. 1927 liittyi postin toimintaan sähkösanomien välittäminen, mutta koska ne ovat luonteeltaan joko henkilökohtaisia tai sanomalehtien lähteitä, ne osallistuivat vain välillisesti uutisten levittämiseen.

Jos nykyisin tieto jostakin lentoonnettomuudesta tai Elizabeth Taylorin viimeisimmästä avioerosta leviää nopeasti ympäri maailma, sana kulki ennen postilaitosta ja vielä sen aikakin usein suusta suuhun “kylä puhuu”-tyyliin tai sananparsien ja balladien tai pilkkalaulujen muodossa jonkin tapahtuman tai sankarin urotyön kertomiseksi.

Lapsuudessa kuulin monta kertomusta Charles Lindbergin lennosta Atlantin yli v. 1927. Toinen yleinen puheenaie olivat kauhujutut paria vuosikymmentä aikaisemmin sattuneesta loistolaiva Titanicin uppoamisesta Atlantilla aivan kuin se olisi tapahtunut vain viikkoja aikaisemmin. Mieleepi on jäänyt myös Korkealan (Ali-Ojalan) Helmin puoleksi laulama kansan suussa kulkenut “värsky”, joka kertoi Palikaisten kartanon kerrallisen omistajan Warénin (nimi esiintyy myös muodossa Wahrén) rouvan ihastumisesta kamariherra Lindelliin: “Linteeni herra ja hianoinen

ja Vahreenin mammalla mialuinen.”

Suusanallisen asian esittäminen joko suoranaisesti tai asiamiehen välityksellä pysyi kauan tapana kosioasioissa. Jos nuorimies ei sattunut löytämään aviokumppania omasta kylästä, hänen oli turvauduttava “puhemiähehen”, jonka tavallinen palkio liittoon vieneestä tehtävästä oli “puhemiähen” paita. Vielä tämän vuosisadan alussa, kun Pyölin kylän kaupias Juho Edelin äidiltä kysyttiin, kuka heillä oli ollut puhemiehenä, selitti “Eetelin mamma” ylpeänä: “Ei Eeteli puhemiästä tarvinnu; Eeteli kirjotti!”

Jokaisella kulmakunnalla oli tavallisesti hyvä “pännämiäs”, jonka apuun turvauduttiin testamenttien ja perunkirjoitusta – somerolaisittain “kalunkirjoitusta” – koskevien asiapapereiden laadinnassa. Niinpä Pikku-Joensuussa asunut maanviljelijä Kustaa Korpi-Seppälä ja hänen poikansa Kalle hoitivat noita asioita monelle somerolaisperheelle.

Postilaitoksen synty ei suinkaan merkinnyt sen nopeaa leviämistä. Vaikka kehitys suurten asutuskeskusten alueilla oli melko ripeää, maaseudulla se oli hidasta. Toisen maailmansodan jälkeen Karjalan kannakselta Somerolle muuttaneen opettajapankkimies Mikko Mäkirinteen Amanda-puoliso – miehensä leikkisessä puheessa “meijä Mantu” – kertoi, että hänen toimiessaan postineitinä rajaseudulla tämän vuosisadan alussa oli kirjeenlähettäjän tavallinen pyyntö postiluukulla: “Pistä sie pismu Piatari!” mutta syrjäseuduilla kulkuyhteyksien paraneminen ja luku- ja kirjoitustaidon leviäminen olivat perusedellytyksenä laitoksen kasvulle, eivätkä vanhat tavat hävinneet siihen aikaan yhtä nopeasti kuin nykyisin.

Luku- ja kirjoitustaitoa opettivat kirkko rippikoulun avulla ja kiertokoulu. Isäni Toivo Soinin mukaan “kiartokoulu” oli yleinen Somerolla vielä tämän vuosisadan alussa. Laitos sai ni-

mensä operointityylistään kunkin kulmakunnan talojen toimiessa kouluna muutaman viikon kerrallaan. Isäntätalon velvollisuuksiin kuului opettajan “ylöspito”, huone ja ateriat, joita ympäristön talot avustivat “lämpimäisil” sian tai vasikan “lahtin” tai voikilolla kimuamisen jälkeen. Tavallisesti sali, talon suurin huone, toimi luokkahuoneena.

Useimmilla “kiartokoulun” opettajilla oli jonkin verran koulutusta opetustyöhön, ja monet laitoksen loppuajan opettajista siirtyivät kansakoululaitoksen palvelukseen. He olivat yleensä tunnollisia ja ankaria kasvattajia, joille joskus sentään sattui pieniä kommelluksia.

Joku lukija saattaa vielä muistaa kuulleensa Gustava Järvisestä, “Järvisen Taavasta”, “kiartokoulun” opettajasta, joka Kirkonkoulun siirtyttyään “korjasi” tätini Saara Finnin lukemaa kertomusta tuhlaajapojasta: “Tulet tänne poikani...” tähän tapaan: “Näethän sinä, ettei siellä ole mitään t:tä tule-sanan lopussa!” Ilmeisesti Taavan saamaan koulutukseen ei kuulunut mainintaa suomen loppuhenkosesta (aspiraatiosta).

“Kiartokoulun” viimeisiin opettajiin kuuluivat myös Somerniemellä syntynyt Emil Palenius, joka valittiin opettajaksi Tampereelle hänen käytyään Rauman seminaarin, ja ainakin muutamien somerolaisten muistissa oleva Hilma Sirola, vaativa ja samalla lempeä kasvattaja, joka opetti Kirkonkoulussa monet “kiartokoulun” oppilaitensa lapset lukemaan ja kirjoittamaan.

“Kiartokoulun” opettajien vaatimus oppilaan tyydyttävästä luku- ja kirjoitustaidosta pani monen somerolaislapsen toistamaan kurssin ennen kuin hänet hyväksyttiin joko kansakouluun tai rippikouluun. Niimpä somerolaispoika, jonka “luku ei oikeel luanannu”, vastasi, kun häneltä tiedusteltiin lukusilla koulutietoja: “Kolme vuatta kiartokouluu ja kaks rippis-

kin mittari välissä, sitä en tiedä. “Teidän täytyy saada lisää verta, että kestätte leikkauksen”, puhui hoitaja rauhallisesti. Tyttö oli myös rauhallinen. He eivät kiinnittäneet mitään huomiota viereisen huoneen huutoon. Tuokion kuluttua tyttö pyysi hiljaisella äänellä: “Älkää enää antako, minä voin niin pahoin.” “Kotettakaa kestää”, pyysi hoitaja. Voi Herra Jumala -huuto kaikui korvisani yhä, kun poistuin sairaalasta kevättälvisen yöhön.

Aamulehti uutisoi vapaasti siteeraten näin: Mies oli sunnuntai-iltana mennyt ompelijaäidin ja hänen tyttärensä kotiin. Tyttö oli aikaisemmin seurustellut miehen kanssa, mutta ei suostunut enää jatkamaan seurustelua. Mies istui keittiön tuolille, otti viulun esille, soitti sillä kappaleen Kielon jäähyväiset, otti aseensa, ampui ensin tyttöä, sitten itseään. Tyttö kuoli, ampuja jäi eloon. Ampuja oli kotiutettu armeijasta rintamapalvelukseen sopeutumattomana.

Vuonna 1944 juhannuksena, kylmänä ja sateisena, oli häät Kiikan Kiimajärvellä, Siukon tilalla. Ostin morsiusparille lahjaksi Keittotaito-nimisen kirjan, siitä oli juuri tullut uusi painos. Annoin sen morsiamen sisarelle, lahjojen vastaanottajalle. Hän katsoi sitä ja tokaisi: “Tämä on nyt kuudes tätä sorttia.” Sulhasen, karjalaispojan, piti saapua tietyllä junalla, ja vihkimisen oli määrätty tapahtua heti sen jälkeen. Kyllä hän saapuikin, mutta juna oli kaksi tuntia myöhässä. Morsiamen kolme veljeä eivät saaneet lomaa, neljäs veli, jota oli ajateltu isännäksi, oli kaatunut talvisodassa. Vihkiminen tapahtui. Tuore aviomies lähti seuraavana aamuna rintamalle, palasi rauhan tultua ja sai vaimonsa koti-tilan, vauraan satakuntalaistalon, omistukseensa.

Tämä muistelmä olkoon kunnianosoitus nokialaistytöille, jotka hetken sivusivat elämäänsä ja joutuivat sodan uhreiksi niin tarpeettomasti. Suljen välittömästi radion, jos sieltä alkaa kuulua kappale Kielon jäähyväiset.

Pelottava joulupukki

Plin pieni tytön tyllerö ja uskoin vielä joulupukkiin ja siihen, että hän tuo mitä lapset vain toivovat. Minä toivoin hartaasti vauvanukkea ja pieniä nukken vaunuja, koska minun rakkaat nukkeni olivat jääneet kaikki kotiin Karjalaan.

Vain ne vaatteet kerittiin ottamaan mitä päälläni oli, ei mitään muuta ollut aikaa ottaa kun piti joutua matkaan kohti tuntematonta kotia.

Minä osasin kirjoittaa isoilla tolppakirjaimilla pukille toivomukseni ja vein lappuni aitan nurkan rakoon, josta se oli yön aikana viety. Olin varma, että tonttu oli löytänyt kirjeeni ja jäin jännittyneenä vartomaan jouluaattoiltaa.

Tuli se hetki viimein, kun eteisestä alkoi kuulua kova kopina ja pukki tulla tupsahti sisään. Olin kuvitellut pukin postikortin punapukiseksi ja valkopartaiseksi olenoksi, jolla on suu hymyssä ja iloinen pilke silmässä.

Pettymykseni oli valtava, kun sisään tuli kaamean näköinen karvainen otus, vanha turkki nurinpäin käännettynä ja pitkä pellavakuontalo leuan alla muka partana. Päässä oli vanha karvalakki nurinpäin melkein silmillä roikkuen ja kädessä iso väärä keppi sekä vanha viljasäkin näköinen pussi.

Pukki murisi kovalla pelottavalla äänellä, että onkos talossa kilttejä lapsia.

Minä tietysti pelästyksestä punaisena kerroin pukille olleeni aina kiltti ja vartoavani lahjaksi vauvanukkea ja vaunuja.

Pukki penkoi pussiaan ja arvatkaapa mitä sieltä löytyi! Ei mitään ihanaa vauvanukkea ja vaunuja, ei sinne päinkään. Vaan vaaleanpunaiset raidalliset alushousut, niin sanottu “luukkuhousut”, jotka pantiin liivin nappeihin kiinni sivuilta. Sellaiset oli sota-aikana kaikilla tytöillä, kun ei kuminauhaa saanut.

Minulta oli päästä itku, niin pettynyt olin. Pukki kai huomasi sen ja

sanoi, että katsotaanpa löytyykö täältä vielä jotain muuta mukavampaa lahjaa. Ja löytyihän sieltä pieni pyöreä paketti, mutta ei ainakaan nukkea tai vaunuja. Paketissa oli pieni kerä hopeanhoitoista sähkökyläkaa joulukuusenkoristeeksi.

Kiitin pukkia lahjoistani, vaikka olinkin kovin pettynyt. Aloin koristella pientä joulukuusta hopeanauhalla. Ennestään kuudessa oli vain pumpulihiutaleita ja kolme valkoista kynttilää.

Somero—Seura kiittää

Kuluneen vuoden aikana Somero—Seura on saanut seuraavia lahjoituksia:

<i>Reijo Mattila:</i>	<i>heinänauloja heinäseipäisiin</i>
<i>Esko Ruostela:</i>	<i>puntari</i>
<i>Jorma Laine:</i>	<i>malkuri</i>
<i>Lahja Aukio:</i>	<i>Otto Aukion tekemä kynttilänjalka ja sotareissulla mukana olleet pelikortit</i>
<i>Aarne Virtanen, Pajula:</i>	<i>rautakanki</i>
<i>Joensuun koulu (Jouni Häkkinen):</i>	<i>monistus- ja kirjoituskoneita</i>
<i>Somerpaino (Hannu Tähtinen):</i>	<i>sananparsikortteja</i>
<i>Hautakivihuolto E. Hellsten:</i>	<i>kuninkaankivien (7 kpl) puhdistus</i>
<i>Hannele Fonsell:</i>	<i>konekirjoitusapua</i>
<i>Reijo Vaahtojärvi:</i>	<i>kärjäasia</i>
<i>Milja Paakkonen:</i>	<i>tuohitöitä</i>
<i>Aimo Syrjälä:</i>	<i>sokeriastia</i>
<i>Pentti Kämi:</i>	<i>porilaisen moottoritehtaan mainos</i>
<i>Simo Keskitalo:</i>	<i>teroitinlaite</i>
<i>Sulo Tiensuu:</i>	<i>napakaira</i>
<i>Tyyne Mäkilampolan perik.:</i>	<i>valokuvia ja tekstiilejä</i>
<i>Aarne Pukkila:</i>	<i>pahnanpoimija</i>
<i>Mikko Paakkonen:</i>	<i>säähavainnot</i>

Talkoita

- *Pärekaton teko savenvalajamuseolla, talkoolaisille muonitusta lahjoittivat Kultelan talouskauppa ja Helvi Mäkinen. Soppaa ja kahvia keitti Ritva Helminen*
- *Koulujen museopäivänä esittivät työnäytöksiä Esko Helminen ja Erkki Aalto, sekä savenvalajamuseolla Reino Tammi. Mukana olivat myös valvojat.*
- *Perinnekerien järjestelyt*
- *Lainajyvämakasiinien avoimien ovien päivä*
- *Heinänniittotalkoot*
- *Variksenpeljättimien järjestelytalkoot*
- *Syrjälän makasiinin tavaroiden siirto*
- *Haapasen tavaroiden siirto*
- *Kesäretken järjestelyt*
- *Matkailumessujen valvojat*

Edellämainituille talkoolaisille kiitokset.

Matkailuvuosi on ollut erittäin vilkas, joten museoitien hoitajille ja matkojenjärjestäjille kiitokset. Kiitämme Someron Joulun tekemiseen ja markkinointiin osallistuneita. Kiitämme kaikkia lahjoittajia ja muita Somero—Seuran toimintaa tukeneita ja toiminnoissa mukana olleita niin yksityisiä kuin yhteisöjä, erityisesti Someron kaupunkia ja Someron seurakuntaa hyvästä yhteistyöstä.

Onnea ja menestystä vuodelle 1997!

Ihmisen on vaikea määritellä asemaansa maailmassa. Kun hän puhuu itsestään, hän puhuu samalla ympäristöstään. Ajatellessaan maapalloa tai sen luontoa on hänen otettava huomioon myös itsensä. Kuitenkin ihminen on löytänyt ratkaisun olemassaolonsa ongelmaan: hän on erottanut itsensä ympäristöstään ja tehnyt omasta persoonastaan väkään, voimakkaan perustan elämälle.

Huomattuaan olevansa olemassa ihminen muutti maailman todelliseksi ympäristökseen, elävää olentoa ympäröiväksi alueeksi. Todellisuutta oli mahdollista tarkastella objektiivisesti; luonnosta kerrottiin tarinoita ikään kuin se olisi abstrakti, kaukainen asia. Kun ihminen loi itselleen maailman, hän teki myös todellisuudesta itselleen sopivan.

Nyt luonto palvelee ihmiskuntaa sekä konkreettisesti että henkisesti. Umberto Eco kirjoittaa pakinassaan Miten käy puhe eläimistä aikamme arvoista, siitä, miten ihmisiä opetetaan suhtautumaan luontoon. Hänen mukaansa ihmiset hyvittävät pahat tekonsa luontoa kohtaan tekemällä eläimistä inhimillisiä. Luonnonsuojelun tarkoitus on vääristynyt: lapset oppivat, että eläimiä pitää suojella siksi, että ne ovat kilttejä tai hyviä. Nykyajan maailmassa luonto on suuri satu, josta ihmiset voivat etsiä itselleen tuttuja asioita: kauneutta, hyvyyttä, jopa kristillisiä moraalisääntöjä.

Ihmiset ovat luneet maailman, jossa he ovat olemassa ensisijaisesti itselleen jos toisilleen. Kun ihmiskunta pitää huolta itsestään, luonto on toisarvoinen asia. Ihmisten yhteisö on sisäisesti elävä, mutta maailmassa ulkopuolinen. Erillään ympäristöstään ihminen on turvassa, luonnossa yksin. Luonnon lait eivät vastaa ihmisen sääntöjä. Tekemällä ympäristöstään inhimillisen ihminen torjuu omaa pelkoaan: joutuessaan uhatuksi hän käyttäytyy muiden eläinten tavoin. Tieto omasta raadollisuudesta saa hänet piiloutumaan ihmiskunnassa pätevien normien taakse.

Maailman todellisuuden hämärtäminen muuttaa luonnon käsitteeksi, joka vastaa turvallisia arvoja. Ihmisen luomat mallit sovitetaan väkisin ympäristöön, joka on kuitenkin olemassa muutenkin kuin ihmisten ajatusten kohteena. Umberto Eco kirjoittaa: jotta heidät (lapset) saataisiin unohtamaan miten pahoja ihmiset ovat, heille selitettiin liikaa miten hyviä karhut ovat. Sen sijaan että olisi kerrottu rehellisesti mitä ovat ihmiset ja mitä ovat karhut.

Sivistys on hauras rakennelma, joka ei kestä luonnon painetta. Vaikka ihminen on eristäytynyt omalle henkiselle alueelleen, hän ei ole koskematon. Ollessaan fyysisesti olemassa ihminen joutuu ympäristönsä vaikutuksen piiriin, ajatuksistaan huolimatta. Jokin todellisuus on olemassa, ja ihminen tuntee sen itsessään. Kuitenkaan tunne elämän konkreettisuudesta ei ole aina tarpeeksi voimakas: Umberto Econ pakina kertoo newyorkilaisista pojista, jotka joutuvat karhun raatelemiksi, koska heille oli kerrottu karhujen olevan kilttejä eläimiä. Vaikka ihmisten teoriat tai ajatukset luonnosta olisivatkin sisäisesti loogisia, ne eivät auta ymmärtämään ympäristöä olemassa olevana asiana.

Mitä kauemmas luonnosta ihmisen joutuu, sitä vaikeammaksi tulee hänen elämänsä maapallolla. Etäännyessään ympäristöstään ihminen pakenee myös itseään; jos hän pysyy puhumaan ympäröivästä maailmasta niin kuin se olisi keksitty satu, miksi hän ei voisi joutua kokonaan ulos itsestäänkin. Pitäessään kiinni omista säännöistään, omista sisäisistä arvoistaan, ihminen kohtelee itseään samalla tavalla kuin luontoa, eristään ja yksinkertaistaen. Ihmiskunnan teot ovat moraalisesti arveluttavia, mutta ne myös korvataan moraaliilla. "Kun ajattelee että tiedotusvälineillä, koululla, yhteisöllä on työ ja tuska pyrkiessään saamaan anteeksi ne monet asiat joita on tehty ihmisille, on psykologisesti ja eettisesti ikään kuin hyvitystä pitää kiinni eläinten hyvydestä", kirjoittaa Umberto Eco.

Eco toivoo kirjoituksessaan, että lapsille kerrotaisiin maailmasta ja luonnosta totuudenmukaisesti, ei myyttisenä taruna. Mutta totuus on suhteellinen asia, jos ihmisten maailmankuvaa on säädelty voimakkaasti tiettyyn suuntaan. Yleiset käsitykset luonnosta leviävät nyky-yhteiskunnissa niin nopeasti, että ihmisillä ei oie aikaa punnita niitä oman elämänsä kannalta. Luonnonsuojelijat puhuvat ekosenttiisyydestä ja kestävästä kehityksestä, ja samalla ihmisten kuva todellisesta, elävästä maailmasta heikkenee. Luonto muuttuu uutisiksi ekokatastrofeista, tilastoiksi, jotka heijastelevat jotain ihmisille äälyisesti tuttua, mutta samalla täysin käsitämätöntä asiaa.

Ihminen ei voi enää palata aikaan, jolloin hänen elämänsä oli yhtä muun elollisen kanssa. Hän on ollut älykäs, muttei viisas. Heti syntyessään ihminen eroaa muusta luonnosta: hän voi ymmärtää luonnon kiertokulun älyllään, mutta katsoessaan ympärilleen ihmettelee näkemäänsä. Hämmästys saa aikaan luonnollisen reaktion: luontoa pitää kunnioittaa, koska se on ihmeellinen; ainakin teoriasa. Menettäessään suoran kosketuksen luontoon ihminen unohtaa ihmetyksensä ja alkaa käsitellä ympäristöään esineenä, käytännöllisesti, tunteet unohtaen.

Nyky aika on luonut ihmiskunnalle keinot, joiden avulla se voi uudistaa ympäristönsä. Hengen voima, tietoisuus, on nousemassa suurimmaksi luontoa ja ihmistä erottavaksi tekijäksi. Ihmisen mieikuvitus, äly ja kieli tekevät elämästä rikasta, mutta todellisuudesta hämää. Mutta ihmisen mieli voi myös ymmärtää kaiken suhteellisuuden: on mahdollista käsittää, millainen on karhu ja millainen on ihminen. Luonnon todellisuus voi kirkahtaa ihmiselle, joka ajattelee ja näkee oman todellisuutensa läpi.

Kevään 1996 parhaan pistemäärän saanut äidinkielen aine. Julkaistu YTL:n luvalla.

*Veera Parko kirjoitti
ylioppilasaineensa
seuraavan Umberto Econ
lehtipakinan Miten käy
puhe eläimistä pohjalta.*

Veera Parko 1.6.1996

Tämä tapaus sattui New Yorkissa jokin aika sitten. Central Park, eläintarha. Pari pikkupoikaa leikkii lähellä jääkarhujen allasta. Yksi yllyttää muita kanssaan uimaan karhujen ympärille, pakottaakseen ystävänsä hyppäämään veteen hän piilottaa heidän vaatteensa, pojat menevät veteen ja räpiköivät rauhallisen ja uneliaan karhun ympärillä, ärsyttävät sitä, karhu kiukustuu, kouraisee käpälällään ja syö tai pikemminkin pureskelee kahta poikaa joista jää jäljelle riekaleita. Poliisi hälytetään, jopa kaupunginjohtaja saapuu, karhun tappamisesta keskustellaan, todetaan ettei se ollut syypää, asiasta kirjoitetaan jokunen artikkeli. Sattumalta lapsilla oli espanjalaiset nimet: puer-toricolaisia, ehkä värillisiä, ehkä vasta saapuneita, joka tapauksessa uhkarohkeita kuten kaikki köyhälistökortteleiden jengipojat.

Erinäisiä tulkintoja, kaikki varsin vakavia. Kyyninen reaktio melko yleinen: luonnollista valintaa, jos ne olivat kyllin typeriä uidakseen karhun kyljessä niin tämä oli niille oikein, minä en edes viisivuotiaana olisi hypännyt altaaseen. Sosiaalinen tulkinta: köyhyyden seurausta, koulutuksen puutetta, kurjalisto on kurjalistoa myös varomattomuuden, hulluuttomuuden suhteen. Kuinka niin koulutuksen puutetta, minä kysyn vain; köyhinkin lapsi katsoo televisiota ja lukee koulukirjoja, joissa karhut syövät ihmisiä ja metsästäjät tappavat karhuja?

Tulen kysyneeksi eivätkö pojat menneet altaaseen nimenomaan koska katsovat televisiota ja käyvät koulua. Nuo pojat olivat luultavasti meidän huonon omantuntomme uhreja, sen jota koulu ja tiedotusvälineet välittävät.

Ihmisolennot ovat aina olleet julmia eläimille, ja huomattuaan oman pahuutensa he ovat alkaneet jolleivät nyt ihan rakastaa niitä kaikkia (koska pistelevät niitä edelleen poskeensa tyynin mielin) niin ainakin puhua niistä hyvää. Kun ajattelee että tiedotusvälineillä, koululla, yhteisöllä on työ ja tuska pyrkiessään saamaan anteeksi ne monet asiat joita on tehty ihmisille, on psykologisesti ja eettisesti ikään kuin hyvitystä pitää kiinni eläinten hyvydestä. Kolmannen maailman lasten annetaan kuolla, mutta Ykkösmailman lapsia kehoitetaan kunnioittamaan paitsi sudenkorentoja ja kani-poikasiasia myös valaita, krokotiileja ja käärmeitä.

Tämä toimintahan on sinänsä kasvattavaa ja oikein. Moitittavaa on se tekniikka jolla vakuuttelu suoritetaan: jotta eläimet lunastaisivat olemassaolonsa, niistä tehdään ihmimillisiä ja nukkemaisiä. Ei sanota että niillä on oikeus elää vaikka ne lajinsa mukaan ovat viljejä ja lihan-syöjiä, vaan niistä tehdään kunnioitettavia muuttamalla ne ystävällisiksi, hassuiksi, hyväsydämisiksi, viisaiksi ja varovaisiksi.

Mikään ei ole väheksytympi kuin sopuli, veltompi kuin kissa, kuolaa-

vampi kuin koira, löyhkäävämpi kuin sika, hysteerisempi kuin hevonen, typerämpi kuin yöperhonen, limaisempi kuin etana, myrkyllisempi kuin käärme, kellään ei ole vähemmän mielikuvitusta kuin muurahaisella eikä vähemmän luovaa musikaalisuutta kuin satakielellä. Näitä eläimiä ja muitakin on rakastettava — tai vähintään kunnioitettava — sellaisina kuin ne ovat. Entisaikojen tarinat liioittelivat suden pahuutta, nykytarinat liioittelevat suden hyvyttä. Ei valaita tarvitse pelastaa siksi että ne ovat kilttejä, vaan siksi että ne kuuluvat luonnon järjestykseen ja ovat osa ekologista tasapainoa. Mutta meidän lastemme kasvualustana ovat puhuvat valaat, joulutontunkiltit sudet ja ennen kaikkea loputtomat määrät suloisia nallekarhuja.

Julkinen sana, piirretyt filmit, kuvakirjat ovat täynnä karhuja jotka ovat lempeitä kuin nisupulla, lainkuuliaisia, hellyttäviä ja suojelevia. On loukkaus karhua kohtaan sanoa että sillä on oikeus elää koska se on iso ja hassu ja sillä on pörhöiset tassut. Niinpä epäilenkin etteivät Central Parkin lapsiparat kuolleet koulutuksen puutteen vaan liiallisen koulutuksen vuoksi. He ovat meidän huonon omantuntomme uhreja.

Jotta heidät saataisiin unohtamaan miten pahoja ihmiset ovat, heille seliteltiin liikaa miten hyviä karhut ovat. Sen sijaan että olisi kerrottu rehellisesti mitä ovat ihmiset ja mitä ovat karhut. (1987)

<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> HAUTAKIVIHUOLTO E. HELLSTEN Pappilantie 30, puh. 748 5228	Sähkösuunnittelutoimisto HEIMO OJALA KY NIKKILÄNKATU 5 30100 FORSSA PUH. 03-435 6896
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> SOMERON KIOSKI JA AUTOGRILLI puh. 748 5165	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> TAKSI Juha Tähtinen puh. 049-864 511
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> SOMERON KAUPUNKI	<i>Hyvää Joulua</i> KUKKAKAUPPA JA HAUTAUSTOIMISTO R. Mikkola puh. 748 5092, iltaisin 7487 188 Auto 049/226 996
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta kaikille somerolaisille toivottaa <i>Jussin Baari</i> puh. 748 5443	ONNEKSI ON Hanakat: VESIJOHTOLIIKE PUTKI-SAARINEN SOMERO, URHEILUTIE 37, PUH. 748 7291 K-KENKÄ Saarinen VALTAHARJUN LIIKETALO SOMERO PUH. 02-748 8717

<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Toivottaa Someron RUOKA PISTE ● paiveleva ● edullinen Vanhaie 13, puh. 7488 782 Meillä on palvelua, 6 m:n lihatiski.	<i>Hyvää Joulua!</i> <i>Hallojan Kukka</i> Somero. Puh. 02-748 6595
<i>Hyvää Joulua!</i> Lahja-asioissa asiantuntevasti LAHJASOPPI Malja Tuomonen Joensuuntie 26, Somero puh. 748 6217	<i>Rauhallista Joulua ja Hyvää Uutta Vuotta</i> Keskustan taksit puh. 748 5030
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Leninki ja Asuste Puh. 748 5410	<i>Hyvää Joulua</i> SOMERON KELLO JA KIHILA-AITTA Puh. 748 5385
<i>Rauhallista Joulua ja Onnea Uudelle Vuodelle</i> Pyörä- ja urheiluliike J.M. Tuominen Ky om. Timo ja Anne Toivonen	Kun ols Joulukim palamatolj ja uus vuas menis ilmap valkjav vaaraa tolvottaa VAKUUTTAVA SOMEROLAINEN HÄMEEN-UUDENMAAN LÄHIVAKUUTUS Joensuuntie 13, 31400 Somero, puh. 02-748 6147
AINA MUODISSA MUKANA KENKÄPERINTEITÄ VUODESTA 1929 JALKINELIIEKE V. PELTOMÄKI KY JOENSUUNTIE 17, PUH. 748 5075 KENKIÄ - LAUKKUJA - KÄSINEITÄ - SUKKIA AINA EDULLISEEN HINTAAN.	<i>Hyvän Joulun ja Uuden Vuo- den Toivotukset</i> TEBOIL Puh. 748 5411 YKKÖSHUOLTAMOLAISILTA!
INTERFLORA HYVÄÄ JOULUA TOIVOTTAA KUKKAKESKUS Timo Kauppi Joensuuntie 25, puh. 748 5385 Kukka - paras joululahja	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> TILITOIMISTO LYYTIKKÄ Joensuuntie 25, 31400 SOMERO Puh. (024) 748 6472

Kuva Viheriän pojan kenraaliharjoituksesta. Kuvassa Salla Järveläinen ja Anna Toivola, Ensimmäinen ja Toinen nuori tyttö.

että ne ovat sitä, mitä ei varsinaises-
ti näy, mutta joka kuitenkin on. Ja
kirjailija, joita olin luvannut kysyä asi-
aa, vahvisti, että juuri siitä on kysy-
mys: meidän ihmisten silmät tai
näkemyskyky on niin heikko, että me
näemme vain riekaleiden läpi ja silloin
tällöin — että jotakin muutakin on ole-
massa kuin se staattinen, konkreet-
tinen maailma ympärillämme, jota me
kuvittelemme todellisuudeksi ("Hän
antaa heille väärän käsityksen todellisuudesta. Viheriän pojan on parasta kuolla.") — Ja kuitenkin: Juuri ihmisen unelmat saavat meidät jatkamaan

ja jaksamaan, elämän kehittymään
edelleen: "Hän on unelma, jonka me
kaikki luomme yhä uudelleen, tämä
kylässämme vaeltava sininen pojan
varjo."

Viheriä poika -näytelmän pojan
varjo jää ikuisiksi ajoiksi vaeltamaan
kylän asukkaiden keskuuteen — unel-
maksi, joka luodaan yhä uudelleen.
Muutimme näytelmän loppua — kir-
jailijan luvalla — niin, että pikkutyöt
ruusupensaan luona uskovat sinisen
pojan varjon todellisuudeksi, näkevät
sen sinisenä poikana — ja samassa
Viheriä poika tulee Siniseksi pojaksi

muuttuneena esille — ja on näin tot-
ta niille, jotka hänet totena näkevät.

Keskusteluhetkemme päätteeksi
kirjailija sanoi iloisesti:

—Nythän se onkin toteutunut, se,
mistä kirjoitin: näytelmä on saanut
esityksensä — Viheriä poika on
kuljeskellut kylämaisemassa kyläläis-
ten keskuudessa ja koska hän on Si-
nisenä poikana näyttäytynyt kyläläi-
sille, on varmaa, että hän jatkaa siel-
lä kulkuaan ikuisesti, näyttäytyy niil-
le, jotka pystyvät hänet näkemään.

*Viheriä poika (Lasse Lehtinen):
Kylään saapui vihreys kuin myrskyn
tuoma pilvi tarttuen metsään,
maahan ja minun päähäni...
Ystävällinen henkilö (Jani Kupila):
Ruoho on viheriää, pensaat
ja niityt viheriövät.
Viheriä poika: Ja minun
tukkani on tullut yhä viheriämmäksi
kevään
edistyessä niinkuin
ruoho ja lehdet puissa.
Kuva kenraaliharjoituksista.*

vasta maailmasta uutta todellisuutta, joka on olemassa hänen kirjojensa lehdillä ja näin ollen todellisuutena tässä maailmassa.

Kirjailijaa haastatellessani minulle tuli mieleen Pentti Saarikosken vastaus kirjailijan tehtävää koskevaan kysymykseen Mia Bernerin kirjassa *P.S. Merkintöjä suruvuodelta*: "Luuletko sinä, että sinä voit runolla vaikut-

taa maailman muuttumiseen? - "Ei se niin ole, Pentti vastasi tyynesti. En minä halua muuttaa maailmaa sillä, mitä minun runossani on, mutta minun runoni muuttaa maailmaa. Sen vuoksi, että kun se on kirjoitettu, sekin on nyt olemassa, maailmassa. Se on laajentanut maailmaa, joka nyt sisältää nekin rivit." Kieli ja kaikki kielellä luotu ei ole pelkästään todellisuus-

den jalanjälki, vaan sillä on itsenäinen rooli todellisuudessa.

Viheriä poika ihmettelee näytelmässä sinisiä varjoja: Mitä ne ovat ne siniset varjot. Ystävällinen henkilö sanoo niiden olevan erään esiripun riekaleita. Mitä se tarkoittaa, kyselivät ilmaisutaitolaiset kesäkurssillaan ja varsinkin Jani, Ystävällisen henkilön esittäjä. Tulimme siihen tulokseen,

"Oli juuri se hetki niityn kellossa, jolloin varjo värjäntyy vihreäksi, se ajan sekunti, jolloin syntyy varjojen sini." Kuva Viheriän pojan kenraaliharjoituksesta.

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

sähkö-, LVI- ja kodintekniikan myynti

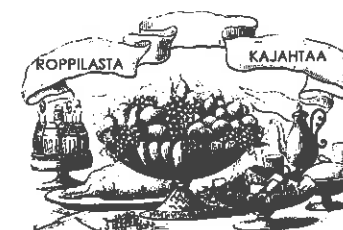
Someron Sähkö Oy

Jukolantie 2, p. 748 5888

RTV- ja kodinkonehuolto, sähköasennus
Someron Huoltomestarit Oy

Joensuuntie 42, p. 748 7225

ALANSA VANHINI ROPPILAN KROUVI SOMEROLLA

VIIHTYISYYTTÄ JA MUKAVAA MENOA
AAMUSTA ILTAAN

Kirja on usein ystävälle paras lahja.
ONNEKASTA JOULUA

**Someron
Kirjakauppa**

Joensuuntie 45, puh. 748 5098

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

Sampo ryhmä
Someron konttori
p. 010 515 385

*Hyvää Joulua
Toivottaa*

**Härkätien
Maatalous-Rauta**
Somero 02-748 8955 Koski TI 02-4841 340

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

LOUNAI-SUOMEN SÄHKÖ OY
Someron alue

*Joulu
kirkossa
kohdataan*

Someron Seurakunta

Hyvää Joulua ja liikenneturvallista vuotta 1997

**SOMERON 748 6473
AUTOKOULU Oy**

KAHVI – RUOKA – PIZZAPAIKKA KAHVILA – RAVINTOLA TORITUPA Joensuuntie 31, puh. 748 7147, 748 2352 <i>Toivottaa Rauhaisaa Joulua Hyvää Uutta Vuotta</i>	 HYVÄÄ JOULUA JA HYVÄKUNTOISTA VUOTTA 1997 !! Someron fysioterapia Joensuuntie 31 31400 Somero P. 02-748 7047
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Merita Somero, puh. 02-748 5571	Joulurauhaa kaikille asiakkailleen toivottaa PIKA-PYYKKI puh. 748 6878
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> 	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i>
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> Autokorjaamo- ja maalaamo Ilpo Lemberg Ky	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> SOMERON ESSO Autopalvelu Lemberg Oy
<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> PALMAN AUTOKORJAAMO JOUKO LÖNNQVIST OHRATIE ☎ 02-748 6256, 31400 SOMERO	<i>Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i> — POPPANAKUTEITA — MATONKUTEITA — MATTOJA — KUTOMATARVIKKEITA — NEULELANKOJA YM. — KANKAITA — LOIMIA LUOTUINA SOMERON LANKA Ky Ohratie (ohikulkutien varressa) puh. 748 6816
<i>Hyvää Joulua ja Rakentavaa Uutta Vuotta</i> 5 VIISRAUTA OY	 <i>toivottaa asiakkailleen Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta</i>

Härjänojan kylää 28.7.96.

“Kyläni,
laaksosi ovat
kuin hymykuopat,
punaista säteilet ja
kääriydyt kesäyön
sineen,
pehmeät lehtesi
tuoksuvat,
ruohosi tuoksuu,
eukot kantavat
helmassaan
kanojensa munia,
lahjoittelevat
toisilleen munia,
leipää.”

Luontoon sopeutuivat ihmiset,
niin kuin eläimet: kauniit hevoset ja
hauskat lehmät, joilla saattoi olla
pilvenkuvia kyljissä tai otsassaan.
Koko kylä oli kirjailijan silmissä ver-
houtuneena tarunomaiseen usvaan, ja
itse ihmisetkin, luonnon ehdoilla
eläjät, kuin keijukaisia sitä itse tietä-
mättään.

“Ruohoa ja lehtiä syntyy viheriäs-
tä sumusta... kevät... onko talonpoi-
ka keijukainen? Talonpoikako olisi
keiju?” (Viheriä poika)

Kirjailija kertoo jopa Haukkamäen
haltijan huudon olleen todellisuutta
sen ajan kylämielissä. Haltijan huu-
toon suhtauduttiin niin kuin muuhun-
kin luontoon: Haukkamäen haltija se
sielellä vain huutelee, sanottiin. Tai ku-
ten kirjailijan Santra-täti, lehmää
lypsäessään: “Tuosta suunnasta se
kuuluu parhaiten, se Haukkamäen
haltijan huuto.”

Merkillisintä oli, että kirjailija itse-
kin, eikä se vielä mitään, vaikka kirjai-
lija - puoliksi itsekin satuolento - olisi
sen haltijan huudon kuullut, mutta
että myös hänen Helsingistä tullut
kriittinen sisarensakin sen kuuli, kir-
kasäänisen huudon, jossa oli rippunen
pilkallista naurua mukana... Koko luon-
to vaikenä aina ennen sekä jälkeen
haltijan huudon.

Kirjailijan tultua sotavuosien aika-
na kylän asukkaaksi moniksi kesiksi
sekä joiksikin talviksin kesti kuitenkin
parisen vuotta ennen kuin
somerniemeläiset hyväksyivät uuden
asukkaan. Mutta sen jälkeen kun luot-
tamus oli syntynyt, kyläläiset kertoi-
vat kirjailijalle “lähes kaiken” ja heis-
tä tuli hyviä ystäviä. Kun kyläläiset
sitten myöhemmin tunnistivat itsen-
sä kirjailijan luomista henkilö-
hahmoista, he alkoivat suhtautua kirjai-
jaan varauksellisemmin kuin ennen:
kirjailija panee “kirjan kulmaan”, sa-
nottiin.

Helvi Hämäläinen kertoi, miten
hän työssään saattoi useasta eri ih-
misestä poimia ja yhdistellä piirteitä
synnyttääkseen yhden henkilö-
hahmon, jolle hän sitten loi juuri sille
henkilölle ominaisen käyttäytymis-
tavan. Näistä piirteistä kyläläiset löy-
sivät itsensä, vaikka kirjailija oli ikään
kuin uneksinut, luonut ympärillä ole-

Mitä ne ovat ne siniset varjot?

Helvi Hämäläistä haastattelemassa

“Olen yhtä tämän maan kanssa, lähde on silmässäni ja silmäni annan lähteelle jotta se näkisi.”

Helvi Hämäläinen: Sinetti

Helvi Hämäläisen silmät tuikkivat, kun hän katselee valokuvia Someron lukiolaisten ilmaisutaitokurssin esittämästä *Viheriä poika* -näytelmän esityksestä.

—Viheriä poika on minun rakkain teokseni. Ajatella, että se on nyt esitetty — ja vieläpä aika lähellä niitä paikkoja, joissa se on syntynyt.

Helvi Hämäläinen kertoo saaneensa ajatuksen *Viheriä poika* -näytelmään Härjälän kylässä Syrjälän talon kohdalla. Elettiin sota- ja pula-aikaa, ja oli puute kaikesta, myös kankaista. Heinäpellolla oli talonpoika rohdinkankaisessa kotona värjätystä ihmeellisen värisessä puvussa, josta lähti voimakas sininen varjo. Näky oli niin kiehtova, että kirjailija sai siitä aiheen näytelmäänsä.

Näytelmä *Viheriä poika* on teos erilaisuuden tunnosta, oman tien kulkemisesta, taiteilijan tehtävästä ja luonnonrakkaudesta. Taiteilija, uuden luoja, on aina oman tiensä kulkija, erilainen, usein aikaansa edellä. Niinpä näytelmän *Viheriä poika* vainoavat kyläläiset sanovatkin vihreätukkaisen pojan antavan kyläläisille ja varsinkin lapsille väärän käsityksen todellisuudesta.

Näytelmä on myös teos unelmista, jotka aina ovat olemassa, joiden varassa ihmiskunta kulkee eteenpäin — ja joita luovat todeksi runoilijat, taiteilijat, kaikki, jotka ympärillään olevan, staattisenkin yhteiskunnan pohjalta luovat jotain uutta. Ystävällinen

Kirjailija Helvi Hämäläinen kotonaan Tapiolassa 24.7.96.

henkilö, Viheriän pojan ainoa ymmärtäjä sanoo näytelmässä: “Kuusten ja leppien varjojen keskellä syntyvät hänen jäsenensä ja päänsä yhä uudelleen sinestä, jota emme huomaa, ennen kuin se on tihentynyt varjoiksi, joita luovat runoilijat, sananjalat, ja

tuomenlehdet ja kuusikot.” Kirjailija kertoi edelleen rakastavansa Härjälän kylää, runokyläänsä, vaikka ei olekaan enää käynyt siellä. Hän kertoi kokeneensa kylänsä, sen luonnon ja siellä asuvat ihmiset voimakkaaksi inspiraation lähteeksi.

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

**RAUTA- JA
PELTINELIÖ OY**

om. Sivranta
puh. 748 5929
fax 748 8737

Hyvää Joulua
toivottaa

VALINTA MÄKINEN

Somerniemi, puh. 748 2674

HYVÄÄ JOULUA JA
MENESTYKSELLISTÄ UUTTA VUOTTA
TOIVOTTA

**LEHTOSEN
KASVATTAMO ky**

puh. 748 5110

 **TEERIHARJUN
TURKISTUPA**
Lämminhenkistä Joulua
ja
Onnellista Uutta Vuotta

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

**Sähköurakointi
J. Mäenpää & Co**

puh. 748 6715
0400-825 493
0400-825 494

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

**SOMERON
VESIHUOLTO
LÄMPÖKESKUS
TALKKARI**

Somero puh. 02-779 1347
ilta- ja viikonloppupäivystys
0400-535 635

NURMEN SAHA & MYLLY

Höylä- ja sahatavaraa, listoja ja
kestopuuta
puh. 748 2958

SOMERNIEMELTÄ

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

 Someron Optiikka
Joensuuntie 31 SOMERO puh. (02) 748 6133
Palvelemme: ma-pe 9-17, la 10-13

Tulkoon armo ja totuus sydämeen!

Vuosien takaa muistan erään jouluaaton. Oli aamupaiva ja kiiruhdin viimeisiä lahjoja ostamaan. Joidenkin lahjojen hankkiminen oli jäänyt viime tinkaankin, sillä en tiennyt, mitä antaisin.

Ongelmana ei ollut haluttomuus lahjojen antamiseen, vaan mieluisten ja riittävän edullisten lahjaideoiden keksiminen. Edellisina jouluihin olin tehnyt erilaisia kasitoita: patalappuja, koristetyynyjä, pitsiliinoja. Lahjaideoita tarvitsin voidakseni muistaa viittä sisarustani — perheineen, vanhempiani, kummitatiani ja ystäväni.

Tuskastuneen mieleni keskeliä alkoi silloin soida laulu: "Turhuuden turhuus kaikki on, niin turhaa touhu tää: me kylmin käymme sydämin, laps' si vuun vain jos jaa. Me lahjat jaamme runsaat, laps' —tyhjat kädet ihanat."

"Niin todellakin. Mutta enhän minä ole halunnut unohtaa joulun varsinais-

ta merkitystä", ajattelin. Halusin vain muistaa läheisiäni lahjoilla, olinhan itsekin saanut lahjaksi Joulun Lapsen. Ristiriitaisten ajatusten keskellä laulu auttoi kuitenkin miettimään asioiden tärkeysjärjestystä. Mita tarkoittavat Joulun Lapsen tyhjat kädet, vieläpä ihanat tyhjat kädet?

Jos Jumalan joululahjakonttiin olisi sisältynyt iapasia, autoratoja, nalleja, kännyköitä sun muita, olisi niistä saatu ilo haihtumaan moneen kertaan parin vuosituhannen aikana. Mutta Jumala antoi lahjaksi jotain pysyvää. Siitä kertoo Johanneksen evankeliumin alussa oleva "joulu-kertomus" näin: "Sana tuli lihaksi ja asui meidän keskeillämme. Me saimme katsella hänen kirkkauttaan, kirkkautta, jonka Isä ainoalle Pojalle antaa. Hän oli täynnä armoa ja totuutta."

Armo ja totuus kuuluvat yhteen. Ne suojelevat elämää, toisin kuin ar-

moton totuus ja valheellinen armo. Armottoman totuuden torvi iskee toista totuuden nimissä unohtaen, että hänen totuutensa on aina vain palanen jostakin, jonka hän luulee omistavansa. Eikä hän muuta maailmaa paremmaksi syyttelemällä, vihalla eikä väkivallalla. Valheellisen armon julistaja unohtaa, että todellista paranemista ei voi tapahtua harhakuvien maailmassa. Pelkka heilä puhaltaminen ei auta, silloin kun tarvitaan taitavan kirurgin veistä.

Armoa ja totuutta — molempia yhdessä — Jeesus lahjoittaa meille eteenpäin annettavaksi. Rakkautta lähimmäisiin, toisten kunnioittamista, armahtamista ja auttamista elämäntähtäyksellä. Voisiko näitä parempia joululahjoja saada ja antaa? Nämä lahjat on tarkoitettu jaettavaksi joka päivä, aamusta iltaan ja illasta aamuun. Ne eivät kulu ahkerassa käytössä, vaan luovat ympärilleen iloa ja rauhaa.

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta POHJOLA-YHTIÖT POHJOLA SUOMISALAINEN EUROOPPALAINEN ILMARINEN	Hyvää Joulua ja Onnea uudelle vuodelle Kosmetologinen Hoitola Ritva Heino Ky Joensuuntie 28, 31400 Somero 02-748 6588
 Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta Kampaamo Leena Laine puh. 748 5164	 Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta SOMERON METSÄNHOITOYHDISTYS RY Joensuuntie 35, 31400 Somero puh. 02-748 6320 02-748 5264 02-748 5332 Fax 0400 323 372 Hovila 0400 532 867 Mentula
KIITÄMME KAIKKIA YHTEISTYÖ- KUMPPANEITAMME JA TOIVOTAMME HYVÄÄ JOULUA SEKÄ MENESTYKSELLISTÄ UUTTA VUOTIA! ELIXI OILOY Joensuuntie 47, 31400 Somero Puhelin 02-748 8030 Telefax 02-748 8029	 SOMERON LASI PEKKA TURKKI P. 02-748 6485 02-748 6486 (myös ilt.)
Hyvää Joulua toivottaen LAUKAMO-YHTIÖT	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta MUNATUKKU A. TAMMINEN Puh. 748 5575
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta T. Tamminiemi ja Kumpp.	Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta asiakkailleen toivottaa SÄHKÖ-ERKKI
Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta HIIDENMATKAT	 Hyvää Joulua toivottaa KAMPAAMO SOMERON EEVA Urheilutie 23, puh. 748 5441

SISÄLLYSLUETTELO

Kristiina Turkki:	Tulkoon armo ja totuus sydämeen	3
Tuula Kämi:	Mitä ne ovat ne siniset varjot?	
	Helvi Hämäläistä haastattelemassa	4
Veera Parko:	(Umberto Eco: Miten käy puhe eläimistä), Inhimillinen luonto	8
Lisa De Gorog:	Toi Somero-lehti on tullu niin punaseks!	10
Jouni Tamminen:	Kasten de Pont – suoraselkäinen suomalainen	17
Hilkka Koivisto:	Svenssonin-Elomaan perhe	23
Ella Grönholm:	Juho Grönholm – entisajan somerolainen monitoimimies	24
Manu Kärki:	Rapukaupasta se alkoi – Tauno Korvenojan muisteluksia	26
Voitto Ollonqvist:	Muistosanat Antti Mikael Luukon haudalla	30
Pirkko Kuu-Karkku:	Terttilän koulu 1895–1995	31
Tapio Horila:	Näin torppamuseo vihittiin v. 1956	34
	Juho Salakan Pyrkimäluke	37
Kaarina Pollari:	Kun Puustelin Ranssi eppäili, etten mää ollenkaan miestä saa	38
Kauko Virkki:	Ennen ja nyt	39
Kalevi Sahlström:	Karmea jouluaatto	40
Marjatta Jalonen:	Vareksenpeljätin -kilpailu	41
	Somero-Seuran toimintaa v. 1996	42
Sota-ajan muistoja		44
Armas Länkä:	Muistelmapätkiä sotaanlähdöistä	45
Eeva Virkki:	Muistikuvia vuodelta 1939	47
Taimi Vanhanen:	Minun sotaretkeni v. 1939–1944	48
Milja Paakkonen:	Talvisodan jouluni v. 1939	50
Eino Laiho-Lasse Nokka:	Talvisotaa Ramsayn pataljoonassa	51
Eino Tamminen:	Ratsulähetinä Ramsayn pataljoonassa	52
Aarne Virtanen:	Sota-ajan muistelua	53
Kalevi Sahlström:	Kannakselta Virolahdelle	55
Aarre Harju:	Muistoja kesältä 1944	56
Erkki Rouhiainen:	Eräs yösunnistus	58
Osmo Lyly:	Saunassa viha viilenee, saunassa sappi sammuu	59
Paavo Mattila:	Kuutamolahden keikka	61
Paavo Mattila:	Värtsilän lentokentällä 1. päivänä elokuuta 1944	62
Veikko Kalin:	Emme olleet sotahulluja vaan itsenäisyyttä rakastavia nuorukaisia	63
Antti Välttilä:	Rivimiehen tilintekoa ja pohdiskelua	65
Paavo Mattila:	Majurin ja vänrikin väittely	67
Lauri Talikka:	1734:n IS-komppanian arkea vuonna 1944	68
Hilkka Laaksonen:	Olinhan siellä minäkin	69
Petri Siviranta:	Isoisäni sotamuistoja	70
Helga Laakso:	Sota-aikaa kotirintamalla	71
Mikko Paakkonen:	Koulupojan kotirintamavuosi 1942	72
Inka Tuokko:	Kevään 1946 ylioppilaan puheenvuoro	76
Hellen Lyly:	Se oli sota-aikaa	78
Aino Lyly:	Muistojaan ei voi valita	82
Milja Paakkonen:	Pelottava joulupukki	83
	Somero-Seura kiittää	84

Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta Vuotta

Kaihdin-Lehtonen ky
puh. 748 5814

**JUSSIN
ASUSTE Ky**
JOENSUUNTIE 31
PUH. 748 5045

*Rauhallista Joulua
ja
Onnea Uudelle Vuodelle!*

 Sälekarin Kirjapaino Oy
PL 8 (Turuntie 18) 31401 Somero
Puh. 02-779 330 Fax 02-779 3320

*Lämmintä
joulumieltä
kaikille*
Kukkatuvasta puh. 748 8505

Hyvää Joulua!

 Someron Varhaisa Ky
Joensuuntie 43, 31400 Somero
puh. 02-748 6320, 02-748 5264

SOMERON TORPPAMUSEO

*Hyvää Joulua
ja
Onnellista vuotta 1997
Kaikille Ystävilleen
toivottaa
Somero-Seura*

*Hyvää Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

**SOMERON
OSUUSPANKKI**

**SOMERON
SÄÄSTÖPANKKI**

*Hyvää Joulua ja
Onnellista vuotta 1997
kaikille ystäville ja
yhteistyökumppaneille!*

LAMMINNIEMI KOTI

**HOITOA JA KUNTOUTUSTA
SOMEROLTA**

Käyntiosoite: Jänistie
Postiosoite: PL 1, 31401 SOMERO
Puh. 02-77 900, telefax 02-779 9490

*Hyvää
Joulua
ja
Onnellista
Uutta Vuotta*

Kiitämme kaikkia
asiakkaitamme
kuluneesta vuodesta!

**Someron
Seurahuone**

☎ 02-748 8338

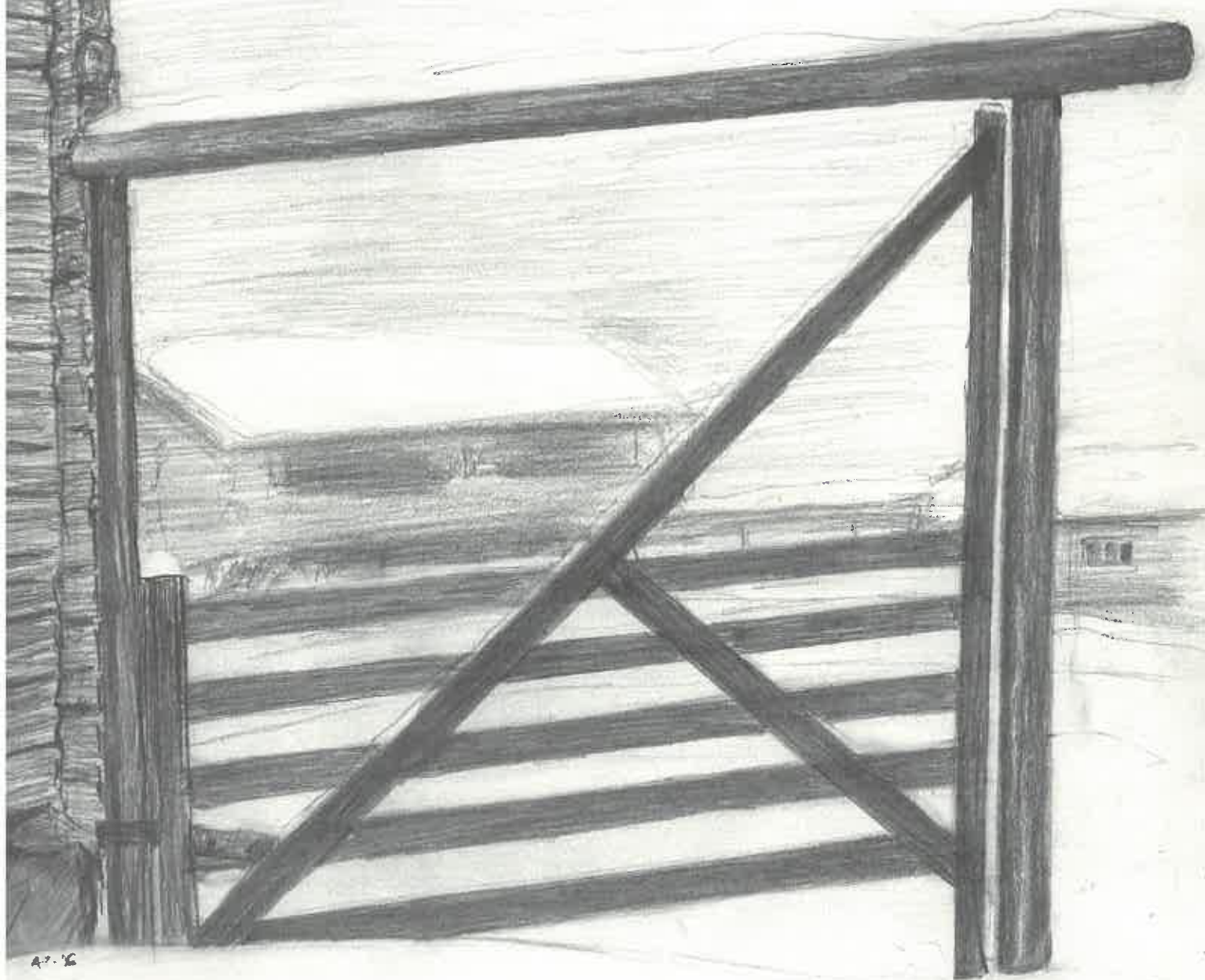
Someron Joulu 1996

Toimituskunta

Toimittajat:	Tapio Horila ja Pekka Salminen
Toimitussihteeri ja taitto:	Aila Talonen
Kansikuva:	Annikki Lunnas
Levikki:	Esko Helminen, Nella Lindberg ja ala-asteen oppilaita
Ilmoitukset:	Esko Helminen
Julkaisija:	Somero-Seura

Rauhallista Joulua
Someron Joulun
lukijoille

Somero – Seura

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J

JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄT
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H
TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄ
HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ J
JOULU TULEE HÄRKÄTIELTÄ JOULU TULEE H

Someron Joulu
1996